

Ēriks Jēkabsons

LATVIJAS UN POLIJAS ATTIECĪBAS 1919.-1920.

Promocijas darbs Dr. hist. grāda iegūšanai

Rīga, 1995.

SATURS

IEVADS	3. lp.
AVOTI UN LITERATŪRA	7. lp.
1. n o d a ļ a. LATVIJAS UN POLIJAS STARPVALSTU ATTIECĪBU NODIBINĀŠANĀS (1919. G. MARTS - DECEMBRIS)	34. lp.
2. n o d a ļ a. LATGALES ATRĪVOŠANAS OPERĀCIJAS NORISE (1920. G. JANVĀRIS - FEBRUĀRIS)	86. lp.
3. n o d a ļ a. POLIJAS KARASPEĒKS LATVIJĀ. VALSTS PĀRVALDES VEIDOŠANĀS DIENVIDLATGALĒ (1920. G. JANVĀRIS - APRĪLIS)	144. lp.
4. n o d a ļ a. LATVIJAS UN POLIJAS POLITISKĀS ATTIECĪBAS LATGALES OPERĀCIJAS LAIKĀ (1920. G. JANVĀRIS - APRĪLIS)	202. lp.
5. n o d a ļ a. POLITISKĀ SITUĀCIJA PĒC VARŠAVAS KONFERENCES (1920. G. MARTS - JŪLIJS)	251. lp.
6. n o d a ļ a. LATVIJAS UN POLIJAS ATTIECĪBAS PĒC POLIJAS ARMIJAS IZVEŠANAS NO LATVIJAS (1920. G. JŪLIJS - 1921. G. JANVĀRIS)	315. lp.
NOBEIGUMS	377. lp.
LITERATŪRAS NORĀDES, AVOTI UN PIEZĪMES	380. lp.
SAĪSINĀJUMI	506. lp.
AVOTU UN LITERATŪRAS NORĀDES	508. lp.

IEVADS

1918. gada 18. novembrī proklamētā Latvijas Republika par savu neatkarību bija spiesta cīnīties līdz 1920. gada augustam. Šī cīņa bija gan politiska, gan militāra, un abi minētie tās veidi bija ļoti cieši saistīti. Atšķirībā no Polijas un Lietuvas, kuras pavalstniekiem bija vēsturiskā valstiskuma apziņa, latviešiem Latvijā, tāpat kā igauņiem, šādas apziņas nebija, kaut arī vispārējais iedzīvotāju izglītības līmenis bija salīdzinoši ievērojami augstāks nekā kaimiņvalstīs. Zināms izņēmums bija Latgale, kurā, īpatnējo vēsturisko apstākļu rezultātā, daudzi latvieši bija zaudējuši nacionālo identitāti vai atradās tuvu tam. Īpaši Dienvidlatgalē inteliģencē un ierēdniecībā vispār sveštautiešu īpatsvars bija ievērojami augstāks nekā Kurzemē, Vidzemē un Zemgalē. Taču jaunās Latvijas valsts uzdevums bija aptvert visus latviešu apdzīvotos novadus.

Sarežģītie ārpolitiskie un iekšpolitiskie apstākļi neļāva izveidot normālai valstij raksturīgu pārvaldi un institūcijas ne 1918. gada beigās, ne 1919. gada sākumā. Arī ārpolitiskās aktivitātes šajā laikā bija visai ierobežotas un izpaudās galvenokārt centienos gūt ārzemju palīdzību un atbalstu jaunajai, vēl līdz galam nenoformētajai un naidīgu spēku apdraudētajai Latvijas valstij.

Tieši šajā laikā - 1919. gada martā Parīzē nodibinājās pirmie, vēl diezgan nosacītie kontakti starp Latvijas un jau iepriekšējā gada 11. novembrī starptautiski atzītās Polijas pārstāvjiem. Gan turpmākie abu valstu sakari dažādās, sav-

starpēji cieši saistītās jomās, kuras aptvēra tādus nozīmīgus posmus Latvijas vēsturē kā Latgales atbrīvošana, brīvības cīņu noslēgums, Baltijas valstu savienības izveides mēģinājumi, valsts starptautiska "de jure" atzīšana u.t.t., gan Latgales novada vēsture saistībā ar Polijas armijas atrašanos tajā un poļu minoritātes darbību šeit un Latvijā vispār, ir jautājumi, kuri līdz šim Latvijas vēsturē pētīti nepietiekoši. Tomēr tiem piemīt neapšaubāma svarīga nozīme gan no tīri vēsturiskā (50 gadu ilgais padomju periods neļāva izdarīt pilnvērtīgu minētā perioda un doto problēmu izpēti), gan politiski-diplomātiskā (Polija bija Latvijas kaimiņvalsts, attiecības ar kuru veidoja vienu no valsts ārpolitikas stūrakmeņiem), gan no iekšpolitiskā viedokļa (daudzas 1920. gadā Dienvidlatgalē pastāvošās problēmas ir atkal aktuālas šodien, pēc 50 gadus ilgā pastiprinātās sovjetizācijas un rusifikācijas posma).

Promocijas darbs aptver laika posmu no 1919. gada marta līdz 1921. gada janvārim, kad ar Latvijas starptautisku atzīšanu "de jure" noslēdzās pilnvērtīgas valsts veidošanās process. Minētais laika posms, sakarā ar straujajām politiskajām izmaiņām Baltijas reģionā, kas cieši saistījās ar aktīvu kara darbību, bija īpaši bagāts notikumiem un procesiem. Darba mērķis ir attēlot šo notikumu un procesu daļu, kas bija saistīta ar Latvijas un tai kaimiņos esošās Polijas attiecībām, uz vispārējās reģiona politiski-militārās situācijas fona parādot cēloņus, kāpēc 1919. gadā notika abu valstu tuvināšanās, attēlot šīs tuvināšanās sekas tālākajās attiecībās līdz pat Latvijas valsts starptautiskai

atzīšanai 1921. gada janvārī.

1. nodaļa veltīta attiecību nodibināšanai, pirmo sakaru attīstībai 1919. gadā, īsi raksturojot arī militāri-stratēģisko situāciju Lietuvas un Polijas armijas darbības rajonā Latvijas dienvidos, kas atļauj izprast Latvijas - Polijas militārās sadarbības līguma noslēgšanas motīvus (abu pušu) un apstākļus 1919. gada decembra beigās. Tieši ar minētā līguma analīzi noslēdzas noteikts posms Latvijas - Polijas attiecībās.

Nākošajam - Latgales atbrīvošanas posmam, kurš aptver laiku no 1920. gada janvāra līdz aprīlim, kad tika noslēgts līgums par Polijas armijas spēku izvešanu no Latgales, ir veltītas veselas 3 nodaļas. Tam ir savi iemesli, no kuriem galvenais ir fakts, ka gan pati kopīgā militārā operācija Latgalē, kura ilga no janvāra sākuma līdz februāra sākumam (kad tika sasniegts operatīvais mērķis - nākamā Latvijas robeža), gan Polijas karaspēka atrašanās Latvijā un Latgales administrācijas izveidošana attiecīgajā laikā līdz šim latviešu vēsturiskajā literatūrā aplūkota pilnīgi nepietiekami un vienīgi virspusēji. Pirmajai problēmai veltīta darba 2., bet otrajai - 3. nodaļa. 4. nodaļā ir runa par Latvijas un Polijas politiskajām attiecībām Latgales operācijas laikā. Tādējādi šis vienotais posms darbā nosacīti sadalīts 3 šķietami autonomās, bet faktiski cieši saistītās nodaļās. Minētais sadalījums izdarīts galvenokārt tāpēc, ka līdz šim nepublicētās informācijas daudzums, kas ļauj pilnībā izprast šo sarežģīto posmu Latvijas un tās Latgales novada vēsturē, neļautu sasaistīt posma militāri-stratēģ-

ģisko un politisko apskatu, kā arī 1. nodaļā doto Latgales situācijas raksturojumu.

Pēdējās 2 nodaļas veltītas nākamajiem posmiem abu valstu attiecībās: 5. - laika posmā no Polijas armijas izvešanas sākuma līdz tās nobeigumam (jūlija sākumā) poļu-padomju kara notikumu rezultātā; 6. - posmā no 1920. gada vasaras līdz 1921. gada sākumam. Abas nodaļas analizē gan politisko, gan militāri-stratēģisko, gan arī, nepieciešamības ietvaros - saimniecisko stāvokli abu valstu attiecībās un ar tām tieši saistītajos Latvijas apgabalos. Tieši pēdējās 2 nodaļās skarti tādi būtiski starpvalstu attiecību jautājumu aspekti, kā situācija Latgalē pirms un pēc Polijas armijas izvešanas saistībā ar Padomju Krievijas bruņoto spēku darbību tiešā Latvijas robežu tuvumā, Latvijas stāvoklis Polijas un Lietuvas konflikta laikā, kas kulmināciju sasniedza poļu ģenerālim Želigovskim sagrabjot Viļņu, Latvijas zemes reformas ietekme uz abu valstu attiecībām, "de jure" atzīšanas procesos u.t.t.

Latvijas - Polijas attiecību detalizēta izpēte ļauj pilnveidot mūsu historiogrāfijas priekšstatu par Latvijas neatkarības sākumposma vēsturi, tajā skaitā - politiskiem un militāriem sakariem ar kaimiņvalstīm - pirmkārt, Poliju, kā arī Lietuvu un citām valstīm, sniedzot zināmu daudzumu līdz šim pilnīgi nezināmas informācijas, daļa no kuras maina dažus no līdzšinējiem priekšstatiem par Latvijas lomu Baltijas reģionā notiekošajos procesos (Lietuvas - Polijas attiecību dēļ nerealizētās Baltijas valstu savienības kontekstā u.c.).

AVOTI UN LITERATŪRA

Nozīmīgākā darbā izmantoto avotu kopa ir Latvijas un Polijas arhīvos esošie materiāli. Latvijas Valsts Vēstures arhīva fondos ir daudzi līdz šim nepublicēti un pat neizmanto ti materiāli par Latvijas un Polijas starpvalstu attiecībām, stāvokli tikko atbrīvotajā un vēl poļu karaspēka ieņemtajā Latgalē, abu valstu bruņoto spēku sadarbību frontē un savstarpējām attiecībām starp tiem, kā arī Latvijas poļu minoritātes stāvokli, kuram visu Latvijas neatkarības laiku bija liela nozīme attiecībās ar vienu no kaimiņvalstīm dienvidos - Poliju.

Pirmkārt, jāmin Latvijas Ārlietu ministrijas (1313. f., 1. apr.), Ārlietu ministrijas Politiski-ekonomiskā departamenta (2574. f., 3. apr.), Administratīvi-Juridiskā departamenta (2570. f., 1. un 2. apr.) un Latvijas sūtniecības Polijā (2575. f., 15. apr.) materiāli. Starp tiem ir sarakste starp atbildīgiem ministrijas darbiniekiem un diplomātiskajiem pārstāvjiem Polijā, detalizēti pēdējo ziņojumi par Polijas politisko, militāro un ekonomisko stāvokli, kā arī šīs valsts attiecībām ar Latviju (sākot ar 1919. gada nogali, kad Varšavā darbu uzsāka pirmais sūtnis Polijā A.Ķeniņš). Nozīmīga ir sarakste, kas ataino Polijas diplomātu aktivitātes un darbību Latvijā. No minētajos fondos esošajiem dokumentiem redzama arī Latvijas varas iestāžu attieksme pret Polijas un Lietuvas konfliktu, pirmām kārtām Viļņas pilsētas dēļ, kas labi parāda Baltijas valstu savienības izveidošanas neveiksmes iemeslus. Minēto apstiprina arī armijas Virspavēlnieka štāba (3601. f., 1. un 9. apr.)

fonds, jo laika posmā no 1919. gada rudens darbu Varšavā un Rīgā, kā pagaidām vienīgie savu valstu pārstāvji, uzsāka Latvijas un Polijas militārie atašeji. Tieši ar militāro iestāžu starpniecību lielā mērā realizējās abu valstu sadarbība, īpaši 1920. gada ziemā un agrā pavasarī, kad norisinājās kopīgā militārā operācija Latgalē. Tādēļ militārā atašeja M.Hartmaņa, Latvijas armijas pārstāvja poļu ģenerāļa E.Ridza-Smiglija štābā - A.Veisa, Daugavpils latviešu komandanta E.Graudīņa, Dienvidlatgales apriņķa komandantu, kā arī kara stāvokļa un poļu okupācijas apstākļos ar militāro varu cieši saistīto Latvijas civilo iestāžu vadītāju (pirmkārt, Latgales apgabala priekšnieka A.Bērziņa) ziņojumi sniedz vērtīgas liecības Latvijas - Polijas attiecību un Latgales vēstures kopainā. Minētie fondi aptver arī lielu skaitu poļu valodā rakstītu dokumentu, tajā skaitā apvienotās kara spēka grupas virspavēlnieka operatīvās pavēles un saraksti starp poļu un latviešu militārajām un civilajām iestādēm Daugavpilī, Krāslavē un Latgalē vispār. Materiāli par Polijas armijas apgādi, un ar tās atrašanos Latvijā saistītajām problēmām, kā arī vispārējo stāvokli gan atbrīvotajā Dienvidlatgalē un 1920. gada jūlijā no Polijas atgūtajā apgabalā, kur latviešu iedzīvotāju skaits bija zems, liecina arī Galvenās apgādības pārvaldes (3605. f., 1. apr.), Iekšlietu ministrijas Drošības policijas politiskās pārvaldes (3235. f., 1/14. apr.), Krāslavas (3479. f., 1. apr.), Daugavpils un apriņķa (3444. f., 1. apr.), Grīvas (3461. f., 1. apr.) un Kalkūnu (3485. f., 1. apr.) ^{Komandantūru} fondi. Ļoti vērtīgi materiāli par Latvijas, Polijas un Lietuvas sav-

starpējām attiecībām apkopoti Kara vēstures komisijas (6033. f., 1. apr.) fondā. Tie apkopoti 30 gados, balstoties uz autentiskiem dokumentiem (daļēji apkopojot un pārakstot mašīnrakstā) Armijas štāba uzdevumā. Diemžēl ar minēto daļējo apkopošanu darbs tika pārtraukts, tādēļ bieži ir grūti noteikt konkrēta dokumenta tapšanas laiku un pierību. Šie materiāli ietver lielu skaitu atbildīgu personu, telegrāfa sarunu pierakstus, kas atspoguļo viņu rīcību valsts interešu aizsardzībā kritiskās situācijās (piemēram, 1920. gada jūlijā sākoties vispārējam uzbrukumam poļu-padomju frontē, kura rezultātā Polijas armijas daļas pilnībā atstāja Latvijas teritoriju) u.t.t.

Protams, viss šis materiāls ir zināmā mērā subjektīvs, jo atspoguļo Latvijas puses viedokli un intereses. Tādēļ īpaši svarīgi ir konkrētus notikumus un vispārējus procesus vērtēt, izmantojot abu pušu avotus, šajā gadījumā - arī Polijas centrālajos arhīvos esošos materiālus.

Visvairāk dokumentu, kas skar Latvijas vēsturi, atrodas Polijas Jauno Aktu arhīvā Varšavā (Polskie Archiwum Akt Nowych). Būtu jāmin vēstures zinātni doktora M.Serejska 30. gados rakstītais apjomīgais darbs "Polijas un Latvijas attiecības 1919.-1925." mašīnrakstā, kas, kaut arī balstīts vienīgi uz poļu puses materiāliem (līdz ar to subjektivitāte atsevišķos vērtējumos jaušama īpaši skaidri), ir nozīmīgs ieguldījums Latvijas un Polijas attiecību vēstures izpētē (Kolekcja odpisów dokumentów, t. 1-3). Ļoti vērtīgi ir M.Serejska sakārtotie sējumi ar dokumentu norakstiem, ko viņš izmantojis darbam, un kuri savākti dažādos Polijas ar-

hīvos un citos avotos. Šeit atrodamas gan pirmā Polijas neoficiāli deleģētā pārstāvja - Latgales muižnieka V.Soltana ziņojumi par pieredzēto Latvijā 1919. gada vasarā, viņa sarunām ar K.Ulmaņa un A.Niedras nometņu pārstāvjiem, gan Latgales atbrīvošanas procesa liecības u.t.t. Īpaši daudz vietas M.Serejska darbā veltīts "netaisnīgajai" zemes reformai Latvijā un Latgalē it īpaši, kuras rezultātā poļu tautības muižnieki zaudēja savus milzīgos zemes īpašumus, parādītas Polijas konsula Latvijā A.Lutze-Birka aktivitātes ar mērķi mīkstināt reformas sekas attiecībā uz Polijas pavalstniekiem. Pirmais dokumentu sējums aptver 1920. gadu, pārējie 2 - laika posmu līdz 1925. gadam.

Salīdzinoši daudz Latvijas vēstures materiālu glabājas arī Polijas diplomāta Leona Vasiļevska personīgā arhīva fondā (Akta L.Wasilewskiego). Viņš no 1919. gada vasaras darbojās Viļņā kā Polijas Ārlietu ministrijas pilnvarotais ziemeļaustrumu lietās, bet vēlāk - kā sūtnis Igaunijā, paliekot ciešā saistībā arī ar Latviju. Tādēļ starp fonda materiāliem ir Polijas - Latvijas pārstāvju pirmo kontaktu liecības, K.Zariņa, J.Zālīša un Z.Meierovica vadīto delegāciju sarunu pieraksti Viļņā 1919. gada rudenī, kad tās skaidroja Polijas atbalsta iegūšanas iespējas un bēdzoši atklāti lūdza palīdzību cīņā pret Bermonta karaspēku, nākamā konsula A.Lutze-Birka vizīšu rezultātu apkopojumi Latvijā (1919. gada vasarā un rudenī), kā arī pirmo Baltijas valstu konferenču materiāli u.t.t.

Zināms skaits materiālu par Latviju atrodas Polijas Ārlietu ministrijas fondā, taču to lielākā daļa attiecas uz

vēlāku laiku, kaut arī ir nedaudz dokumentu par 1919. un 1920. gadu. Polijas sūtniecības materiālu no šī laika postma šeit faktiski nav. Acīmredzot, līdzīgi daudzām citām Polijas arhīva vērtībām, tie gējuši bojā vai nokļīduši II pasaules kara gados. Tomēr sūtņa B. Boufala un citu poļu diplomātu ziņojumi un korespondences kopijas, bet dažkārt arī oriģināli atrodami tā dēvētajā (nosaukums saglabāts nemainīts no pēckara gadiem, kad fonds izveidots) "Polijas Republikas Militāro atašeju kapitālistiskās valstīs" fondā (Attache wojskowe RP akredytowane przy państwach kapitalistycznych 1920-1939). Tajā ir materiāli arī par militārā atašeja Miškovska un citu sūtniecības darbinieku aktivitātēm Rīgā no 1919. gada rudens, kopīgo militāro operāciju Latgalē, tās sagatavošanas gaitu un norisi (ieskaitot Miškovska saraksti ar Ridza-Smiglija apvienotās poļu-latviešu karaspēka grupas štābu Daugavpilī, poļu karaspēka daļu situācijas ziņojumus, operatīvās pavēles un citus ar kaujas darbību saistītus dokumentus), sarunām par poļu karaspēka izvešanu no Latgales, izvešanas gaitu, poļu-latviešu karavīru un militāriestāžu attiecībām Latgalē un Daugavpilī īpaši, situāciju pēc poļu karaspēka pilnīgas atkāpšanās no Latvijas 1920. gada jūlijā, poļu bēgļu problēmu Latvijā, Latvijas - Polijas attiecībām Želigovska akcijas laikā Viļņā u.t.t. Par pēdējām materiālu īpaši daudz un tie atspoguļo arī Latvijas - Lietuvas attiecības.

Neliels materiālu skaits par 1919.-1920. gadu Latvijā ir arī Polijas Galvenā štāba fondā (Sztab Główny). Pārsvarā tie ir nedēļas un mēneša informatīvie ziņojumi par politis-

ko, ekonomisko, militāro situāciju Lietuvā, Baltkrievijā un Latvijā. Bez tam darbā izmantoti arī Polijas Nomaļu sardzes biedrības (Towarzystwo Straży Kresowej) fondā esošie dokumenti, kuri skaidri pierāda atsevišķu Polijas aprindu centienus panākt Ilūkstes apriņķa daļas pievienošanu Polijai.

Lielākā daļa šo materiālu līdz šim izmantoti (ja tas vispār darīts) vienīgi Polijas un Lietuvas (labākā gadījumā - Baltijas valstu) attiecību izpētes kontekstā, kaut arī tie skatīti salīdzinoši daudz. Tieši ar Latviju saistītie dokumenti pētīti virspusēji un vēl arvien ietver sevī lielu daudzumu Latvijas vēsturei nozīmīgu, līdz šim pilnīgi nezināmu faktu.

To pašu var teikt arī par Polijas Centrālajā Kara arhīvā (Polskie Centralne Archiwum Wojskowe) esošajiem materiāliem, taču tie praktiski nav izmantoti pētniecībā, un daudzi nav pat skatīti. Tas izskaidrojams ar to, ka šis militārais arhīvs, kurš arī tagad atrodas armijas pārziņē un kara spēka daļas teritorijā, līdz nesenam laikam bija ļoti grūti pieejams vēsturniekiem. Piemēram, Ģenerālštāba Kara vēsturiskā biroja (Wojskowe Biuro Historyczne - WBH) biežās lietas, kas veltītas Latgales operācijas sagatavošanai, realizēšanai un apstākļiem kopīgi ar Latvijas armiju, vēl nav plaši pieejamas un tikai tagad tiek sagatavotas izsniegšanai. Pirms kara Polijas armijas virsnieka M. Bernacka (1891.- ?) apkopotais Latgales atbrīvošanas detalizētais apraksts un dokumentu kopijas ir unikāls arī no Latvijas vēstures viedokļa. Tas dod iespēju sastādīt abu armiju kopdarbības vēsturi burtiski pa stundām, kā arī satur vienreizējas ziņas par

stāvokli Latgalē un Daugavpilī tūlīt pēc atbrīvošanas. Par minētā materiāla apjomu liecina tas, ka tikai 8 tieši operācijai veltītajās mašīnraksta dokumentu mapēs katrā ir vismaz 700-800 nenumurētu lapu. Militāra un politiska rakstura informācija par Latviju neatkarības cīņu laikā atrodama arī Polijas armijas Ģenerālštāba Politiskās daļas priekšnieka S.Laudaņska fondā (Teki Laudaņskiego) - sarunu pieraksti ar Bermonta delegātu kņazu Krapotkinu u.t.t., kā arī Polijas armijas virspavēlniecības II (izlūkošanas) nodaļas fondā (Oddzial II Naczelnego Dowództwa WP). Pēdējā ir militārā pārstāvja Miškovska slepenie ziņojumi par Polijas nodomiem, Latvijas attiecībām ar Poliju un citām valstīm (īpaši Lietuvu) Latgales atbrīvošanas operācijas kontekstā, kā arī viņa darbību Rīgā, liels daudzums regulāro (parasti iknedēļas) ziņojumu par Latvijas politisko, militāro un ekonomisko stāvokli sākot ar 1919. gada sākumu, Latvijas preses apskati, izlūkdienesta dati par vācu spēkiem Latvijā un Lietuvā u.t.t., izlūkošanas un pretizlūkošanas struktūru materiāli par darbību Latgalē un it īpaši Daugavpilī, šajās pilsētās esošā 4. pretizlūkošanas postena atskaites ar apcietināto sarakstiem, kuros atrodami arī daudzu Padomju Latvijas laika aktīvistu - latviešu vārdi, kā arī citi materiāli.

Materiāli par Latviju ir arī Polijas Zinātņu akadēmijas arhīvā (Archiwum Polskiej Akademii Nauk - APAN). Šeit glabājas bijušā Latgales muižnieka un tagadējā poļu diplomāta M.Svežbiņska atmiņas (Maryrologia Inflant Polskich. - s. 125), kas sāktas rakstīt 30. gados, bet pabeigtas pēckara Polijā. Autors subjektīvi analizē Latgales vēsturi sākot

ar viduslaikiem un paša pieredzēto Latgalē no 1915. līdz 1930. gadam (no 1921. gada viņš bija konsuls Daugavpilī). Latgalē dzimušais Svežbiņskis parāda pilnīgu zināšanu trūkumu par latviešu tautu, tās valodu un tradīcijām, vienlaicīgi apgāžot Latvijā pirms kara izplatīto viedokli par viņa šķietamo labvēlību Latvijai. Cenšamies pamatot savu tēzi par Latgales zemju kādreizējo piederību slāviem (vienlaicīgi parādot rusofobiju, viņš pilnīgi absurdi uzskatīja, ka tas dod poļiem īpašas tiesības šeit saimniekot), autors min ģeogrāfiskos nosaukumus, kuri it kā ir tīri krieviski (Dubna, Lipna, Kovra, Siņeja u.t.t.), cite starpā piesaucot arī... Daugavu. Jo lūk, vecajās tautas dziesmās esot saglabājusies tās nosaukuma pirmatnējā (!) forma - "Daugaviņa", kas, atmetot - "auga", tā pati "Dviņa" vien esot... (s.11). Tomēr neraugoties uz šiem muļķīgajiem spriedelējumiem, runājot par 1919.-1920. gada notikumiem, Svežbiņskis (protams, savā redzējumā) dod vērtīgas liecības par stāvokli Daugavpilī, kurš viņš ieradās kā Polijas armijas apakšpulkvedis.

Polijas Zinātņu akadēmijas arhīvā glabājas arī bijušā Polijas Austrumzemju Civilpārvaldes ģenerālkomisāra pirmā vietnieka (vienlaicīgi - arī pārvaldes izlūkošanas daļas priekšnieks) M.Kosakovska dienasgrāmata (Djarjusz M.S.Kosakowskiego, T. V, cz. 1). Autoram sakarā ar ieņemamo amatu bija augsta līmeņa sakari gan ar valdības, gan Latgales muižnieku pārstāvjiem, bet 1920. gadā viņš piedalījās Polijas - Padomju Krievijas miera sarunās Rīgā, ko sīki apraksta.

Kopumā Polijas arhīvos esošie materiāli vienīgi saistībā ar Latvijas arhīvos glabātajiem (un otrādi) sniedz pilnvērtīgu ainu par 1919.-1920. gada notikumiem. Materiālu par Latviju Polijā ir ļoti daudz, un lielākā daļa ir Latvijā vai nu pilnīgi nezināmi, vai zināmi tikai virspusēji.

Otra nozīmīgākā darbā izmantoto avotu kopa ir 1919.-1921. gadā izdotie Latvijas un Polijas preses izdevumi. Kopumā izmantoti 14 Latvijā iznākošie (9 - latviešu, 3 - krievu valodā, 2 - latgaliešu dialektā) un 25 Polijā un poļu karaspēka okupētajās teritorijās Lietuvā un Baltkrievijā šī perioda izdotie laikraksti (21 poļu un 4 krievu valodā). Latvijas izdevumi aktuālās norises attiecībās ar Poliju un arī Lietuvu atainoja diezgan detalizēti, visumā ieturot katra laikraksta izdevēja politisko orientāciju. Tas sevišķi spilgti bija redzams uz sociāldemokrātu laikrakstu ("Sociāldemokrāts", "Strādnieku Avīze") piemēra. Sākoties Latvijas - Polijas attiecību atsalumam 1920. gada aprīlī, Latvijas sociāldemokrāti kārtējo reizi mēģināja pierādīt tuvināšanās nelietderīgumu ar Poliju. Līdzīgi nelabvēlīgu nostāju pret Poliju ieņēma arī latgaliešu laikraksti ("Latgalīša", "Latgolas Words"), kuru nostāja šajā jautājumā, izprotamu iemeslu dēļ (poļu muižniecības un Latgales inteliģences pretrunas šajā novadā) bija vienprātīga, kaut arī savstarpēji tie bija naidīgi noskaņoti. Turpretī Zemnieku Savienības laikraksts "Brīvā Zeme", valdības oficiozs "Valdības Vēstnesis", citas dienas avīzes ("Jaunākās Ziņas", "Latvijas Sargs", "Baltijas Vēstnesis") puda samērā labvēlīgu nostāju pret Poliju. Īpatnēja nostāja bija armijas Virspavēlnieka štāba izdota-

jam "Latvijas Kareivim". No vienas puses - tas pāuda Latvijas augstāko militāro aprindu labvēlīgo nostāju pret militāro savienību ar Poliju (tipisks piemērs - štāba virspavēlnieka, Polijai labvēlīgā P.Radziņa raksti). No otras - pārstāvēt nacionāli noskaņoto virsnieku aprindas, laikraksts asi uzstājās pret poļu šovinisma izpausmēm (piemēram, sūtņa B.Boufala izteikumos). Selfdzinoši daudz informācijas par Latvijas - Polijas attiecībām (daudzos gadījumos tā ievērojami atšķirās no latviešu laikrakstu sniegtajām ziņām) ievietoja lielākā Latvijas krievu dienas avīze "Сегодня", kā arī mazākās "Воля" un Daugavpilī no 1920. gada marta iznākošā "Наша Жизнь" (pēdējā - pārsvarā vērtīgu vietēja rakstura informāciju par Polijas armijas darbību un Latvijas civilās un militārās administrācijas tapšanu).

Arī Polijas laikraksti sīkāk par Latviju rakstīja atkarībā no savas politiskās orientācijas. Jāatzīst, ka izdevumu spektrs 1919.-1920. gadā Polijā bija ievērojami plašāks nekā Latvijā. Kopumā visi laikraksti oficiāli bija labvēlīgi Latvijai 1919. gada rudenī - Bermonta uzbrukuma laikā. Atšķirības attieksmē radās vēlāk - kad noskaidrojās, ka Polijas valdība un valsts vadītājs Pilsudskis bez priekšnosacījumiem piekritusi Latgales un īpaši Daugavpils apriņķa iekļaušanai Latvijā. Tam sekoja asi nacionāldemokrātu intereses reprezentējošās preses ("Gazeta Poranna", "Gazeta Warszawska", "Rzeczpospolita" u.c.) uzbrukumi Polijas valdībai, kas vērsās arī pret Latviju, pirmkārt pārmetot tai poļu minoritātes tiesību ierobežošanu Latgalē. Savukārt valdības aprindām tuvu stāvošie izdevumi ("Gazeta Polska",

"Kurjer Warszawski", "Kurjer Polski", "Rząd i Wojsko", "Żołnierz Polski" u.c.) saglabāja labvēlīgo nostāju pret Latviju un aizstāvēja valdības ārpolitisko kursu attiecībā ar to (dažkārt diezgan asā formā). Zināmas svārstības minēto laikrakstu attieksmē bija vērojamas pēc Latvijas zemes reformas likuma pieņemšanas, kad vienīgi Poļu sociālistu partijas laikraksts "Robotnik" turpināja aizstāvēt (dažkārt pat pārspīlēti) Latvijas intereses pret "muižnieku tīkojumiem". Bagāta informācija par notikumiem un atsevišķiem procesiem Latvijā un īpaši Latgalē bija Viļņas laikrakstos (nacionāl-demokrātu "Ziemia Wileńska", mērenākajos "Nasz Kraj", "Dziennik Wileński", "Tygodnik Wileński", kā arī Lietuvas intereses Viļņā pārstāvošajā un poļu valodā iznākošajā "Echo Litwy") un Minskā izdotajos ("Goniec Miński" un "Минский Курьер"). Īpatnēju nostāju pret Latviju pauda Polijā iznākošie krievu laikraksti (daļēji apslēpti šovīnistiskie "Варшавская Речь", "Варшавское Слово", kā arī B.Savinkova - Krievu Politisko komiteju pārstāvošā "Свобода", kuri, no vienas puses izrādīja nepatiku pret "jaunajām valstīm", kā "nedalāmās" grāvējām, no otras, nevarot pilnīgi atklāti propagandēt tās atjaunošanu, samērā objektīvi atainoja notiekošo Baltijā, aprobežojoties ar no "dzimtenes aizklīdušo algotņu" - latviešu sarkano strēlnieku padarītā nosodīšanu Krievijā.

Trešā izmantoto avotu kopa ir dokumentu publikācijas. Nozīmīgākās no tām izdotas Maskavā 1964. gadā. Krājumā par padomju - poļu attiecībām¹ (neraugoties uz izteikto tendenciozitāti materiālu atlasē, tajā ievietoti daudzi svarīgi

M-000043955

dokumenti), kā arī Polijā² un rietumvalstīs. Starp pēdējiem, kā īpaši būtisks būtu jāmin J.Pilsudska 1919.-1920. gada runu, rakstu un interviju publicējums³ un Londonā izdots dokumentu krājums par Polijas kaimiņvalstu attieksmi pret 1920. gada poļu - padomju karu.⁴ Tajā bez dokumentiem, kuri saistīti ar tā dēvēto "baltkrievu" Bulak-Balahoviča un citiem krievu pretlielinieciskās kustības atzariem, daudzi no kuriem zināmā mērā saistīti ar Latviju, ir arī materiāli par pašām Baltijas valstīm.

Tēmas izpētē liela nozīme ir diplomātu un politiķu atmiņām. Latviešu valodā tādu nav iznācis daudz. Kā nozīmīgākos darbus, kuri skar Latvijas un Polijas attiecības, var nosaukt, pirmkārt, Varšavas sūtniecības darbinieka, vēlākā ilggadējā Latvijas konsula Viļņā (līdz 1940. gadam) Feliksa Donasa pēc kara rietumos izdoto grāmatu "Politiskos krustceļos"⁵, kuras nosaukums spilgti atspoguļo Latvijas konsulāta pozīcijas Viļņā, kura 1920. gadā faktiski kļuva par galveno iemeslu Lietuvas un Polijas konfliktam un līdz ar to - arī Baltijas valstu savienības izveidošanas neveiksmei. Šajā darbā, arī runājot par 1920. gada notikumiem Varšavā, autors atturas no plašākas notiekošā analīzes, aprobežojoties ar savu un citu sūtniecības darbinieku personīgo pieredzējumu izklāstu un redzētā atstāstījumu, tomēr tam ir liela vēsturiska vērtība kaut vai tāpēc, ka F.Donass ir vienīgais no Polijā 1919.-1920. gadā strādājošajiem Latvijas diplomātiem, kurš rakstījis atmiņas. Nedaudz vairāk analītisks ir pēc kara rietumos publicētais Kārļa Zariņa atmiņu raksts,⁶ kurā viņš apraksta arī savu braucienu 1919. gada septembrī uz Po-

liju (K.Zariņš uz turieni devās faktiski kā pirmais Latvijas pārstāvis ar uzdevumu noskaidrot plašākas politiski-militāri-ekonomiskas sadarbības iespējas). Latvijas attieksmi pret minēto Viļņas problēmu un Polijas-Lietuvas konfliktu plašākā nozīmē fragmentāri un ļoti subjektīvi piemin F.Cielēns.⁷

Zināmi personīgo atmiņu elementi ir arī bijušā Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba priekšnieka P.Radziņa dažus gadus pēc brīvības cīņām tapušajam, no militārās vēstures viendokļa dziļi analītiskajam darbam "Latvijas atbrīvošanas karš", kura 2. daļā autors aplūko Letgales atbrīvošanas operāciju, skarot arī kopdarbību ar poļiem tajā. Kopumā P.Radziņš apraksta attiecības ar Polijas militāro atašeju Miškovski un Ridza-Smiglija grupas štābu objektīvi, kaut arī no atsevišķu detaļu apraksta nojaušamas viņa simpātijas pret Polijas armiju un atbalsts sadarbībai ar to. Nozīmīgi ir arī P.Radziņa spriedumi par politiska rakstura problēmām, piemēram, nedaudz vienkāršotā, profesionālam karavīram raksturīgā veidā izklāstot apsvērumus, pēc kuriem vadījās Latvijas valdība un armijas vadība, izšķiroties par sadarbību ar Poliju Letgales atbrīvošanā, būtībā nostādot Lietuvu jau notikuša fakta priekšā (9. lpp.). Līdzīga rakstura atmiņas, dažos gadījumos papildinātas ar teorētisku taktiskās situācijas analīzi (gan bez politisku problēmu analīzes), atstājuši arī citi Latvijas armijas virsnieki - kopīgo Letgales atbrīvošanas kauju darbinieki, piemēram, toreizējais 3. bruņotā vilciena komandieris A.Paulockis, Atsevišķās Telegrāfa un telefona rotas komandieris P.Antens, Zemgales divīzijas Atsevišķā eskadrona komandieris A.Artum-Hartmanis.⁹ Visi minētie mate-

riāli nav publicēti un pašlaik glabājas Latvijas Kara muzeja fondos. Turpat atrodas arī šāda paša rakstura liecības par poļu karaspēka daļu nomaiņu Latgales frontē 1920. gada pavasarī un militāro situāciju reģionā 1920. gada vasarā un rudenī.¹⁰ Neliela informācija par sadarbību frontē un vēlāko situāciju Latgalē sniegta arī publicētajās Latvijas armijas pulku vēsturēs,¹¹ kā arī neatkarības cīņām veltītajos vispārējos darbos, piemēram, bijušā 3. Jelgevas pulka 2. bataljona komandiera A. Apsīša sarekstītajā "Atbrīvošanās kara vēstures" nodaļā par Latgales atbrīvošanu,¹² 1940. gadā izdotā darba "Latvijas armija 20 gados" nodaļā par brīvības cīņām Latvijas austrumos¹³ u.c. Vērtīgas ir rietumos publicētās bijušā Zemgales atsevišķā eskadrona kareivja Ž. Strautnieka atmiņas par poļu jātnieku eskadrona pārceļšanos uz Latviju 1920. gada jūlijā, atkāpjoties Sarkanās armijas priekšā.¹⁴ Kā šī notikuma dalībnieks (kopā ar biedriem viņš bija piekomandēts šai poļu daļai) autors atklāj daudzas interesantas tā detaļas. Tomēr visiem minētajiem darbiem ir viens ļoti būtisks trūkums. To autori, pirmkārt objektīvu (materiālu trūkums), otrkārt politisku iemeslu dēļ, galvenokārt analizē Latvijas armijas darbību Latgales atbrīvošanas operācijā, vai virspusēji, vai sliktākā gadījumā pat it kā garāmejot, pieminot arī sadarbību ar Polijas armiju un tās paveikto. Jāatzīst, ka līdzīgi politiski iemesli 20. un it īpaši 30. gados veicināja arī Igaunijas bruņoto spēku veikuma mazināšanas tendences Latvijā, kaut arī tās nebija tik spēcīgas, kā gadījumā ar Poliju.

Ļoti vērtīga informācija par Latvijas varas iestāžu

izveides sākumu poļu ieņemtajā Dienvidlatgalē ietverta 20. gados izdotajā "Latvijas iekšējās drošības nostiprināšanas vēsturē".¹⁵

Pēc II pasaules kara Baltijas valstu savienības problēmu padomju Latvijā pētīja K.Počas, skarot arī Latvijas attiecības ar Poliju.¹⁶ Vēsturnieka K.Poča darbi ir balstīti uz bagātu avotu un literatūras bāzi (kaut arī izmantoti vienīgi Latvijas arhīvu materiāli), un ir neapšaubāmi liels ieguldījums Latvijas vēstures izpētē, neraugoties uz padomju historiogrāfijas ^(prasību) izraisīto zināmo tendenciozitāti atsevišķos vērtējumos un secinājumos. Daudz tendenciozāk Latvijas ārpolitikas problēmām valsts neatkarības sākuma posmā piegāja padomju vēsturnieks V.Sīpols, kurš rakstīja par attiecībām ar Poliju, galvenokārt balstoties uz Maskavā 1964. gadā izdoto padomju - poļu attiecību vēstures dokumentu krājumu.¹⁷ Minētajiem darbiem bez zināmās tendenciozitātes piemita arī vēl viens būtisks trūkums. Tajos analizētas Latvijas attiecības ar Poliju bez šīs valsts avotu un vēsturiskās literatūras izmantošanas. Līdzīgs trūkums piemīt arī pēc kara trimdā dzīvojošā latviešu vēsturnieka E.Andersona darbos,¹⁸ kuri līdz šim ir vienīgie latviešu nepadomju zinātniski izstrādātie pētījumi par Latvijas valsts tapšanu 1918.-1920. gadā. Taču šeit autors, sniedzot latviešu historiogrāfijai ārkārtīgi nozīmīgu informāciju par Latvijas - Polijas attiecībām, izmantojis rietumvalstīs pieejamos avotus un literatūru (angļu, franču, vācu, lietuviešu un citās valodās), taču šajā klāstā diemžēl gandrīz nav poļu zinātniskās literatūras, nerunājot par avotiem.

Minētie trūkumi, kā arī pats padomju režīma pastāvēšanas fakts Latvijā, līdz šim būtiski ietekmējuši Latvijas - Polijas attiecību sākumposma pētniecību, jo vienīgi salīdzinot abu pušu avotu un literatūras sniegto informāciju, gūstam vispusēju priekšstatu par reālo situāciju 1919.-1921. gadā.

Polijā ir izdots ļoti daudz darbu, kuri sniedz informāciju par šīs valsts attiecībām ar Latviju, norisēm Latvijā un it īpaši Latgalē, kā arī poļu minoritātes lomu un nozīmi Latvijas un Latgales vēsturē. Tieši minētajai tēmai veltītu darbu nav īpaši daudz (vispirms tas attiecas uz pirmākara periodu), taču to neapšaubāmi ir vairāk, nekā Latvijā par attiecībām ar Poliju (tas pirmām kārtām izskaidrojams ar abu valstu krasi atšķirīgo lielumu un iedzīvotāju skaitu, kaut arī ne bez nozīmes ir atšķirīgais valsts politiskais stāvoklis pēdējos 50 gados).

Pie avotiem, bez bagātajiem Polijas arhīvu materiāliem, jāpieskaita arī Polijas valstsvīru, diplomātu, militārpersonu un preses un sabiedrisko darbinieku atmiņas, kurās ir runa par darbu Latvijā vai kontaktiem ar tās pārstāvjiem, kā arī sniegta politiski-militārās situācijas analīze un novērtējums tās veidošanā dalību ņēmušu cilvēku redzējumā. Latvijā no tām ir pieejamas vienīgi samērā īsās un fragmentārās E.Ridza-Smiglija (apvienotās poļu - latviešu karaspēka grupas virspavēlnieks) un A.Miškovska (militārais pārstāvis Latvijā) atmiņas, kuras tika latviešu valodā izdotas sakarā ar ģenerāļa Jāņa Baloža 10 gadu dienestu šajā dienesta pakāpē un, protams, bija attiecīgi pielāgotas šim gadījumam.¹⁹ Daudz vērtīgākas ir diplomāta L.Vasiļevska rakstītās atmiņas par

viņa un J.Pilsudska tikšanās ar latviešu pārstāvjiem (ar Z.Meierovicu priekšgalā) 1919. gada oktobrī, Bermonta kara spēkam tieši apdraudot Rīgu, 1935. gadā izdotajā, Pilsudska piemiņai veltītajā darbā.²⁰ Vasiļevska sniegtās informācijas ticamību apstiprina, cita starpā arī Latvijas puses avoti (militārā atašēja M.Hartmana ziņojums par šīm pašām sarunām u.c.). Kopumā L.Vasiļevska samērā labvēlīgo nostāju un reālistisko situācijas uztveri reģionā apliecina arī citi viņa darbi, kuros autors pamato Pilsudska politikas pareizību attiecībā pret Baltijas valstīm, netieši nosodot poļu šovinistiski noskaņotās aprindas, kuras uzskatīja Latgali par likumīgu Polijas teritoriju, kuru tai ir tiesības atdot Latvijai vai atstāt sev.²¹

Savu situācijas vērtējumu par apstākļiem Baltijā neilgi pēc darba izbeigšanas tur sniedza arī otrais Polijas sūtnis Latvijā (1920.-1921.), vēstures profesors V.Kameņeckis,²² kurš bija neapšaubāmi labvēlīgāks Latvijai un politiski gūderāks par savu priekšgājēju šajā amatā - B.Boufalu. Tūlīt pēc atgriešanās no pirmā neoficiālā poļu pārstāvja komandējuma Latvijā par šo valsti rakstīja arī V.Soltans,²³ un, apmēram tajā pašā laikā, arī vēlākais Latvijas ienaidnieks (galvenokārt zemes reformas dēļ), Latgales muižnieks V.Dovgjelo rakstīja par Latgali (raksts uzskatāms vairāk par mēģinājumu iepazīstināt poļu sabiedrību ar šo "nostūri", pagaidām vēl nepaužot īpašu nelabvēlību pret nesen deklarēto Latvijas valsti, tomēr atsevišķos izteikumos liekot noprast autora muižniecisko augstprātību un šovinistisko pārliecību).²⁴ De-žus gadus vēlāk cits Latgales muižnieks V.Studņickis, kura

vārds 20. un 30. gados simbolizēja ļoti agresīvu nostāju pret Latviju (īemesls bija tāds pats kā Dovgjal), izdeva darbu par Latviju, Igauniju un Somiju, raksturojot pirmo ar Īpašu nelabvēlību.²⁵

Ar pēdējiem 2 minētajiem poļu muižnieku sacerējumiem nevar salīdzināt inteligentā un demokrātiskā Jena Cinarska (viņš lietoja arī literāro pseidonīmu "Kšeslavskis") - ilggadējā Polijas Telegrāfa aģentūras Rīgas biroja vadītāja darbus, kuros viņš, cita starpā, asi kritizē Studņicki par reakcionārajiem uzskatiem un cenšas objektīvi iepazīstināt poļu sabiedrību ar Latvijas valsti, skarot arī problemātiskus jautājumus (piemēram 6 Ilūkstes apriņķa pagastu lieta un poļu minoritātes šķietamā vajāšana Latvijā, ko Īpaši asi tai pārmetta Studņickis un viņa domubiedri).²⁶ Kopumā jāatzīst, ka tas viņam izdevās un J.Cinarska darbi jāuzskata par vieniem no reālākajiem starp poļu autoru sarakstītajiem pētījumiem par Latviju 20. un 30. gados.

Salīdzinoši daudzi poļu autori (vēsturnieki, etnogrāfi u.c.) starpkaru periodā pievērsās poļu minoritātes stāvokļa pētīšanai Latvijā, savos darbos skarot arī 1919.-1920. gadu, ar retiem izņēmumiem (jau minētais J.Cinarskis) meklējot pierādījumus poļu vajāšanām un poļu tiesību ierobežošanai Latvijā.²⁷ Gandrīz visi šie darbi ievērojami pārspilē poļu reālo skaitu Latvijā, vērtējot to pat līdz 150 000 (reāli bija ap 50 000), tādējādi aizejot otrā galējībā. Pirmās autori Latvijā apgalvoja, ka gandrīz visi Latgales poļi īstenībā ir pārpoļoti latvieši un nav poļi (absurds bija tieši pēdējais apgalvojums, jo pat gadījumā, ja pagātnē kāda poļa sencis

tiešām bija polonizēts, nevarēja tikai tāpēc uzskatīt šo cilvēku par latvieti).

Arī Polijā, līdzīgi kā Latvijā, 20. un 30. gados tika izdots liels daudzums darbu, kurus daļēji var uzskatīt par notikumu aculiecinieku un dalībnieku atmiņām, daļēji - par autoru mēģinājumiem sniegt konkrētā militāri-operatīvā stāvokļa vērtējumu. Runa ir par poļu karavīru atmiņām, un viņu prasme šo vērtējumu dot bija atkarīga no militārās izglītības un kompetences. Ziņas par kaujām Latvijā 1919. gada rudenī un 1920. gada ziemā varam atrast visu to karaspēka daļu dažāda garuma vēstures izdevumos, kuras šeit cīnījās vai vienkārši bija dislocētas. Darbā izmantotas kopumā 19 Polijas armijas karaspēka daļu vēstures (nerēķinot dažādus rakstus, kas skar atsevišķu militāru struktūru dalību un lomu kaujas operācijās Latvijā periodikā). Starp tām izcilu vietu ieņem virsnieka, vēlākā "Armia Krajowa" pulkveža A. Borkeviča apjomīgais darbs par 1. Leģionu pulka kaujām.²⁸ Šī vienība Latgales operācijas laikā bija viena no tām, uz kuru gūlās lielākais operatīvais smagums (cita starpā pulks ieņēma Daugavpili), tādēļ ārkārtīgi sīkie kauju apraksti Latgalē sniedz vērtīgu informāciju arī Latvijas vēstures izpētei. Latgales kauju apraksts 1920. gada janvārī-februārī vien aizņem vairāk nekā 100 lapaspuses un ir bagātīgi papildināts ar kartēm un shēmām (tikpat daudz vietas veltīts arī kaujām pie Daugavpils 1919. gada septembrī), kā arī fotouzņēmumiem. Pielikumā sniegti arī Latvijā kritušo un apglabāto pulka karavīru saraksti. Neliela šīs grāmatas daļa 30. gados izdota arī Latvijā latviešu valodā. Diemžēl "Militārajā Apskatā" publicētais

fragments par Daugavpils atbrīvošanas operāciju 1920. gada 3. janvārī tulkots vietām kļūdaini un ir tikai no konteksta izrauta, ļoti neliela daļiņa no stāstījuma par kaujām Latvijas teritorijā.²⁹ No minētajām karaspēka daļu vēsturēm vēl salīdzinoši bagātu informāciju par kaujām Latvijā sniedz darbi par 5., 6., 7. Leģionu pulku, 23. kājnieku pulku, 1. Lauka artilērijas pulku, 1. Leģionu divīzijas telegrāfu rotu.³⁰

Visiem minētajiem darbiem piemīt sevi trūkumi, kuri līdzinās latviešu militārpersonu darbos esošajiem. Galvenais no tiem ir nepietiekoša politisko apstākļu analīze, kas ir objektīvi izskaidrojams ar šāda veida darbu ierobežoto mērķi un specifisko raksturu, kā arī autoru (militārpersonu) specializāciju. Tomēr tie sniedz informāciju, kuras savukārt nav politiķu un diplomātu darbos, tādēļ Latvijas un Polijas kopīgās vēstures izpētē militārpersonu sacerējumi ieņem savu noteiktu vietu.

Tas pilnā mērā attiecas arī uz dažāda ranga Letgales operācijas dalībnieku darbiem. Bez jau minētā Ridza-Smiglija īsā raksta, kurš gan mazāk veltīts abu armiju sadarbībai frontē, savas atmiņas par Latviju rakstiski pauda arī kādreizējais apvienotās karaspēka grupas štāba priekšnieks un vēlāk viens no izcilākajiem Polijas armijas ģenerāļiem (tieši viņš bija viens no retajiem poļu augstākajiem komandieriem, kura darbība 1939. gada poļu - vācu karā jāuzskata par veiksmīgu) - T.Kučeba.³¹ Tomēr jūtams, ka šis raksts tapis sakarā ar daļēji diplomātisku nepieciešamību atzīmēt kopīgās kaujas Latvijas neatkarības gadadienā un līdz ar to rakstam piemīt šāda veida sacerējumiem raksturīgā šrišķība un izvairīšanās no sarež-

ģītu savstarpējo attiecību jautājumu analīzes, kaut gan tas uzrakstīts neapšaubāmi korekti un ar dziļu militāri - stratēģiskās situācijas izpratni. T.Kučebas rakstu vairākus gadus vēlāk, sakarā ar Latgales atbrīvošanas sākuma gadskārtu, saīsināti pārpublicēja laikraksts "Latvijas Kareivis".³²

Ārkārtīgi detalizētu un no militāri-operatīvā viedokļa vērtīgu rakstu, kurā ir arī daudzi Latvijas historiogrāfijai nezināmi fakti par kopdarbību ar Latvijas armijas daļām, sa rakstījis vēlākais ģenerālis S.Dombs-Bernackis,³³ kurš Latgales operācijas laikā pildīja poļu Leģionu 1. brigādes komandiera amatu. Ņemot vērā apstākli, ka tieši šī karaspēka daļa (2 pulki) bija galvenais poļu triecienspēks Latvijā, tās komandiera vērtējums un spriedumi ir visai nozīmīgi.

Ļoti neraksturīga un šī iemesla dēļ īpaši vērtīga no Latvijas vēstures izpētes viedokļa ir 1. Leģionu pulka rotas komandiera, vēlākā pazīstamā poļu dzejnieka (arī pēckara Polijā) - V.Bronēvska 1919.-1920. gadā rakstītā dienasgrāmata, kas publicēta 1984. gadā.³⁴ Tā atklāj vienkāršā poļu karavīra (šajā gadījumā virsnieka) domas un izjūtas, cīnoties Latvijā (jāatzīst, ka tās ir visai indiferentas un raksturīgas cilvēkiem, ko gadiem ilgstoša karošana padarījusi samērā vienaldzīgus gan pret nāvi, gan politiskajiem apstākļiem, kuros jēdarbojas), kā arī viņa redzēto un piedzīvoto tikko atbrīvotajā Daugavpilī un Latgalē. Īpaši nozīmīgs ir pēdējais, jo atklāj to, ko dabisku iemeslu dēļ centās noklusēt poļu militārie vēsturnieki. V.Bronēvskis min marodierisma faktus Daugavpilī pret ebreju tautības iedzīvotājiem un sev raksturīgā, pievilcīgā un ieinteresējošā stilā apraksta nožēlojamus apstākļus

šajā Latgales pilsētā, kas pēc neatkarības kara dažos gados izveidojās par labi attīstītu Latvijas pilsētu.

Salīdzinoši daudz rakstu par Latgales operācijas gaitu parādījās Polijas preses izdevumos.³⁵ Vienu no tiem - operācijas "Ziems" analīzi, ko 1938. gadā iespieda poļu militārais oficiozs, vēlāk tulkojumā pārpublicēja "Militārais apskats" Latvijā.³⁶

Ne bez nozīmes ir arī salīdzinoši koncentrētie un vienlaidīgi detalizētie raksti pirms kara izdotajā Polijas militārajā enciklopēdijā, kuros ar kartēm un samērā plašu tekstu attēlota kauju gaita pie Daugavpils 1919. gada rudenī un Latgalē 1920. gada ziemā un pavasarī.³⁷

Diemžēl Latgales operāciju ļoti virspusēji savās atmiņās piemin bijušais poļu Lietuvas - Baltkrievijas frontes virspavēlnieks ģenerālis S.Šeptickis, kurš Daugavpils ieņemšanas laikā atradās tiešā tās tuvumā un 4. janvārī personīgi ieradās šajā pilsētā, kā arī bija klāt janvāra beigās notikušajā J.Pilsudska un J.Baloža spspriedē Daugavpilī. Turpretī bijušais 3. Leģionu divīzijas komandieris ģenerālis L.Berbeckis savās atmiņās ne ar vienu vārdu vispār nepiemin vairākus mēnešus ilgušās savas divīzijas cīņas un gaitas Latgalē apvienotās karaspēka grupas sastāvā.³⁸ Tas acīmredzot izskaidrojams ar atmiņu izdošanas vietu (sociālistiskajā Polijā) un laiku (1959. gadā).

Pēc II pasaules kara sociālistiskajā Polijā starpkaru posma vēsture tika traktēta tendenciozi, tomēr ne tādā mērā, kā tas notika Padomju Savienībā iekļautajā Latvijā attiecībā pret savu pirmskara vēsturi. Sākot ar 60.-70. gadiem Po-

lijā vēsturnieki guva plašākas iespējas pētīt pirmskara periodu un arī publicēt par to darbus bez īpaši liela obligāto marksistisko dogmu piejaukuma.

Neapšaubāmi visciešāk ar Baltijas valstu vēstures izpēti Polijā ir saistīts Polijas Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta profesors P.Losovskis. Jau 1966. gadā tika publicēts viņa plašais, uz bagātīga faktiskā materiāla balstītais darbs par Polijas attiecībām ar Lietuvu 1918.-1920. gadā.³⁹ Autors tajā sīki analizē vispārējo stāvokli Baltijas reģiona, Baltijas valstu un Polijas savstarpējās attiecības un samērā daudz pievēršas arī Polijas un Latvijas vēstures kopīgajiem jautājumiem, jo gan Lietuvas, gan Polijas ārpolitikā Latvija šajā laikā ieņēma ļoti ievērojamu vietu. P.Losovska grāmata ir faktiski pirmais nopietnais darbs par minēto tēmu Polijā, kur tā tiek zinātniski analizēta, balstoties uz plašu poļu arhīvu un vēsturiskās literatūras materiālu. Vēlākajos gados P.Losovskis, cita starpā, pievērsās arī tieši Polijas un Latvijas attiecībām starpkaru posmā. Rezultātā tapa vairāki darbi, no kuriem daži skāra arī 1919.-1920. gadu. 1990. gadā publicētājā, nelielajā, bet faktoloģiski bagātajā grāmatā "Latvija - mūsu kaimiņš" izmanto ļoti plašu faktu bāzi. Darba mērķis ir iepazīstināt poļu sabiedrību ar atdzimstošo Latvijas valsti, un tas aptver laika posmu no 1919. līdz 1939. gadam. Kaut arī 1919. un 1920. gada notikumu atainojums aizņem tikai nelielu daļu no darba, tajā sniegta nozīmīga informācija, kas balstīta galvenokārt uz Polijas arhīvos esošajiem materiāliem. Diemžēl, sakarā ar populārzinātnisko raksturu, tajā trūkst atsauču (toties tas ir bagātīgi ilustrēts).⁴⁰ Arī citos

P.Losovska darbos skarti Latviju saistošie jautājumi, tajā skaitā arī 1919. un 1920. gadā notikušais.⁴¹

Polijas un Latvijas attiecības abu valstu neatkarības sākuma posmā, galvenokārt no Baltijas savienības varbūtējās izveides aspekta, pētījis vēsturnieks A.Skšipeks, 1972. gadā izdodot grāmatu par šo jautājumu.⁴² Arī tajā abu valstu politiskās attiecības aplūkotas ļoti detalizēti, analītiski izsekojot Baltijas savienības neveiksmes cēloņiem un parādot katras ieinteresētās puses motīvus. A.Skšipeks publicējis vēl dažus rakstus, kuros skarta Polijas un Latvijas attiecību problemātiku.⁴³

Polu vēsturnieks A.Juzvenko 60. un 70. gados pētīja Polijas nostāju Bermonta-Avalova darbības laikā Baltijas valstīs, reāli atainojot simpātiju uzplūdus pret jauno Latvijas valsti, ko Polijā izraisīja reakcionāro vācu-krievu spēku aktivitātes Baltijā, un izskaidroja to iemeslus.⁴⁴

Latviešu valodā 1992. gadā tika iespiests A.Gizas raksts par Latvijas un Polijas attiecībām 1919. un 1920. gadā, tomēr jāatzīst, ka tas politiski-militāro stāvokli attēlo ļoti virspusēji un balstās uz visai trūcīgas avotu un literatūras bāzes.⁴⁵

Visos minētajos darbos izmantoti vienīgi Polijas avoti. Tādējādi atkārtojas Latvijā esošā situācija abu valstu kopīgās vēstures izpētē.

Šajā ziņā vienīgais izņēmums ir Toruņas universitātes vēsturnieka Ņ. Karpusa ģenerāļa S.Bulak-Balahoviča darbībai veltītais, 1990. gadā izdots raksts, kurā autors izmantojis dažus Latvijas Valsts vēstures arhīva materiālus, lai

ievadā atainotu viņa karaspēka nokļūšanu no Igaunijas cauri Latvijai Polijas armijas pakļautībā.⁴⁶

Viens no ievērojamākajiem poļu trimdas vēsturniekiem - V.Pobug-Maļinovskis savā apjomīgajā un analītiskajā, piemēriem bagātīgi ilustrētajā darbā par Polijas politisko vēsturi, salīdzinoši daudz runā arī par tās attiecībām ar Latviju, sniedzot daudz jaunas, Latvijas vēsturē līdz šim nezināmas vai maz zināmas detaļas. To vērtību ievērojami palielina fakts, ka Latvijas - Polijas attiecības analizētas ciešā kopīgā Polijas politiskās vēstures kontekstā. Protams, tas, ka darbs tapis ārpus Polijas, bez pieejas pie tajā un arī Latvijā esošajiem avotiem, iespaido darbu, tomēr izpauzdamies vienīgi atsevišķu detaļu traktējumā, bet ne procesu atainojumā un analizē.⁴⁷

* * *

Kopumā Latvijas attiecību tēma ar tās tuvākajiem dienvidos esošajiem kaimiņiem - Poliju un Lietuvu, zinātniskajā latviešu vēsturiskajā literatūrā līdz šim pētīta fragmentāri un nepietiekoši. Lielāka uzmanība ir pievērsta Baltijas valstu savienības izpētei (K.Počs), kā arī vispār Polijas un Latvijas kopīgajām interesēm un to saistību ar Rietumu lielvalstu ārpolitiku neatkarības sākuma posmā (līdz ar to - abu valstu politiskajām attiecībām). Pie tam tas ir darīts ar padomju historiogrāfijas uzspiesto mērķi - parādīt Baltijas valstu pilnīgo atkarību no "imperiālistiskajiem rietumiem", kuras dēļ tās bijušas spiestas saistīties ar Poliju, kas pati, savukārt, arī bijusi vienīgi "kordonvalsts" (kauc

arī ietekmīgākā). Protams, ka šis mērķis nevarēja neatstāt iespaidu uz darbiem, kaut arī kopumā daudz no tiem arī mūsdienās nav zaudējuši savu zinātnisko vērtību.

Turpretī Polijas armijas darbība frontē un Latvijā, kā arī tās aktivitātes frontes aizmugurē nav aplūkotas gandrīz pilnīgi nemaz. Nedsudz skarti vienīgi Latvijas un Polijas bruņoto spēku sadarbības jautājumi Latgalē (P.Radziņš), taču, kā jau minēts, visai fragmentāri un vienīgi balstoties uz Latvijas armijas daļu kaujas žurnāliem un atmiņu.

Tāpat latviešu historiogrāfija praktiski neaplūko tādus svarīgus jautājumus - problēmas Latvijas un Polijas attiecībās, kā abu valstu armiju militārās sadarbības grūtības, kas savukārt bija cieši saistītas ar Polijas armijas disciplinārajiem pārkāpumiem (piemēram, patvarīgajām rekvizīcijām, no kurām cieta, pirmām kārtām, Latgales zemnieki), Latvijas un Polijas teritoriālā strīda aizsākumu par 6 Augškurzemes pagastiem, Latvijas nostāju Lietuvas un Polijas konfliktā Viļņas dēļ, kas īpaši spilgti parādīja Baltijas valstu savienības neveiksmes cēloņus u.t.t.

Polijā minētie jautājumi pētīti vairāk, sakarā ar vēstures zinātnes salīdzinoši lielāko attīstības brīvību arī 60.-80. gados. Tomēr poļu vēsturnieku darbos problēmas aplūkotas no Polijas interešu viedokļa, kurš, kaut arī visumā labvēlīgs Latvijai, tomēr neatspoguļo (un nevar to darīt) Latvijas puses lomu un motīvus pilnvērtīgi.

Īpaši labi tas saskatāms Polijas historiogrāfijas daļā, kas analizē poļu minoritātes stāvokli un darbību Latvijā tās pirmajos neatkarības gados. Šajā darbā vietas trūkuma dēļ ne-

tiek sīkāk aplūkots ne šis jautājums (kuram ir liela nozīme Latvijas vēsturē, īpaši saistībā ar zemes reformu Latgalē un minoritāšu stāvokli valstī vispār), ne vairāki citi abu valstu attiecībās ļoti būtiski aspekti, piemēram, ģenerāļa S.Bulak-Balahoviča vienības atrašanās Latvijā un Latvijas varas iestāžu attieksme pret tās pāriešanu Polijas armijas pakļautībā apstākļos, kad bija noslēgts pamiers ar Padomju Krieviju u.c., tomēr iespēju robežās mēģināts apkopot abu pušu sniegtos avotus un literatūru, vispusīgi attēlojot Latvijas un Polijas attiecības 1919.-1920. gadā, sākot ar pirmajiem sakariem 1919. gada martā un beidzot ar Latvijas "de jure" atzīšanu 1921. gada janvārī.

I. n o d a ļ a. LATVIJAS UN POLIJAS STARPVALSTU
ATTIECĪBU NODIBINĀŠANA
(1919. G. MARTS - DECEMBRIS)

Pirmie diplomātiskie kontakti starp Latviju un Poliju aizsākās 1919. gada martā Parīzes miera konferencē, kaut arī neoficiāli sakari pastāvēja agrāk. Tā, vēl pirms abu valstu neatkarības pasludināšanas - 1918. gada jūlija beigās Stokholmā pie Poļu Nacionālās Padomes (tā atradās Parīzē) pārstāvēja J. Mokžiņska ieradās Latvijas Tautas Padomes pārstāvis Z. Meierovics ("pēc savas iniciatīvas un Tautas Padomes uzdevumā"). Viņš informēja Mokžiņski par apstākļiem Latvijā, Tautas Padomes struktūru un darbību, kas vērsta uz neatkarīgas valsts izveidošanu. Privātā sarunā abi secināja, ka "pēc kara" būs daudz iemeslu nodibināt ekonomiskos sakarus starp Poliju un Latviju, tāpēc būtu lietderīgi "jau tagad" apsvērt nākamās sadarbības formas.¹

Dabīgi, ka reāla sadarbība kļuva iespējama tikai pēc abu valstu izveidošanās, pie tam Latvijas stāvoklis pirmajos mēnešos pēc neatkarības pasludināšanas bija daudz nestabils, nekā Polijai un Igaunijai. Tas skaidri izpaudās Parīzes miera konferencē, kur strādāja visu 3 minēto valstu delegācijas, un kur nodibinājās pirmie Igaunijas un Latvijas sakari ar 1918. gada 11. novembrī atdzimušo Poliju. Pirmkārt, to noteica abu pušu politiskās intereses. 1919. gada 26. martā Latvijas delegācijas vadītājs O. Grosvalds piesūtīja Polijas delegācijai 2 dienas pirms tam konferencei iesniegtās notas norakstu, kurā tika liegts atzīt Latvijas neatkarību.²

3. aprīlī Polijas delegācijas loceklis L.Vasiļevskis ziņojumā armijas virspavēlniecībai uzsvēra, ka latvieši savas valsts pilnīgas neatkarības lietā iesnieguši konferencei analoģisku deklarāciju kā igauņi, kaut arī politiski un militāri tie ir daudz vājāki. Savienību ar Poliju Latvija uzskata par ļoti lietderīgu un piedāvā tai pieeju pie Baltijas jūras caur savām ostām, prasot neatkarības atzīšanu un apmaiņu ar pārstāvjiem (pagaidām vismaz pusoficiāliem). Arī Polijas Ārlietu ministrijas Austrumu sekcijas vadītājs V.Jodko-Narkēvičs ziņoja no Parīzes, ka Latvija vēlas tuvināties Polijai, kaut arī labi apzinās, ka vācu faktora līdzšinējā ietekme tajā "liek Polijai izturēties ar zināmu atturību". Viņš uzsvēra, ka gan Igaunijas, gan Latvijas pārstāvji uzskata par ļoti vēlamu Baltijas savienības izveidošanu no Skandināvijas valstīm, Latvijas, Igaunijas, Somijas, Lietuvas un Polijas.³

Savukārt Polijas valsts galva un armijas virspavēlnieks J.Pilsudskis atbildē L.Vasiļevskim 8. aprīlī rakstīja, ka "vislabākais veids, kā ietekmēt lietuviešus... būtu spiediens uz viņiem no latviešu puses. Ja latvieši izteiktu savu piekrišanu kādai federācijai, nevaru iedomāties, ka lietuvieši būtu spējīgi noturēties pret šādu divkāršu spiedienu... tas dotu mums Liepājas un Rīgas izskatā vieglu kompensāciju par šaubīgo Gdaņsku. Tāpēc spied pirmām kārtām uz latviešiem, vai nu caur igauņiem vai tieši,"⁴ bet 4. maijā - "Dieva dēļ, centieties par to Latviju un nostipriniet ar viņiem attiecības. Atkārtāju, tas ir vienkāršākais veids, lai salauztu lietuviešu pretestību."⁵ L.Vasiļevskis, pilnā šo instrukciju, arī nodibināja sakarus ar abu Baltijas val-

stu delegācijām. Vēlāk visi atcerējās, ka vissirsnīgākās attiecības poļiem nodibinājās ar J.Poskas vadīto Igaunijas delegāciju, tomēr arī ar Z.Meierovica vadīto Latvijas delegāciju tās bija labas. Latvijas un Polijas delegācijas noturēja vairākas konsultatīvas apspriedes (cita starpā, arī latviešu rīkotās pusdienās 29. aprīlī), bez tam poļus par stāvokli Latvijā rakstiski informēja arī J.Čakste (19. aprīlī viņš rakstīja par vācu apvērsumu Liepājā).⁶

Vienlaicīgi Latvijas delegācijai bija jārēķinās ar R.Dmovska vadītās Poļu Nacionālās komitejas darbību Parīzē, kura balstījās uz tā dēvētās "Dmovska kartes" nostādņām teritoriālos jautājumos. Tās paredzēja iekļaut Polijā Lietuvu, Palangu, Liepāju, visu Ilūkstes apriņķi, Latgales dienvidu daļu un ievērojamas teritorijas Baltkrievijā un Ukrainā (tā dēvētajai etnogrāfiskai Lietuvai kopā ar Liepāju un tās apkārtni bija paredzēts piešķirt ierobežotu autonomiju Polijas sastāvā). 3. martā R.Dmovskis iesniedza attiecīgas prasības Poļu lietu komisijas vadībai un tikai pateicoties krievu pretlieliniecisko spēku aktivitātēm, jautājums par Polijas austrumu robežu tika atstāts atklāts (ar norādi, ka tas tiks izšķirts vēlāk, apspriežoties "sabiedrotajām valstīm").⁷

Ņemot vērā Latvijas divkāršo (vācu - lielinieku) okupāciju un nedrošo iekšpolitisko situāciju, Parīzes sarunām bija tikai informatīvs raksturs, tomēr tajās jau skaidri parādījās Polijas valsts vadības tendence tuvināties ar potenciālo kaimiņu ziemeļos, vadoties, pirmām kārtām, no politiskiem (Lietuvas jautājums u.c.) un ekonomiskiem (Latvijas ostas) apsvērumiem.

Stāvoklis Latvijā vēl vairāk sarežģījās pēc A.Niedras provāciskās valdības izveidošanās. Zināmā mērā muižnieciskās Latgales Poļu Padomes (Polska Rada w Inflantach) izpildkomitejas spiediena rezultātā maijā Austrumu nomāju zemju Ģenerālkomisāra valdē tika izveidota Latvijas nodaļa, par kuras priekšnieku, jau bez minētās muižnieku organizācijas atbalsta, iecēla juristu Vladislavu Soltanu, kurš, kaut arī cēlies no Latgales muižniecības, jau 1919. gada janvārī paredzēja tikai vienu iespēju latviešu tautas tālākai attīstībai - Latvijas valsts izveidošanos (Polijai ar to būtu jānoslēdz savienība, "atsakoties no poliskas Latvijas un piekrītot nacionālai Latvijai"). Protams, šāda attieksme nepatika muižniecības aktīvistiem, kuriem nebija skaidrs, kāda, pēc Soltana domām, būs Polijas politika pret Latgali, ja savienība netiks noslēgta, un kuri uzskatīja, ka labprātīgu atteikšanos no Latgales latvieši uztvers kā "Polijas vājuma pazīmi".⁸ V.Soltans⁹ Polijas valdības uzdevumā jūnijā devās uz Latviju, "lai nodibinātu attiecības ar latviešu politiskajām aprindām". Sakarā ar Latvijas iekšpolitiskajiem apstākļiem, oficiāli viņam bija jānoskaidro poļu bēgļu stāvoklis Latvijā, ko apliecināja Sarkanā krusta apliecība. Neskatoties uz to, pērkot biļeti uz Liepāju Košedaros (Lietuvā), viņu aizturēja vācieši, nogādājot uz Kauņu, kur mēģināja noskaidrot brauciena īstos mērķus. Beidzot tomēr atļauja tika dota un 11. jūnijā V.Soltans ieradās Liepājā. Ņemot vērā stingro kontroli no vāciešu puses, viņš nevarēja personīgi tikties ar Latvijas Pagaidu valdības galvu K.Ulmani, bet bija spiests vest ar to sarunas caur saviem pirmskara gadu paziņām - prokuroru Kvālbergu un Minis-

tru kabineta kancelejas direktoru D.Rudzīti, kas braukāja no krasta uz tvaikoni "Saratovs" (uz kura bija valdība) un atpakaļ. No Liepājas Soltans devās uz Rīgu, kur personīgi tikās ar provāciskās valdības galvu A.Niedru, viņa zemkopības ministru Ausbergu un citiem latviešu politiķiem "no konservatīvo nometnes", ar Tautas Padomes priekšsēdētāja vietnieku G.Zemgalu, publicistu Simsonu, Latgales pārstāvjiem S.Kambalu un J.Seili (no Ulmaņa nometnes), mācītāju J.Velkmi un Borisovu (no Niedras nometnes), kā arī baltvāciešu pārstāvjiem - advokātu Erdmani, baronu Lilienfeldu un grāfu Borhu (Niedras Ārlietu ministrijas ierēdņi). Gan Ulmaņa, gan Niedras valdība izteica gatavību nodibināt diplomātiskās attiecības ar Poliju, nodrošināt poļu kultūras autonomiju Latvijā un atvieglotumus poļu tirdzniecībai Latvijas ostās, ar noteikumu, ka Polija atzīst Latgali par ^{tās} sastāvdaļu. V.Soltans uzsvēra, ka vienīgās bažas, ko pauduši sarunu biedri (gan Ulmaņa, gan Niedras pārstāvji), izraisījusi līdzšinējā poļu agresivitāte austrumos.¹⁰

Pēc vācu spēku sakāves pie Cēsīm stāvoklis Latvijā būtiski mainījās. Ulmaņa valdība pilnībā kontrolēja situāciju valstī. Jau sākot ar maiju Polijas valdība apsvēra iespēju iecelt L.Vasiļevski par pārstāvi Baltijas valstīs.¹¹ Tomēr no Parīzes Varšavā viņš atgriezās tikai 17. jūlijā un tiekoties ar J.Pilsudski tika nolemts, ka dosies uz Viļņu kā Ārlietu ministrijas pilnvarotais ziemeļaustrumu lietās (faktiski - pārstāvis Somijā, Igaunijā un Latvijā). Pilsudskis vēlreiz uzsvēra tuvināšanās nepieciešamību ar Latviju (lielākā mērā nekā ar Igauniju), lai caur to ietekmētu Lietuvas at-

tieksmi pret Poliju. Uz Viļņu Vasilevskis izbrauca 31. jūlijā.¹²

Latvijas prese viņa iecelšanu šajā amatā uztvēra atsaucīgi, uzsverot arī Pilsudska labvēlību pret Latviju.¹³

Jūlijā¹⁴ un pēc tam augusta vidū Poļu Lietuvas-Baltkrievijas frontes štāba (Viļņā) uzdevumā Latvijā ieradās inženieris A.Lutze-Birks.¹⁵ Viņa mērķis bija nodibināt ciešākus kontaktus ar Latvijas politiķiem, izpētīt iekšpolitiskos apstākļus sakarā ar vācu karaspēka daļu transformāciju "krievu rietumarmijā" Bermonta vadībā, kā arī vietējo poļu stāvokli. Rīgā A.Lutze-Birks tikās ar Letgales politiķiem (arī ar Letgales poļu muižnieku un Tautas Padomes locekli J.Salcēviču, kuru tikko oficiāli bija lūguši aizstāvēt viņu mantiskās intereses arī Letgales vācu zemes īpašnieki), Z.Meierovicu un J.Čaksti.¹⁶ Abi pēdējie paziņoja, ka Latvija būtu gatava izsūtīt uz Poliju oficiālu delegāciju, ja Polijas valdība vēlētos tādu uzņemt.¹⁷

Šajā pašā laikā uz Rīgu kā Polijas armijas virspavēlniecības pārstāvji tika komandēti kapteinis A.Miškovskis¹⁸ (Ģenerālštāba II daļas sekcijas "Austrumi" priekšnieks) un podporučņiks T.Vardejns-Zagurskis.¹⁹ Miškovskis oficiāli pārstāvēja savu valsti 26.-27. augustā Rīgā pēc angļu iniciatīvas notikušajā pretlieliniecisko spēku pārstāvju apspriedē, kurā piedalījās delegāti no Latvijas, Lietuvas, Igaunijas un Polijas, kā arī P.Bermonta-Avalova un N.Judeņiča spēkiem. Tika parakstīta vienošanās, kas savstarpējo pretrunu dēļ nekad nerealizējās. A.Miškovskis, kuru cita starpā iespaidoja arī A.Lutzes-Birke ziņojums par vācu aktivitātēm

Baltijā, sarunās ar angļu pārstāvjiem par Bermonta ģestajiem nodomiem izteicās ļoti piesardzīgi un, neskatoties uz faktiski neierobežotajām pilnvarām, parakstīja vienošanos ar nosacījumu, ka Polijai tā būs saistoša tikai pēc tam, kad to apstiprinās virspavēlniecība (respektīvi - Pilsudskis). Tas vēlāk deva iespēju Polijai vienošanos nepildīt.²⁰ Pats Miškovskis vēlāk rakstīja, ka viņš bijis pirmais (acīmredzot, no ārvalstu pārstāvjiem), kurš toreizējam Latvijas armijas virspavēlniekam D.Šimansonam norādījis uz Bermonta ģestajiem nodomiem.²¹ Septembra sākumā Rīgā jau bija zināms, ka A. Miškovskis iecelts par militāro pārstāvi paredzētajā Polijas sūtniecībā.²² Sakarā ar apstākļiem Latvijā tās izveide aizkavējās un tādējādi viņš pagaidām palika vienīgais oficiālais Polijas pārstāvis Latvijā.

Septembrī Latvijā bija pilnīgi skaidrs, ka gaidāmi sarežģījumi ar Bermonta komandētajiem vācu spēkiem, tādēļ ārkārtīgi aktuāla kļuva ciešāku sakaru nodibināšana ar iespējamām sabiedrotajiem. Tūlīt pēc tam, kad L. Vasiļevskis, pēc attiecīga A. Lutzesa-Birka ziņojuma saņemšanas, bija rakstiski paziņojis J. Čakstem (savam "personīgam paziņam"), ka Polijas valdība labprāt pieņems Latvijas pārstāvjus,²³ septembra sākumā uz Poliju valdības uzdevumā devās delegācija ar K. Zariņu priekšgalā, kurā vēl ietilpa arī tirdzniecības flotes kapteinis K. Spāde²⁴ (kā Ārlietu ministrijas pilnvarotais tirdzniecības jautājumos) un Rīgas pilsētas komandants kapteinis O. Asmans (5. septembrī viņš saņēma pavēli doties "uz Polijas armijas Virspavēlnieka štābu kā Latvijas armijas pārstāvis kopā ar delegāciju, dažādu militāru jautājumu

nokārtošanai"²⁵). Viņi cauri Lietuvai un Austrumprūsijai nokļuva Polijā, kur tos pierobežā aizturēja poļu karavīri, kas par Latviju vēl neko nebija dzirdējuši. 2 kareivju apsardzībā delegātus nogādāja Varšavā, kur Ārlietu ministrijā pārprattums noskaidrojās. Pilsudskis bija Viļņā, tādēļ delegācija pēc 2 dienām arī izbrauca uz turieni un šajā pilsētā ieradās 15. septembrī. Vispirms notika saruna ar L.Vasiļevski (bez viņa tajā piedalījās arī Lietuvas-Baltkrievijas frontes štāba 2. daļas priekšnieks kapteinis V.Slaveks, sakaru virsnieks ar Ārlietu ministriju rotmistrs S.Radzivils un rotmistrs S.Prus-Bogurlavskis), pēc kuras viņš ziņoja, ka "delegācija ir nopietna un tai ir informatīvs raksturs". Latviešus interesēja Polijas nostāja pret Latviju, Latgales un Daugavpils piederības jautājumu, varbūtējās Polijas palīdzības veids Latvijai, kā arī abu valstu tirdznieciskās sadarbības iespējas. Pēc J.Pilsudska personīga rīkojuma L.Vasiļevskis paziņoja, ka Polijai nav nekādu pretenziju pret Latgali. Nākošajā dienā delegācija tikās arī ar pašu J.Pilsudski. J.Zariņš liecina, ka sarunā ar Polijas valsts galvu viņš bijis ļoti uzmanīgs, jo Z.Meierovics pirms izbraukšanas īpaši brīdinājis "neangažēties".²⁶ Tas apliecina šīs delegācijas pagaidām vēl informatīvo raksturu. Sakarā ar notikumu attīstību poļupadomju frontē bijušajā Kurzemes guberņas teritorijā, K.Zariņa delegācija saņēma poļu apliecinājumu, ka pat tad, ja militāru apsvērumu dēļ Polijas armija ieņemt Daugavpili, tā tiktu uzskatīta par Latvijas sastāvdaļu. Viļņā poļu puse pirmo reizi tieši centās pārliecināt latviešus, ka nepieciešams izveidot kopēju fronti pret Padomju Krieviju. Tika

pārrunāta pat kopēja uzbrukuma iespēja Daugavpilij un varbūtējā "samaksa" Polijai - iespēja izmantot Liepāju kā tranzītostu, kas šai valstij bija īpaši svarīgi, ņemot vērā nenoteikto stāvokli ar Gdaņskas (Dancigas) ostu.²⁷

Atpakaļceļā Latvijas delegācija pēc Pilsudska rīkojuma tika uzņemta poļu rotmistra S.Prus-Boguslavska²⁸ automašīnā, ar kuru cauri Kauņai, kur K.Zariņš tikās ar Lietuvas Ministru Prezidentu un ārlietu ministru (pēdējais, saprotams, bija neapmierināts, ka Latvijas delegācija vispirms viesojusies Polijā), ieradās Rīgā 20. septembrī.²⁹ Pēc atgriešanās K.Zariņš sniedza preseī vairākus paziņojumus, kuros uzsvēra laipno uzņemšanu, pozitīvi novērtēja Pilsudska personību un pauda pārliecību, ka Polija nepretendē uz Latvijas zemēm, tādēļ Latvijai jāatbild uz tās tuvināšanās mēģinājumiem. Runām par poļu imperiālismu, vismaz attiecībā uz Latviju, neesot pamata. Bez tam diplomāts norādīja, ka Polijas domstarpībās ar Lietuvu "pie poļu puses vien vaina nav meklējama".³⁰ Jau vēlāk, vairāk kā pēc 30 gadiem, K.Zariņš atcerējās J.Pilsudska vārdus: "... mums jāiet kopā. Jūs apdraud krievi un mūs apdraud krievi. Jūs esat labi karotāji un tādi esam arī mēs. Jums ir labas ostas, mums ir ogles, mēs viens otru varam tikai papildināt."³¹

Augusta beigās īpaši aktuāls bija kļuvis Daugavpils jautājums, kad Polijas armijas vadība, pēc sekmīgas ofensīvas Baltkrievijā, uzsāka darbību visā Daugavas līnijā. Daugavpils virzienā uzbruka, ciešā sadarbībā ar Lietuvas armiju, poļu karaspēka grupa, kurā ietilpa 6. Leģionu pulks un 1. Leģionu divīzijas daļas. 6. pulks 27. augusta pēcpusdie-

nā iegāja Turmantu³² dzelzceļa stacijā un turpmākajās dienās kopā ar lietuviešiem atsita 9 padomju pretuzbrukumus. Naktī no 30. uz 31. augustu poļu trieciengrups (1. un 6. Leģionu pulki majora B.Popoviča vadībā - 3090 durkļi, 59 ložmetēji, 8 lielgabali) no Turmantiem uzbruka gar dzelzceļu Daugavpils virzienā.³³ Tai pretī vecajās krievu (I pasaules kara) aizsardzības līnijās stāvēja padomju 4. divīzijas 1. brigāde (1800 durkļi, 120 zobeni, 32 ložmetēji, 8 lielgabali), kura gan bez kaujas vēl pirms poļu uzbrukuma sākuma atkāpās uz Daugavpils priekštilta nocietinājumiem. Aiz tiem Daugavpils aizsardzības vadītājs - latviešu komunistis A.Daumanis³⁴ organizēja kreisā krasta Daugavpils Cietokšņa priekštilta nocietinājumu aizsardzību ar savā rīcībā esošajiem spēkiem - Daugavpils Cietokšņa garnizonu (500 durkļi, 12 lielgabali), kā arī igauņu padomju atsevišķo brigādi un 2. latviešu scrēlnieku pulku (2000 durkļi un 8 lielgabali), kas tikko ieradās no Pleskavas frontes.³⁵ Poļu uzbrukuma mērķis bija Līksnas upes līnijas ieņemšana aiz Daugavpils, taču kaujās no 30. augusta līdz 4. septembrim sarkanais latviešu pulks un igauņu brigāde nepieļāva lietuviešu un poļu spēku (kuri pagaidām darbojās kā sabiedrotie) pārceļšanos uz labo krastu un noturēja priekštilta nocietinājumus. Latviešiem izdevās pat uz neilgu laiku ieņemt Kalkūnus, padzenot no tiem lietuviešus, taču drīz viņi paši bija spiesti tos atstāt zem poļu pārspēka spiediena.³⁶

Pavēle ieņemt Daugavpils Cietoksni tika pagaidām atcelta 3. septembrī, un šajā iecirknī sākās 3 nedēļas ilga pozicionāla ierakumu cīņa.³⁷ Savukārt Drīsas (poļu 1. kavalē-

rijas brigāde) un Krāslavas (5. Leģionu pulks) iecirkņos poļiem arī neizdevās sasniegt plānoto. No 4. septembra notika asiņainas kaujas Krāslavas un Kaplavas rajonā. 10. septembra naktī Sarkanā armija (galvenais smagums gūlās uz 15. armijas Sevišķu uzdevumu pulku, kas sastāvēja galvenokārt no latviešiem) pārgāja pretuzbrukumā, pārraujot poļu aizsardzību 30 kilometru dziļumā. Taču 13. septembrī 5. Leģionu pulks atgriezta tai atkāpšanās ceļu, nodedzinot tiltu pie Krāslavas un līdz 16. septembrim padomju "desants" kreisajā krastā tika likvidēts (15. armijas sevišķu uzdevumu pulks paspēja pārcelties uz labo krastu pie Krāslavas),³⁸ Sarkanās armijas kontrolē palika vienīgi Daugavpils priekštilta nocietinājumu forts.

No 12. līdz 26. septembrim iecirkni gar Daugavu no Liel-
lašiem līdz Vjatas upei³⁹ ieņēma 3. Leģionu divīzija un visa
1. Leģionu divīzija ar tai piekomandētajām daļām tika sakon-
centrēta uzbrukumam Daugavpilij (8 bataljoni no 1., 6. un
5. Leģionu pulkiem, 3 lauka un 5 smagās artilērijas bateri-
jas, sapieru rota, prožektoru vads, pontonu rota un 2 bruņo-
tie vilcieni, kā arī 1. Tanku pulka 2. rotas 20 "Renault"
tanki, no kuriem uzbrukumā piedalījās 12 mašīnas⁴⁰). Jāpie-
zīmē, ka sākotnējais plāns tiešām paredzēja Līksnas upes un
Lociku līniju sasniegšanu Latgalē, taču pēc sabiedroto mi-
sijas iejaukšanās (faktiski - aizlieguma pāriet uz labo kras-
tu) operācijas mērķis tika reducēts vienīgi uz kreisā kras-
ta forta ieņemšanu un visu Daugavas tiltu iznīcināšanu. Pir-
majā akcijas dienā - 27. septembrī, neskatoties uz ārkārtīgi
smagajiem zaudējumiem dzīvajā spēkā un visaugstāko artilē-

rijas uguns koncentrāciju līdzšinējā poļu - padomju kara laikā, poļiem fortu ieņemt neizdevās. Tikai 28. septembrī, iesaistot papildspēkus un tankus, forts tika ieņemts. Jau naktī uz 28. septembri un šajā dienā poļu sapieri uzspriecināja abus Daugavas tiltus (dzelzceļš un koka). Tādējādi poļu kontrolē atradās viss Daugavas kreisais krasts līdz pat fortam, no kura pozīcijas gar Daugavu ieņēma lietuvieši (ar tiem poļiem ieņemtajā Ilūkstes apriņķa daļā bija sākušās nesaskaņas jau septembra sākumā⁴¹). Poļi par to bija samaksājuši dārgu cenu. Augusta-septembra kaujās pie Daugavas (tikai Latvijas teritorijā) kopumā smagi ievainotajos un kritušajos tie zaudēja 13 virsniekus un 253 kareivjus. No tiem 1. Leģionu pulks - 79 (kopā ar vēlāk no ievainojumiem mirušajiem), 5. Leģionu pulks - 51, 6. Leģionu pulks - 75, 1. smagās artilērijas pulks - 4, 1. sapieru bataljona rota - 2 un tanku rota - 1 kritušo. Bez tam 9. Leģionu pulks septembrī pie Salienas zaudēja 41 kritušo.⁴²

Turpmākajās dienās 1. Leģiona divīziju pie Daugavpils nomainīja 3. Leģionu divīzijas daļas (23. kājnieku pulks), kas kopā ar 7., 8. un 9. Leģionu pulkiem līdz 1920. gada janvārim veda šeit pozicionālu cīņu, laiku pa laikam izdarot vairākus iebrukumus Daugavas labajā krastā.⁴³

Latvijas prese kaujas pie Daugavpils un Krāslavas apgaismoja visai fragmentāri un nepilnīgi, dažkārt arī kļūdaini (piemēram, ziņojot par Daugavpils krišanu poļu rokās, par Grīvas krišanu 29. septembrī, kaut arī faktiski tas notika agrāk), tomēr tā izrādīja ļoti dzīvu interesi par notikumiem šajā frontes sektorā.⁴⁴

Skaidrs, ka tas radīja zināmu nemieru Latvijas sabiedrībā par varbūtējo Daugavpils valstisko piederību. Tādēļ ārlietu ministrs Z.Meierovics 7. oktobrī uzsvēra, ka Daugavpils kreisā krasta nocietinājumu ienēmšana notikusi saskaņā ar iepriekšēju vienošanos starp Latvijas un Polijas valdībām, tādēļ esot pats par sevi saprotams, ka uz abu valstu labajām attiecībām tas nevarot atstāt sliktu iespaidu.⁴⁵ Acīmredzot ministrs šeit balstījās uz Polijas pārstāvju K.Zariņa delegācijai Viļņā izteiktajiem apliecinājumiem.

Septembrī visā Baltijas telpā priekšplānā izvirzījās P.Bermonta vadītās Krievijas Rietumarmijas problēma. Kļuva skaidri redzams, ka bijušā vācu karaspēka darbība var kļūt bīstama ne tikai jaunajām Baltijas valstīm, bet arī Polijai. Jau augusta vidū Polijas Ārlietu ministrijā ieplūda ziņojumi par varbūtēju katastrofu, ko var izraisīt vācu un krievu spēku darbība Kurzemē. 23. augustā Kara lietu ministrija paziņoja Krievijas Ziemeļarmijas pārstāvim Polijā, ka tiek apturēta brīvprātīgo nosūtīšana uz krievu armijām ziemeļos (arī Judeņiča spēkiem), bet augusta beigās - septembra sākumā štābs sāka apsvērt iespēju izmantot Polijas armiju pret Bermontu. Septembrī virspavēlniecība izstrādāja instrukciju karaspēkam plānotajā akcijā. Pret vācu un krievu reakcionāro spēku apvienošanos Baltijā bija pat Polijas nacionāldemokrāti,⁴⁶ kas uzskatīja, ka Baltijas valstu iekļaušana Krievijā apdraudēs arī Lietuvu un Baltkrieviju, kurām, pēc viņu domām, vajadzēja ieiet Polijā.⁴⁷

Polijas vadošie politiķi ar Pilsudski priekšgalā 15. un 20. septembrī iesniedza caur premjeru I.Paderevski

priekšlikumus Antantes Augstākajā Padomē Parīzē par attiecīgu Polijas karaspēka akciju pret Bermontu. Tomēr, daļēji Lietuvas pārstāvju nostājas dēļ (tie centās pierādīt, ka Polijas armijas iziešana cauri Lietuvai var apdraudēt tās neatkarību⁴⁸), daļēji raksturīgās Antantes valstu nenoteiktās nostājas dēļ, pret vācu spēkiem Baltijā, 22. septembrī Padome Polijas priekšlikumu noraidīja, ko 24. septembrī I. Paderevskis telegrāfiski paziņoja J. Pilsudskim.⁴⁹ Tomēr pēdējais neatmeta domu par bruņotu Polijas armijas akciju pret Bermontu.

Septembrī un oktobra sākumā gandrīz visi Polijas laikraksti izturējās labvēlīgi pret Latviju un Igauniju. Īpaši izcēlās valdības aprindām tuvu stāvošā dienas avīze "Gazeta Polska". 20. septembra ievadrakstā tika uzsvērts, ka tad, kad tiks ieņemta Daugavpils, atvērsies ceļš sakariem ar Latviju, kura, tāpat kā Igaunija, ir Polijai draudzīga. Ar abām šīm valstīm nekad nebūšot pretēju interešu, bet sadarboties liek "pati situācija", jo kopīgais uzdevums ir pretoties Vācijas un Krievijas agresīvajiem nodomiem. Savukārt 3. oktobrī avīze analizēja Bermonta spēku nolūkus Latvijā un Lietuvā, pierādot, ka Daugavpils ir punkts, caur kuru Polija var apvienoties ar Latviju, lai kopīgi stātos pretī "krieviski - vāciskajiem" spēkiem, kuri vēlāk noteikti vērsīsies pret Poliju, kas cīnās ar Padomju Krieviju.

Ļoti skaidri Polijas valdības nostāju izteica J. Pilsudskis. Septembra beigās viņš paziņoja, ka Polija gaida "tuvāko prūšu militārisma triecienu" Baltijā, bet 8. oktobrī angļu laikraksta "Times" korespondentam - ka uzskata par bīstamāko (dotajā momentā) Bermonta aktivitātes Polijas armijai.

jas kreisajā spārnā. Barmonta vāciešu mērķis esot monarhijas restaurācija Vācijā, aizsēdoties ar Krievijas vārdu, kura, atšķirībā no Vācijas, nav atbildīga Antantes priekšā. Uz korespondenta jautājumu, vai viņš nebaidās, ka vācu armijai Baltiju atstājot, tur paliks lieliniecisms, Pilsudskis atbildēja noraidoši, uzsverot, ka "lieliniecisms ir tīri krieviska slimība" un nenostiprināsies zemēs, kur sociālā iekārta nav tīri krieviska (ar to domājot cilvēka vērtības traktējumu). Beidzot jautāts, kas notiks, ja vācieši paliks Baltijā, Polijas valsts vadītājs uzsvēra, ka tādā gadījumā turpināsies Polijas konflikts ar viņiem, jo tur, kur sastopas divi spēki, tiem ir vai nu jāsavienojas, vai jācīnās, bet mēs negribam savienoties ar vāciešiem."⁵⁰

Arī Latvijas presē šajā laikā dominēja labvēlīga attieksme pret Poliju. 22. un 23. septembrī "Jaunākās Ziņas" publicēja garu sarunu ar S.Prus-Boguslavski, kurš sniedza plašu informāciju par Polijas stāvokli un attiecībām ar kaimiņvalstīm, kā arī uzsvēra Somijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas, Polijas militāras savienības nepieciešamību un izteica Polijas gatavību palīdzēt Latvijai ar izejvielām. Bez tam viņš paziņoja, ka satiksmes jautājums starp Poliju un Latviju noregulēsies tikai pēc tam, kad tiks atbrīvota Daugavpils un abu valstu spēki nonāks tiešā saskarē.⁵¹

Jāpiezīmē, ka satiksme ar Poliju tiešām bija slikta. Vēl vasarā šajā valstī no Latvijas varēja nokļūt vienīgi braucot cauri Jelgavai uz Tilzīti (Austrumprūsijā) un no tās - uz Polijas robežu. Tur bija jāizkāpj no vācu vilciena un 10 verstis jābrauc ar zirgu pajūgu līdz pirmajai Po-

lijas dzelzceļa stacijai.⁵² Pēc tam, kad rudenī poļu un lietuviešu spēki ieņēma teritoriju līdz Daugavai Ilūkstes apriņķī, satiksme kļuva iespējama cauri lietuviešu ieņemtajiem apgabaliem līnijā Eglaine - Čarnibruda,⁵³ taču pēdējo satiksme pret Latvijas un Polijas sakariem bija noraidoša, un tie tika dažādā veidā traucēti.⁵⁴ Oficiālie Polijas pārstāvji visu 1919. gadu izmantoja gaisa un jūras satiksmi.

Arī A.Lutze-Birks 4. oktobrī ieradās Rīgā no Viļņas ar aeroplānu (pēc 2 stundu lidojuma) tiešā Polijas Ārlietu ministrijas uzdevumā. Viņam bija jāielūdz Latvijas, Igaunijas un Somijas zinātnieki uz Viļņas poļu universitātes atklāšanu, kā arī īslaicīgi jāaizvieto tikko par Polijas pilnvaroto pārstāvi Latvijā, bet no 6. oktobra - arī Igaunijā ieceltais B.Boufals,⁵⁵ kurš 30. septembrī bija izbraucis no Varšavas, lai dotos uz Latviju pa jūras ceļu.⁵⁶ Tūlīt pēc ierašanās Lutze-Birkam bija saruna ar Z.Meierovicu, kurā viņš aicināja nosūtīt uz Viļņas universitātes atklāšanu latviešu zinātniekus, liekot noprast, ka viņiem vajadzētu būt kompetentiem runāt par abu valstu turpmāko sadarbību. Meierovics uzņēma priekšlikumu ar "zināmu apjukumu", un izskaidroja viesim,⁵⁷ ka Tērbatas konferences laikā Latvijas puse ir noraidījusi Lietuvas prasību pārējām dalībvalstīm (bez Latvijas - Igaunijai un Somijai) pieprasīt Grodņas, Belostokas un Suvalku pievienošanu Lietuvai, taču piekritusi atbalstīt lietuviešu pretenzijas uz Viļņu. Sakarā ar to atklāta Latvijas delegācijas nosūtīšana nebija pieņemama. Tomēr poļu viesim lika saprast, ka Latvijas puse ir aizvainota par to, ka Latvijas Augstskolas atklāšanā 28. septem-

brī nebija klāt neviena poļu pārstāvja (Polijas militārajam pārstāvim A. Miškovskim nācās to skaidrot ar poļu delegācijas "piespiedu aizkavēšanos") un beidzot, Meierovics informēja, ka tuvākajā laikā uz Viļņu izbrauks J. Zālīša vadīta delegācija, kurai tiks dots rīkojums piedalīties universitātes atklāšanas svinībās. Bez tam Lutze-Birks sarunā ar Meierovicu izvirzīja arī jautājumu par Polijas varbūtējo savienību ar Latviju pret Vācijas un Krievijas reakcionārajiem spēkiem, pēdējais principā piekrita, piebilstot vienīgi, ka tajā būtu jāpiedalās arī Lietuvai. Bez tam Meierovics piedāvāja Latvijas starpniecību Polijas un Lietuvas strīdā par Viļņu, kuru poļi bija ieņēmuši 1919. gada aprīlī (sekojošo politiski-militāro apstākļu dēļ priekšlikums nerealizējās). No Latvijas A. Lutze-Birks devās uz Tallinu (ieradās 7. oktobrī) un Helsinkiem (10. oktobrī), no kurienes, Bermonta akcijas iespaidā, 12. oktobrī atgriezās Tallinā.⁵⁸

Tieši Lutzes-Birka vizītes laikā Latvijas valdībai kļuva skaidrs, ka konflikts ar Bermonta vācu-krievu spēkiem ir neizbēgams. Sakarā ar galveno Latvijas militāro spēku koncentrāciju lielinieku frontē, valdība sāka izmisīgi meklēt varbūtējos sabiedrotos. 5. oktobrī⁵⁹ uz Poliju un Lietuvu devās Tautas Padomes locekļa, bijušā apsardzības ministra J. Zālīša vadītā delegācija, kurā bez viņa iegāja Tirdzniecības departamenta direktors A. Launags, kapteinis M. Hartmanis (29. oktobrī viņu apstiprināja par Latvijas militāro pārstāvi Polijā⁶⁰), Tautas Padomes sekretāra biedrs S. Kambele un Ārlietu ministrijas pārstāvis J. Grišāns (abi pēdējie pārvaldīja poļu valodu⁶¹). Jau Polijā delegācijai pie-

vienojās arī K.Spāde, kurš tur bija ieradies K.Zariņa delegācijas sastāvā un palicis, kārtojot ekonomiskas sadarbības jautājumus (viņš Rīgā atgriezās tikai 1919. gada decembrī).⁶²

Nākošajā dienā - 6. oktobrī Latvijas armijas virspavēlnieks ģenerālis D.Sīmansons šifrētā telegrammā pilnvaroja kapteini M.Hartmani lūgt Polijas armijas virspavēlniecību atklāt kara darbību pret Bermonta daļām, kas "virzās no Kurzemes un Lietuvas ziemeļaustrumu virzienā".⁶³ 7. oktobrī Latvijas delegācija iebrauca Viļņā,⁶⁴ bet 8. oktobrī sākās vispārējs Bermonta spēku uzbrukums Rīgai un īsā laikā tiem izdevās ieņemt Pārdaugavu. Tālāku virziēšanos uz priekšu apturēja Latvijas armijas daļu izmisīgā pretošanās. 10. oktobrī plkst. 11.00 K.Ulmanis telegrafēja no Ropažiem uz Rīgu, ka jau nosūtīts lūgums sniegt militāru palīdzību uz Tallinu un "tiek gatavots" līdzīgs nosūtīšanai uz Viļņu. Tam esot jāpanāk "Polijas un Baloža spēku savienošanās", lai Polijas armija varētu "nogriezt vācu spēkus no Vācijas" (no kurienes tie saņēma piegādes - Ē.J.). Par stāvokļa nopietnību, cita starpā, liecina Ulmaņa telegrammas nobeigums: "Turaties Rīgā, mēs no šejienes gādāsim palīdzību no ārienes!"⁶⁵ Neraugoties uz šīm cerībām, Igaunijā izdevās panākt vienīgi 2 bruņotu vilcienu atsūtīšanu uz Rīgu. Par plašāku palīdzību igauņi prasīja sev Valku ar 200 kvadrātverstēm, kas Latvijas valdībai bija nepieņemami.⁶⁶

Tādējādi Latvijas pārstāvji Viļņā saņēma ļoti plašas pilnvaras. Delegācija tikās ar J.Pilsudski un ārlietu ministra vietnieku V.Skšinski (tieši pēdējais ar I.Paderevska pilnvarām paziņoja latviešiem, ka Polijai nav pretenziju

uz Daugavpili un Latgali). Pilsudskis uzsvēra, ka Polija labprāt sniegs palīdzību Latvijai, taču tas iespējams vienīgi caur Lietuvas teritoriju. Latvijas puse centās noskaidrot, kādus noteikumus Lietuvai izvirza Polija, pirms ir gatava sākt ar to sarunas. Vismaz ārēji tie šķita pieņemami, par ko daļēji liecina arī Polijas solis 13. oktobrī paziņojot ārvalstu pārstāvjiem Varšavā, ka šajā, Lietuvai tik smagajā brīdī, Polija nepārkāps demarkācijas līniju un Lietuvas armija var koncentrēt spēkus pret Bermonta un Virgoliča daļām.⁶⁷ Bez tam nevar nepiezīmēt, ka Latvijas delegācija, pildot Ārlietu ministrijas norādījumu 11. oktobrī tomēr piedalījās Viļņas universitātes atklāšanas svētkos. J. Zālītis liecināja, ka viņš un pārējie latvieši tajās centušies iepazīstināt klātesošos ar reālo situāciju Latvijā.⁶⁸

Pēc sarunām Viļņā J. Zālītis bija noskaņots optimistiski. 13. oktobrī viņš ziņoja, ka "jautājums par palīdzības sniegšanu no poļu puses cīņā pret vācu-krievu bandām Kurzemē Polijas valdības aprindās principā ir izšķirts labvēlīgi", jo Polija saprot briesmas, kuras draud jaunajām valstīm no Vācijas un Krievijas puses. Viņš īpaši uzsvēra laipno uzņemšanu Viļņā, kā arī solīja darīt visu, lai "visdrīzākā laikā dabūtu Latvijas armijas karavīriem cīņu biedrus", piebilstot, ka tas nebūs jāgaida ilgi. Tajā pašā dienā J. Zālītis un vēl daži delegācijas locekļi devās uz Kauņu, kur, pēc tās vadītāja domām, nāksies "ļoti noteikti uzstāties", jo poļu-lietuviešu attiecībās "ir sarežģīti apstākļi, kurus mēģināsim no savas puses labot".⁶⁹

Vēl 13. oktobrī no Rīgas uz Lietuvu un Poliju devās

vēl viena Latvijas delegācija paša Z.Meierovica vadībā, kuras uzdevums bija faktiski analogisks. 14. oktobrī tā ieradās Kauņā, kur jau atradās J.Zālītis, M.Hartmanis, A.Launags un J.Grišāns. Apvienotajai delegācijai notika sarunas ar vairākiem Lietuvas politiķiem, arī Valsts prezidentu A.Smetonu. Lietuvieši šajā laikā, izmantojot poļu solījumu neuzbrukt, tiešām koncentrēja spēkus pret Bermonta un Virgoliča daļām, par ko Meierovics 15. oktobrī telegrāfiski ziņoja uz Rīgu, vēl izsakot cerību, ka iespējama "mūsu sabiedroto pavairošana ar Lietuvas un Polijas spēkiem".⁷⁰ Tomēr konkrētus solījumus iesaistīties cīņā Lietuvas puse nedeva, bet izlaist cauri savai teritorijai Polijas karaspēku kategoriski atteicās "tikmēr, kamēr netiks noregulētas politiskās lietas" (pirmām kārtām - Viļņas jautājums - Ē.J.).⁷¹

18. oktobrī Latvijas delegācija atstāja Kauņu un nākošajā dienā iebrauca Viļņā, kur to sagaidīja un uzņēma L.Vasiļevskis, V.Slaveks un Polijas Ārlietu ministrijas pārstāvji. Jau šeit Z.Meierovics lūdza palīdzēt Latvijai ar munīciju, lielgabaliem un aeroplāniem. Atbildē poļi uzsvēra, ka attiecībā uz munīciju palīdzība iespējama, bet uz pārējo - ticama.⁷²

20. oktobrī, pēc tam, kad bija telegrafējis K.Ulmanim, ka Varšavā centīsies "pēc iespējas" panākt palīdzību ieročos un munīcijā (šajā laikā jau bija skaidrs, ka Lietuvas un Polijas nesaskaņu dēļ tieša palīdzība nav iespējama), Z.Meierovics ar adjutantu virsleitnantu H.Tepferu, M.Hartmani un K.Spādi devās uz Varšavu. Ceļā viņus pavadīja Vasiļevskis.⁷³ Savukārt J.Grišāns šajā pašā dienā devās uz Kauņu kā Latvijas

pagaidu pārstāvis, bet S.Kambala 21. oktobrī, kopā ar bijušo Petļuras armijas štāba priekšnieku un nākamo Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba priekšnieku pulkvedi P.Radziņu, kas atgriezās dzimtenē no Ukrainas, uz Rīgu (tur viņi ieradās 25. oktobrī). Pārējie ar J.Zēlīti priekšgalā Rīgā atgriezās 30. oktobrī.⁷⁴

Z.Meierovics ar pavadoniem Varšavā iebrauca Grodņas komandanta salonvagonā 20. oktobra vakarā. Tūlīt pēc iebraukšanas L.Vasiļevskis uzsāka Latvijas "de facto" atzišanas sagatavošanas priekšdarbus Ārlietu Ministrijā. Pēc tam, kad premjers I.Paderevskis piekrita parakstīt un pasniegt latviešiem attiecīgu deklarāciju, L.Vasiļevskis 22. oktobrī no rīta Belvederā norunāja ar J.Pilsudski, ka Latvijas delegācija ieradīsies vizītē pie pēdējā pēc tikšanās ar I.Paderevski (Pilsudskis to motivēja ar nepieciešamību atstāt viesiem labu iespaidu, jo baidījās, ka premjers tos "nepieņems kā pienākas un noteikti izdarīs kādu muļķību"). 22. oktobra pēcpusdienā I.Paderevskis Karaļu pilī pasniedza Z.Meierovicam "de facto" atzišanas rakstu, kurā bija izteikta arī vēlme atstāt abu valstu attiecības.⁷⁵ Pie tam viņš tiešām izteica piezīmi, ka gadījumā, ja "Antantes valstis mainītu savu attieksmi pret Latviju, arī Polija būtu spiesta darīt to pašu". Kā atcerējās L.Vasiļevskis, tas radīja nepatīkamu iespaidu. Tajā pašā vakarā (plkst. 22.00) Vasiļevskis atveda delegāciju pie Pilsudska un notika 2 stundas gara, "plaša, sirsnīga" (Meierovica vērtējumā) saruna krievu valodā (daži latvieši citas valodas nepārvaldīja). Kad Meierovics un viņa pavadoņi bija attēlojuši stēvokli Bermonta frontē, Pilsudskis paziņo-

ja, ka Polija var sniegt Latvijai ievērojamu palīdzību ieročos un munīcijā. Pie tam - par brīvu⁷⁶ (daļa no dāvinājuma - 25 000 šauteņu un 5 miljoni patronu 12. novembrī bija koncentrēta Viļņā), taču tālākais ceļš bija aizkavēts Lietuvas nostājas dēļ. Rezultātā vēl 10. decembrī tā atradās poļu dzelzceļa noliktavās, jo Lietuvas varas iestādes dažādiem līdzekļiem turpināja kavēt transporta nosūtīšanu cauri savai teritorijai dzelzceļa līnijā Čarnibruda - Eglaine. Tādējādi M.Hartmanis Varšavā nevarēja runāt par turpmākām poļu kara materiālu piegādēm Latvijai⁷⁷).

L.Vasiļevskis vēlāk atcerējās, ka saruna ar Pilsudski dziļi saviļņojusi latviešus. Pēc tās Meierovics teicis Vasiļevskim: "Dzirdēju, ka Jūsu valsts vadītājs ir personība, kas rada neparastu iespaidu, bet nekad nedomāju, ka tik lielā mērā!"⁷⁸

Vēl Varšavā Z.Meierovics saņēma apliecinājumu, ka poļu karaspēks sakoncentrēts stratēģiskos punktos (Svenčones apkārtnē un dienvidos no Daugavpils - Ē.J.), kā arī solījumu uzreiz pēc Versaļas miera līguma ratificēšanas ieņemt Polijai piešķirtos apgabalus, tādējādi nogriežot Austrumprūsiju no pārējās Vācijas, kas, savukārt, apgrūtinātu arī vācu daļu apgādi Baltijā. Viņš tikās arī ar Ērlietu ministra vietnieku V.Skšiški, Kara lietu ministru ģenerāli J.Ļesņevski, armijas štāba priekšnieka vietas izpildītāju pulkvedi J.Halleru un citām oficiālām personām.⁷⁹

24. oktobrī Z.Meierovics ar adjutantu, atstājot Varšavā M.Hartmani un K.Spādi, izbrauca no tās un 27. oktobrī atgriezās Rīgā, iebraucot sevišķā vilcienā no Krustpils.

Jau Ikšķilē ārlietu ministru sagaidīja Ministru prezidents K.Ulmanis un armijas virspavēlnieks J.Balodis.⁸⁰

Vienā laikā ar Latvijas delegāciju Varšavā uzturējās arī P.Bermonta pārstāvji - bijušais Krievijas armijas sanitārā vilciena priekšnieks kņazs P.Kripotkins un grāfs Borhs, kas "Rietumkrievijas apgabalu administratīvās padomes"⁸¹ vārdā centās panākt labvēlīgāku attieksmi pret Bermontu. Jau oktobra vidū Polijas Ārlietu ministrija bija saņēmusi radiogrammu no Bermonta, kurā viņš deklarēja sevi par Polijas "draugu", uzbrukumu Latvijai izskaidroja ar "nepieciešamību nodrošināt operatīvo pamatu cīņai pret lieliniekiem" un lūdza Polijas valdību sūtīt uz viņa karaspēku bijušos krievu gūstekņus. Radiogramma tika atstāta bez atbildes,⁸² taču Kropotkinu 27. un 29. oktobrī uzmanīgi uzklausiĶa Ģenerālštāba Politiskās sekcijas priekšnieks majors S.Laundapskis. Bermonta sūtnis sīki izskaidroja "Rietumkrievijas" armijas un administratīvās padomes uzbūvi un sastāvu (cita starpā melīgi apgalvojot, ka armijā ir tikai 20-25% vācu brīvprātīgie, pārējie - bijušie krievu kara gūstekņi no Vācijas). "Sīko Baltijas valstiņu" neatzišanu kņazs izskaidroja ar to, ka Krievijai ir "par katru cenu" nepieciešamas Baltijas jūras ostas (ieskaitot Tallinu), bet Polijai apsoliĶa brīvu pieeju pie tām. Kropotkins piedāvāja noslēgt vienošanos par "ietekmes sfēru" sadalījumu (Latvija un Jelgavas - Radvilišķu - Austrumprūsijas dzelzceļš - Bermontam, pārējā Lietuva - Polijai). Kropotkins iesniedza Laundapskim arī plašāku Bermonta karaspēka "izcelšanās vēsturisku aprakstu" un lūdza dot viņam konkrētu atbildi attiecībā uz "mūsu sav-

starpējām attiecībām no militāri-operatīvā viedokļa".⁸³ Nekādu atbildi viņš nesaņēma, jo gan Polijas politiskajās aprindās, gan sabiedrībā izteikti dominēja naidīgs noskaņojums pret vāciski - krieviskajiem spēkiem Baltijā, kas izpaudās gan valsts vadītāju vārdos, gan presē.

Ja līdz Bermonta karaspēka tiešajam uzbrukumam Latvijas valstij poļu laikraksti, kaut arī pauda pret to naidīgu nostāju, tomēr ievēroja zināmu piesardzību, tad pēc tā sākšanās prese gandrīz vienbalsīgi aicināja valdību palīdzēt Baltijai. Zināms izņēmums bija Sociālistiskās partijas laikraksts "Robotnik", kurš nevēlējās Polijas karu ar Bermontu vienlaidīgi ar karu pret Padomju Krieviju. Pēc avīzes ievadraksta autoru domām, pie vācu aktivitātēm Baltijā vainīga Antante, kura tagad vēlas labot savas kļūdas ar poļu karavīru asinīm. Tomēr arī "Robotnik" nosodīja Bermontu, dažkārt pat asāk, nekā citi laikraksti.⁸⁴ Valdības aprindām tuvu stāvošā "Gazeta Polska" 17. oktobra ievadrakstu sāka ar vārdiem: "Prūšu hiēnas un Maskavas šekāļi ir apvienojušies un šodien atkal dodas medībās", pieprasot nekavējoties palīdzēt "latviešu varonīgajiem savas mazās dzimtenes aizstāvjiem", jo "uzbrukums Latvijai - tas ir uzbrukums Polijai, Latvijas un Igeunijas sakāve būs arī mūsu sakāve". Nākošās dienas numurā J.Kuncevičs uzsvēra, ka "Golca uzbrukumam Rīgai jāklūst par izšķirošo punktu mūsu attiecībām pret valstīm ziemeļos", Polijai jāatbalsta tai draudzīgās valstis - Latvija un Igeunija, kā arī Lietuva (ar piebildi par pēdējo - ja situācija kļūs vēl bīstamāka).⁸⁵ Minskas poļu avīze paredzēja, ka agri vai vēl Vācijā uzvarēs reakcionārie spēki un Vācija, apvienojoties ar

Krieviju "aprīs" Ukrainu, Igauniju, Latviju un Lietuvu. Vienīgais glābiņš arī Polijai - savienība ar Baltijas valstīm.⁸⁶ Pat nacionāldemokrātu laikraksts "Gazeta Warszawska" ievietoja sava Parīzes korespondenta aprakstus par Latvijas vēsturi un pašreizējo stāvokli, kas bija labvēlīgs un kopumā atbilda īstenībai. 10. oktobrī viņš gan nedaudz pārspilēja, apgalvojot, ka "visi latvieši, neatkarīgi no pārliedības, redz Polijā valsti, kura būs nopietnākais pretinieks vācu - krievu savienībai, kas Latvijai ir vēl bīstamāka nekā mums." Raksturīgi šīs avīzes antisemītiskajai ievirzei, sekoja piebilde, ka "lietuvieši, vācieši un ebreji kūda latviešu sabiedrisko domu pret Poliju" un vajadzētu cīnīties pret šo aģitāciju.⁸⁷

Polijas presē šajā laikā parādījās arī Latvijas pārstāvju viedokļi. 25. oktobrī tika publicēta intervija ar Z.Meierovicu, kurš analizēja nākamās Baltijas valstu un Polijas savienības perspektīvas, aplūkoja Latvijas iekāpolitisko stāvokli, raksturojot valdības galveno uzdevumu - pilnīgas politiskas neatkarības sasniegšanu.⁸⁸ Vairāki poļu laikraksti ievietoja K.Spādes un Varšavā dzīvojoša latviešu inženiera E.Ansona 26. oktobra vēstuli, kurā tie aicināja pieņemt visus Polijā dzīvojošos tautiešus, lai kopīgi apsvērtu iespējas veicināt Latvijas un Polijas tālāku tuvināšanos.⁸⁹

Tādējādi ar Bermonta uzbrukuma sākšanos un Z.Meierovica vizīti Polijā bija skaidri iezīmējušās abu valstu tuvināšanās. Sevišķi tas bija saskatāms uz Latvijas attiecību fona ar Lietuvu. Formāli tās palika labas (par to liecināja arī

savstarpējā atzišana 28. oktobrī un 8. novembrī), taču pēc Latvijas ārlietu ministra vizītes Kauņā bija vērojama domstarpību saasināšanās. Neilgi pēc šīs vizītes Lietuvas valdība noslēdza slepenu vienošanos ar vācu daļu pavēlniecību, kas faktiski ļāva veikt Latvijā esošo Bermonta vienību apgādi no Austrumprūsijas pa Lietuvas dzelzceļiem. Šī līguma teksta norakstu jau 12. novembrī uz Rīgu atsūtīja militārais pārstāvis Varšavā M.Hartmanis.⁹⁰ Ne bez ietekmes bija arī teritoriālās domstarpības starp Latviju un Lietuvu.

Pamazām situācija Latvijā stabilizējās. Ar rietumu sabiedroto kara kuģu atbalstu bija izdevies apturēt bermontiešu ofensīvu, tika gatavots vispārējs Latvijas armijas uzbrukums, kas sākās 11. novembrī un beidzās mēneša beigās ar vācu daļu pilnīgu sakāvi un padzišanu no Latvijas. Arī Lietuvas armija 22. novembrī sāka uzbrukumu Bermonta un Virgoļiča spēkiem pie Radivilišķiem un pabeidza to sakāvi.

Polijas pilnvarotais pārstāvis Latvijā - B.Boufals vēl nebija ieradies, taču Rīgā darbojās minētais militārais pārstāvis - kepteinis A.Miškovskis. Viņš sniedza vairākus paziņojumus presē par Polijas politiku pret Latviju un Latgali kā tās neatņemamu sastāvdaļu. Sekarus ar Poliju - vai nu lidojot pats, vai sūtot kurjerus, A.Miškovskis uzturēja ar aeroplānu starpniecību. Vēl septembrī, lidojot no Viļņas uz Rīgu, viņa lidmašīna nokļuva apšaudē pie Daugavpils, novirzījās no kursa un sašautās degvielas bākas dēļ bija spiesta nolaisties pie Baltinavas. Saskrējusajiem zemniekiem Miškovskis iestāstīja, ka viņš ir komisārs no Maskavas (pateicoties lidotāja ādas jakai, kas slēpa formu) un, iznīcinot

līdzvestos dokumentus, kopā ar pilotu - 1. aviācijas pulka podporučņiku V. Turovski⁹¹ atstāja lidmašīnu. Pēc 2 dienu maldīšanās pa mežu bez kartes viņiem ar latviešu zemnieka palīdzību izdevās nokļūt neitrālajā joslā, paslēpjoties kādā mājā un sagaidīt Latgales Partizāņu pulka atnākšanu.⁹² Savukārt 14.-15. oktobra naktī A. Miškovskis Viļņā (kur bija no Rīgas ieradies 4. oktobrī) saņēma personisku J. Pilsudska rīkojumu (pēc viņa tikšanās ar J. Zēliša vadīto Latvijas delegāciju) lidot uz Cēsīm, kur, saskaņā ar ziņām par Rīgas ieņemšanu,⁹³ vajadzēja strasties Latvijas armijas virspavēlniecībai. Miškovskim bija tai jāpaziņo, ka Polija nekavējoties sagatavo 2 divīzijas Lietuvas pierobežā, kuras ir gatavas dot triecienu Bermontam, ja Lietuva piekristu izlaist tās cauri savai teritorijai.⁹⁴ Vētras dēļ Viļņas lidostas priekšnieks atteicās nozīmēt pilotu, un brīvprātīgi pieteicās kāds Francijas armijas leitnants. Pie Nītaures lidmašīna avarēja, krītot mežā un nolaužot spārnu. Miškovskis, pateicoties tam, ka sēdēja nevis krēslā, bet uz rezerves degvielas tvertnes, tika izmests no lidaparāta un zaudēja samaņu, bet pilots guva smagus ievainojumus. Vietējais mežsargs telefoniski ziņoja par notikušo uz Cēsīm, abi cietušie ar armijas auto tika steidzami nogādāti Rīgā, no kurienes pilotu nogādāja uz Francijas kara kuģi.⁹⁵ Tādējādi A. Miškovskis Latvijas armijas Virspavēlnieka štābā ieradās un palika Rīgā Bermonta artilērijas apšaužu laikā. Konkrētajos politiskajos apstākļos viņa klātbūtne neapšaubāmi atstāja iespaidu. 25. oktobrī Miškovskis telegrafēja uz Poliju, ka "Lietuvas nespēcība, Igaunijas pārspīlētās prasības, vācu uzbrukums, Antantes neizlē-

mība un mūsu lieliskā uzvedība veicina uzticības pieaugumu un rēķināšanos ar Polijas palīdzību. Neticība un bažas, ko sējusi Lietuva, pazūd."⁹⁶

30. septembrī uz Latviju izbraukušais Polijas pārstāvis B.Boufals ar pavadoniem 1. oktobrī atstāja Poliju un cauri Berlīnei un Stokholmai ar tvaikoni "Ingermanland" devās uz Ventspili otra pirmajā dekādē. Sekarā ar Bermonta akciju misija mainīja ceļa mērķi un ieradās Liepājā, taču, redzot, ka frontes dēļ nokļūt Rīgā nav iespējams, tā atgriezās Stokholmā, lai no turienes caur Helsinkiem dotos uz Tallinu. Tikai 26. oktobrī B.Boufals, sekretārs J.Baļinskis, Daņiļevičs-Čečots un citi, atkal ieradās Liepājā. Misijas locekļi tūlīt devās uz Tallinu (sākotnēji viņi plānoja apspriesties ar K.Ulmani Rīgā, taču kauju dēļ nodomu atmeta), Daņiļevičs-Čečots palika Liepājā kā Polijas konsuls (pēc nedēļas viņš gan devās uz Poliju cauri Rīgai, prombūtnes laikā uzticot savas valsts pilsoņu interešu aizstāvību Spānijas konsulam⁹⁷), bet B.Boufals ieradās Rīgā 29. oktobrī⁹⁸ un nākošajā dienā iesniedza akreditācijas dokumentus Latvijas valdībai. Viņa galvenais uzdevums bija veicināt Latvijas un Igaunijas tuvināšanos Polijai, kā arī nepieļaut abu šo valstu miera sarunas ar Padomju Krieviju.⁹⁹ Tūlīt pēc ierašanās B.Boufals presē paziņoja, ka Bermonta armija pārstāv reakcionārākos Vācijas-Krievijas spēkus, ka Polija sen būtu sniegusi Latvijai bruņotu palīdzību, ja tam netraucētu Lietuvas nostāja. Bez tam viņš atzinīgi novērtēja arī nodomu realizēt laukos agrārreformu, kura "atbrīvotu Latviju no vietējo vācu baronu ietekmes"¹⁰⁰ (kad tā skāra arī poļu zemes īpašnieku inte-

reses Latgalē, Polijas nostāja mainījās).

Latvijas valdība nopietni uztvēra B.Boufala ierašanos un viņa uzdevumus. Cita starpā par to liecina arī 1. novembrī izdotā pavēle Armijas Radiotelegrāfa priekšniekam pieņemt nosūtīšanai Polijas pārstāvja šifrētās telegrammas.¹⁰¹ Jāpiezīmē, ka tūlīt pēc akreditācijas Rīgā B.Boufals izbrauca uz Tallinu, no kuras Latvijā atgriezās tikai uz 18. novembra valsts neatkarības gadadienas svinībām.¹⁰²

Jau 1919. gadā gan Latvijā, gan Polijā izstrādājās visai pretrunīgi viedokļi par B.Boufala personību, kaut arī ne tik radikāli, kā nākošā gada pavasarī. 1919. gada 13. novembrī Ārlietu ministrijai tika ziņots no Varšavas, ka Latvijai draudzīgās aprindas uzskata Boufalu par cilvēku, kas "katrā ziņā izpildīs savas valdības uzdevumus", bet var būt Latvijai nelabvēlīgs.¹⁰³ Katrā ziņā Latvijai viņš bija drīzāk nelabvēlīgs, uzskatot, ka šejienes apstākļi "ir kā austrumos", kur ieteicama pilnīga noteiktība.¹⁰⁴ Arī sūtniecības sekretārs J.Baļinskis, atgriežoties Polijā 1919. gada decembrī, bija sajūsmināts par "savu šefu",¹⁰⁵ tomēr Polijā daudzi nebija apmierināti ar Boufala darbu Latvijā, pārmetot viņam nenoteiktību un vāju vietējo poļu (galvenokārt muižnieku - Ē.J.) interešu aizstāvību Latvijā.¹⁰⁶

Patī poļu minoritāte Latvijā šajā laikā dalījās lielā strādnieku, amatnieku, ierēdņu, zemnieku grupā un saujiņā Latgales poļu lielo zemes īpašnieku. Kopumā poļu stāvoklis bija labs. Atbrīvotajā Latvijas daļā (Rīgā un Liepājā) darbojās poļu patversmes un skolas. 1919. gada augustā Rīgā bija 3 poļu skolas un patversme, kas saņēma pārtiku no ASV Sarka-

nā krusta misijas, kā arī 3 daļēji poļu draudzes ar baznīcām. Darbojās Poļu lietu pagaidu komiteja ar Eduardu Bušu priekšgalā.¹⁰⁷ Septembrī Polijas Ārlietu ministrija piešķīra 50 000 Latvijas rubļu, kas bija jāizmanto poļu skolu un bērnu patversmes vajadzībām, kā arī "reemigrācijas" izdevumiem.¹⁰⁸ 1919. gadā turpinājās Latvijas poļu un poļu bēgļu izbraukšana uz Poliju no Latvijas. Oktobrī par poļu bēgļiem Latvijā sāka interesēties Polijas Valsts gūstekņu, bēgļu un strādnieku atgriešanās lietu Valde (pēc tās datiem šajā laikā Latvijā vēl bija ap 800 poļu bēgļu ģimeņu).¹⁰⁹ Daudz bija caurbraucēju no Ziemeļrietumkrievijas, no kurienes viņi cauri Igaunijai un Latvijai devās uz dzimteni. Tikai neliels skaits poļu, lietuviešu, vāciešu un austriešu nokļuva Latvijas armijas gūstā kā sarkanarmieši. Parasti pēc īsas pārbaudes visus nosūtīja uz dzimteni. Ar bēgļu izbraukšanu cauri Latvijai īpašu sarežģījumu neradās. Sākotnēji viņi atgriezās Polijā pa jūras ceļu, bet vēlāk - pa dzelzceļu cauri lietuviešu ieņemtajām teritorijām.¹¹⁰

1919. gada decembrī Latvijas Tautas Padomē darbojās 2 poļu muižnieki - J.Salcēvičs un B.Janovskis (Latgales frakcijā) un poļu tautības jurists B.Ņagujevskis, kurš viens pats veidoja Padomē "poļu frakciju".

Lielā mērā pateicoties samērā labajām attiecībām ar Poliju un atsevišķu Latgales poļu muižnieku darbībai Latvijā 1918. gada nogalē,¹¹¹ varas iestāžu attieksme pret vietējiem poļiem 1919. gadā bija laba. Tika plānots iekļaut Tautas Padomē pat muižnieku B.Šahno, kurš izcēlās ar samērā naidīgu nostāju pret Latviju, piešķirt augstu valsts amatu

V.Soltanam (ar nožēlu uztverot ziņu par viņa iecelšanu Varšavas vojevodas amatā), M.Svežbiņskim gribēja piedāvāt Latgales, vēlāk Jelgavas apgabaltiesas priekšsēdētāja amatu, taču arī viņš neatgriezās no Polijas.¹¹² Tur palika absolūtais vairākums no Latgales poļu muižniekiem. Viņi darbojās visai aktīvi. Jau 1919. gada februārī V.Dovgjallo informēja poļu sabiedrību par Latgales vēsturi, pašreizējo stāvokli un "poļu pārstāvniecības orgāna" - Inflantijas (Latgales) Poļu Padomes darbību, kuras mērķis esot "poļu dzīves vadīšana uz vietām, piedalīšanās sabiedriskajā dzīvē un, kopā ar citām šeit dzīvojošajām tautībām, tādas iekārtas panākšana Latgalē, kas nodrošinātu mazākumtautībām sabiedriskās un kulturālās attīstības brīvību" (tas viss - poļu muižniecības izpratnē, kas manāmi nesakrīta ar latviešu tautas interesēm savā valstī).¹¹³

Šis pats V.Dovgjallo un jau minētie B.Šahno un M.Svežbiņskis kā Inflantijas Poļu Padomes Izpildkomitejas locekļi parakstīja memoriālu, kurā deklarēja, ka Latgalei jābūt tādā vai citādā veidā apvienotai ar Poliju, jo poļi tur esot kulturāli un saimnieciski dominējošs elements. Autori apgalvoja, ka "tā ir karsta vietējo poļu vēlēšanās", taču arī lielāko Latgales latviešu daļu izdosies pārliecināt par šāda politiska atrisinājuma pareizību, jo viņi "baidās no svešās, luterāniskās kultūras". Tālāk bija teikts, ka gadījumā, ja Latgale būtu Polijas sastāvā, pēdējai "pavērtos ceļš" uz Rīgas, Liepājas un Ventspils ostām, ja būtu iespējams "piespiest Latviju draudzēties". Lai aizstāvētu Latgales poļus, esot nepieciešams pēc iespējas ātrāk ieņemt

1772. gada robežas.¹¹⁴ Jāatzīst, ka šis dokuments daļrunīgi apliecināja lielākās Latgales poļu muižniecības ^{daļas} nostāju un vēlākās runas par tās lojalitāti pret Latviju bija bez pamata. Labākā gadījumā attieksme pret Latvijas valsti bija vismaz vēsa. Pat Viļņas poļu laikraksts "Nasz Kraj", ziņojot par 3. decembrī pārpildītā zālē notikušo L.Vasiļevska lekciju par Latvijas un latviešu tautas vēsturi un aktuālo Latvijas iekšpolitisko situāciju, atzīmēja, ka starp klausītājiem nebija Latgales pārstāvju, kuru Viļņā "taču ir tik daudz".¹¹⁵

Jāatzīst, ka ar šauri personīgiem un šovinistiskiem faktoriem jāizskaidro arī Baltkrievijas un Inflantijas zemju Poļu Nacionālās Padomes¹¹⁶ prezidija (tā paša V.Dovgjallo personā) deklarācija, kurā tika pieprasīta nekavējoša Polijas armijas bruņota akcija pret Bermonta spēkiem, jo tādā veidā tikšot nodrošināts iespaids Latvijā un "iegūta iespēja pēc savas gribas noteikt Žečpospolitas austrumu robežas".¹¹⁷ Vēlākais Braslavas apriņķa vecākais un izteikts Latvijas nelabvēlis V.Šadurskis personīgi nodeva šo deklarāciju J.Pilsudskim kādā rautā Karaļu pilī Varšavā.¹¹⁸ Bez tam 1. novembrī, kad Polijas valdošās aprindas apsprieda iespēju, kā sniegt palīdzību Latvijai pret Bermontu, Viļņā Latgales muižnieka Oskerko vadībā notika sepulce, kuras rezolūcijā valdībai tā tika aicināta "ātrāk atgūt Poļu Inflantiju".¹¹⁹

Diskusija par Latgales piederību un poļu skaitu tur izraisījās arī poļu presē. Nacionāldemokrātu laikrakstos un Latgales poļu muižniecībā sašutuma vētru izraisīja M.Ņedzjalkovska raksts sociālistiskajā "Robotnik", kurā autors

apgalvoja, ka Daugavpils apkārtnē poļu ir tikai "sīka zemes īpašnieku saujiņa".¹²⁰ Tomēr Polijas valdošajās aprindās un sabiedrībā dominējošo uzskatu šajā jautājumā puda Viļņas "Nasz Kraj". Laikraksts 4. novembrī uzsvēra, ka Polijas valdības uzdevums ir panākt kultūras autonomijas garantijas poļiem Latgalē, taču "mēs nedrīkstam zem poļu elementu aizsardzības lozunga apdraudēt Latvijas valsts vienotību". Polija ir atzinusi tās nestkarību un nemēģinās atņemt draudzīgai valstij Latgali un Daugavpili.¹²¹ Jāatzīst, ka atsevišķi Latgales poļu muižnieki, redzot Polijas valdības noraidošo nostāju Latgales anektēšanas jautājumā, centās saprasties ar Latvijas valdību. Tā oktobrī, Z.Meierovicam atrodoties Polijā, viņu apmeklēja Latgales muižnieku delegācija ar grāfu Plāteru-Zībergu priekšgalā un sarunā principā piekrita Latgales iekļaušanai Latvijā, vadoties no vēsturiskā faktora un "citiem apstākļiem".¹²²

Dabīgi, ka Latvijā poļu muižnieku un nacionāldemokrātu pretenzijas uz Latgali izraisīja zināmu nemieru, kaut arī B.Boufals 21. novembra sarunā ar Z.Meierovicu atkārtoti uzsvēra Polijas oficiālo viedokli - tā atzīst Latgali par Latvijas sastāvdaļu, taču vēlas, lai tur saglabātos poļu kultūra, tādēļ aizstāvēs mazākumtautību tiesības Latgalē saskaņā ar Versaļas miera līguma 93. punktu.¹²³

Novembrī bija pēdējais laiks nokārtot Latvijas pārstāvniecības atvēršanas jautājumu Polijā. J.Zālītis jau savā 13. oktobra ziņojumā īpaši uzsvēra, ka bez diplomātiskā un militārā pārstāvja "vairs nevar iztikt". Viņš uzskatīja, ka sakarā ar poļu politisko aprindu visai vājo izpratni par

Latvijas valsti būtu vēlams pie pārstāvniecības atklāt arī informācijas biroju.¹²⁴ Militārā pārstāvniecība ar M.Hartmani priekšgalā darbojās jau no oktobra (tajā strādāja arī virsleitnants H.Ulmanis). Cita starpā tā piedalījās arī Poļu un latviešu draudzības kluba atklāšanā 5. novembrī, klātesot daudziem poļu zinātniekiem, kultūras un sabiedriskiem darbiniekiem, Seima deputātiem (kluba darbībai bija vairāk politisks raksturs). Novembra sākumā M.Hartmanis izveidoja Latvijas Preses biroju, taču trūka gan informācijas, gan laika, ko gandrīz pilnīgi aizņēma tiešie pienākumi. Tomēr viņam izdevās panākt Polijas Ārlietu ministrijas piekrišanu reizi mēnesī piešķirt vietu Latvijas diplomātiskajam kurjeram savā vilcienā uz Parīzi - uz Miera konferenci, bet sūtījumus nogādāt jebkurā laikā.¹²⁵ Vajadzēja nosūtīt uz Varšavu arī diplomātisko pārstāvi.

Z.Meierovics jau Varšavā paziņoja, ka par pārstāvi Polijā tiks iecelts A.Ķeniņš.¹²⁶ Oficiāli Latvijas valdība viņu par sūtni nozīmēja novembra sākumā, taču dažādu iemeslu dēļ izbraukšana aizkavējās (pirmais termiņš bija 12. novembris).¹²⁷

Tikai 19. novembra vakarā A.Ķeniņš, sūtniecības pirmais sekretārs P.Ūliņš ar kundzi (prazdama vairākas valodas, viņa vēlāk strādāja par kancelejas ierēdni), tirdzniecības atašejs H.Steimanis, informācijas biroja vadītājs R.Lazdiņš, darbvedis F.Donass (pēc A.Ķeniņa lūguma viņu līdz 1920. gada 1. martam piekomandēja sūtniecībai no Rīgas ostas brīvvaldes, kur F.Donass strādāja kā tehniķis, tomēr arī vēlāk viņš palika Ārlietu ministrijas dienestā, kļūstot par konsulu

Vilņā) un vēl daži cilvēki izbrauca no Rīgas.¹²⁸ 20. novembrī dzelzceļa nekārtību dēļ viņi bija spiesti no Jēkabpils ceļu turpināt ar šķūtniekiem. Tikai 23.-24. novembra naktī izdevās šķērsot lietuviešu ieņemto teritoriju, ierasties Turmantos un no turienes - Dūkštā, kur poļu 3. Leģionu divīzijas komandieris L. Berbeckis pēc garākas sarunas ar sūtni piešķīra misijai savu salonvagonu, kas nogādāja to Vilņā. Nākošajā dienā tā izbrauca uz Varšavu, kur ieradās 25.-26. novembra naktī. A. Ķeniņa sūtītās telegrammas novēlojās, tādēļ sūtni sagaidīja tikai M. Hartmanis un Latvijas pilnvarotais bēgļu lietās leitnants P. Strods. Nākošajā dienā viesnīcā pie A. Ķeniņa ieradās Polijas Ārlietu ministrijas Austrumu nodaļas Baltijas lietu referents A. Tarnovskis un atvainojās par nenokārtoto dzīvokļu jautājumu. Vēl šajā dienā Latvijas Ārlietu ministrijas pilnvarotais tirdzniecības jautājumos K. Spāde rīkoja pusdienas par godu sūtnim. 28. novembrī A. Ķeniņš informēja premjeru I. Paderevski par ierašanos un lūdza audienci akreditācijai, taču kabineta krīzes dēļ to vajadzēja atlikt. Sūtnis stājās sakaros ar Ārlietu ministrijas Politiskā departamenta direktoru Z. Okencki, Ukrainas Tautas Republikas pārstāvjiem Varšavā, kas iesniedza Latvijas atzīšanas rakstu, dažādu poļu organizāciju pārstāvjiem, kārtoja citus jautājumus (piemēram par 100 000 poļu marķu kredītu Latvijas sūtniecībai, ko atmaksātu valūtā Polijas pārstāvniecībai Rīgā u.c.). Grūtības sagādāja telpu trūkums - to nebija ne birojam, ne dzīvokļiem. Palīdzēt nespēja arī Polijas Ārlietu ministrija. Tikai decembrī, pašiem sūtniecības darbiniekiem caur kādu Dzīvokļu rekvizīcijas pārvaldes ierēdni,

K.Spādes paziņu, izdevās atrast piemērotas telpas birojam "Viktorijas" viesnīcā, kur izvietojās konsulārā un informācijas nodaļa, bet diplomātiskās pieņemšanas notika sūtņa dzīvoklī. Tikai decembra vidū Polijas Ārlietu ministrijai izdevās rekvizēt telpas sūtniecības diplomātiskajai un militārajai nodaļai "Bristoles" viesnīcā.¹²⁹

Runājot par A.Ķeniņa politisko orientāciju, never piekrist poļu vēsturniekiem, kuri uzsver viņa nelabvēlīgo nostāju pret Poliju un labvēlību pret Lietuvu. Acīmredzot, daļēji šis uzskats balstās uz B.Boufala 1919. gada 1. novembra telegrammu, kurā viņš lūdz neatzīt A.Ķeniņu par pārstāvi Polijā, jo viņš ir pārāk "lituanofilisks", kā iemeslu izmantojot A.Ķeniņa konfliktu ar Francijas militārās misijas vadītāju E. Di Parkē, kurš pat protestēja pret nākamā sūtņa kandidatūru Tautas Padomē.¹³⁰ Tomēr A.Ķeniņa ziņojumi Ārlietu ministrijai bija objektīvi un balstījās uz faktiem. Tā, runājot par poļu politiku pret Latviju, viņš atzīmēja, ka īpaši labvēlīgi noskaņoti Pilsudska sprindu politiķi, turpretī Nacionāldemokrāti ir par Poliju kā politiski un ekonomiski domimējošu lielvalsti, ko var panākt, pievienojot tai, cita starpā, arī Latgali. Bez tam pastāvēja atsevišķi mazskaitlīgi rusofiliski grupējumi, kas uzskatīja, ka Latvijai jāsamierinās ar autonomiju Krievijas sastāvā. Tādēļ tie bija par atiecību nodrošināšanu, pirmām kārtām, ar Igauniju un Somiju, turklāt Igaunijai tika netieši ieteikts nostiprināties (acīmredzot teritoriāli - Ē.J.) uz Latvijas rēķina. A.Ķeniņa ziņojumi par Lietuvu nebūt nebija tai labvēlīgi. Sevišķi viņš uzsvēra redzēto caurbraucot lietuviešu karaspēka okupētajam

Ilūkstes aprīnī, kur radies iespaids, ka tas gatavojas tur palikt, neraugoties uz Lietuvas valdības apgalvojumiem par pagaidu okupācijas nepieciešamību sakarā ar pretlielinieciskās frontes operatīvo stāvokli.¹³¹ Nākošā gada notikumi pierādīja, ka tas tiešām tā ir.

Viena no svarīgākajām problēmām, kas bija jārisina sūtniecībai, un ar kuru saskārās jau M.Hartmanis, bija Latvijas pavalstnieku jautājums Polijā. Vairākums no viņiem bija labprātīgi poļu pusē pārgājušie vai gūstā saņemtie latviešu tautības sarkanarmieši, kuri atradās nometnēs dažādās vietās. Latvijas presē pirmās plašākās vēstis par viņiem parādījās 1919. gada septembrī, kad 6 latvieši, kuri bija brīvprātīgi padevušies kaujās pie Viļņas un Minskas, kopā ar kādu latviešu tautības sargu izbēga no gūstekņu nometnes Grodņā un pēc 2 nedēļu iešanas nožēlojamā stāvoklī ieradās Jelgavā. Viņi liecināja, ka poļu gūstā ir liels skaits Latvijas pavalstnieku, kuru stāvoklis ir smags.¹³² Lai nokārtotu latviešu atgriešanos dzimtenē, uz Poliju jau septembrī devās Iekšlietu ministrijas Karagūstekņu un bēgļu nodaļas darbinieks leitnants P.Strods,¹³³ kurš novembrī kopā ar poļu Austrumu zemju komisiju apbraukāja vairākas gūstekņu nometnes un konstatēja, ka tajās ir neapkurinātas barakas, nepietiekama ēdināšana un apģērbs. Sevišķi smags stāvoklis bija Pikuļicas nometnē, kur atradās 50 latvieši. Daudziem trūka veļas un virsdrēbju, sejas bija uztūkušas no bada, valdīja neaprakstāms aukstums. Vēlāk, jau 1920. gadā, no aculiecinieku liecībām Latvijā uzzināja, ka Stāalkovas nometnē esošie vairāki simti latviešu tika pakļauti miesassodiem,

vairāki pat noslepkavoti. Latviešu gūstekņu kopskaits tika vērtēts dažādi - gan 800 gan 2000 cilvēku. Beidzot skaitlis tika precizēts - 1300, un tas arī bija vistuvāk patiesībai.¹³⁴

Polijas Kara lietu ministrija apsoliya veicināt latviešu nosūtīšanu uz dzimteni un to arī darīja. 25. novembrī bez saskaņošanas ar Latvijas pārstāvjiem tika izdota pavēle par Latvijai piederīgo karagūstekņu atbrīvošanu pēc viņu iepriekšējās politiskās darbības pārbaudes. Vairāki simti cilvēku tika atlaisti faktiski bez apģērba un iztikas līdzekļiem. Viena šāda 250 vīru liela grupa ieradās no Varšavas Vilņā, kur Polijas Bēgļu un gūstekņu pārvalde tai izsniedza 79 bikses, 14 mundierus, 2 mēteļus, 3 vestes un 12 pāru salmu apavu. Tiem, kam nepietika, ieteica pagaidīt. Tikai šeit visus beidzot ievietoja siltās telpās un pašdināja.¹³⁵

Poļu rīkotās politiskās pagātnes pārbaudes nebija efektīvas, jo lielākā daļa latviešu gūstekņu bija Sarkanajā armijā mobilizētie bēgļi, komunistu bija maz. Grūtības atbrīvoto nosūtīšanā radīja Polijas un Latvijas kopējas robežas trūkums, jo dzelzceļa satiksme Čarnibruda - Eglaine cauri Lietuvai faktiski nefunkcionēja. Bija iespējams viņus nosūtīt līdz poļu kontrolētajiem Turmantiem, tālāk vajadzēja doties kājām, kas, ņemot vērā gūstekņu vispārējo stāvokli, nebija viegli. Latvijas sūtniecībai nebija naudas atbrīvoto finansiālai atbalstīšanai. Decembrī izdevās panākt vienošanos ar Polijas armijas vadību, ka turpmāk latviešu gūstekņus uzreiz pēc sagūstīšanas nosūtīs uz Latviju, kur uz vietas pārbaudīs viņu politisko pagātņi. Novembra beigās arī Vilņā darbu sāka latviešu gūstekņu lietu pārzinis kapteinis

A.Krūms (minētais P.Strods darbojās Varšavā).¹³⁶

Latviešu civilo bēgļu skaits Polijā tika vērtēts uz apmēram 2000 cilvēkiem, un lielākā daļa no viņiem bija materiāli nenodrošināti.¹³⁷ Ļoti rets izņēmums bija Olkušas fabrikas direktors P.Kroders, kurš, starp citu, 4. decembrī, viesojoties pie ģimenes Rīgā, uzrakstīja Latvijas ministru prezidentam adresētu ziņojumu par savu Latvijas propagandēšanas darbu Polijā un solīja to turpināt.¹³⁸

Abu valstu saimnieciskie sakari 1919. gadā vēl bija vāji. Galvenais iemesls bija satiksmes ceļu un kopējas robežas trūkums. No septembra līdz gada beigām kā Ārlietu ministrijas pilnvarotais tirdzniecības jautājumos un šīs jomas sūtniecības darbinieks Varšavā darbojās K.Spāde. Septembra beigās viņš apmeklēja Tirdzniecības un rūpniecības ministriju, lai pārrunātu preču apmaiņas iespējas tūlīt pēc Daugavpils ieņemšanas,¹³⁹ taču, kā viņa darbību vērtēja A.Ķeniņš, - "pagaidām tai šeit nav lielas izredzes". Jau septembrī K.Zariņa vadītajai delegācijai poļu puse piedāvāja rūdu, degvielu un ogles kā kompensāciju par iespējamo Liepājas tranzītas izmantošanu (savukārt ar K.Spādi tika pārrunāta iespēja mainīt poļu naftu, audumus un galantēriju pret latviešu liņiem, šādām un pārtikas produktiem). Arī vēlāk, Tērbatas konferences laikā novembrī, no poļu puses izskanēja līdzīgi priekšlikumi - šoreiz par sāli un petroleju,¹⁴⁰ tomēr jau minētie iemesli kavēja ekonomisko sakaru attīstību. Nelielos daudzumos no Polijas pienāca vienīgi materiāli armijai - smērviela, degviela aeroplāniem, petroleja u.c., taču lietuvieši, kontrolējot Čarnibrudas - Eglaines dzelzceļa līni-

ju, visādi kavēja arī šīs piegādes.¹⁴¹

Šajā laikā ar abpusējo ekonomisko sakaru veidošanu nodarbojās galvenokārt privātuzņēmēji. Tā, 1919. gada nogalē Varšavā ieradās un darbojās vairāki Latvijas pavalstnieki, kuri gan bija saņēmuši oficiēlus komandējumus no Apgādības ministrijas (nesaskaņojot ar Ārlietu ministriju), taču bieži darbojās "tikai šauri tirdznieciskās interesēs". A.Ķeniņš sūdzējās par kādu J.Poli, kurš bija ieradies armijas Virspavēlnieka štāba Apgādības daļas uzdevumā, lai iepirktu materiālus armijai, un kurš, izmantojot pazīšanos ar Latvijā pazīstamo A.Lutze-Birku, kopā ar viņu apmeklēja vairākus ministrus un pat J.Pilsudski, kā arī stājās sakaros ar Varšavas Banku apvienību, lai izveidotu plašākus kopuzņēmumus.¹⁴² Jāpiezīmē, ka Jāzeps Poļa loma šajā laikā ir visai neskaidra. 6. novembrī B.Boufals rakstīja, ka pēc dažām dienām viņš inkognito ieradīsies Viļņā Niedras un Vankina uzdevumā kā Latviešu sīko zemes īpašnieku partijas pārstāvis, lai nodibinātu sakarus ar Poliju. Iemesls - Niedra un Vankins jūtot, ka savos sakaros ar vāciešiem aizgājuši "par tālu" un tagad vēlētos panākt samierināšanos ar Ulmaņa valdību, izmantojot Polijas starpniecību. Turpretī 28. novembrī A.Lutze-Birka pavadvēstulē ziņoja, ka J.Polis ieradies Varšavā caur Viļņu pirms 10 dienām ar personīgām Latvijas armijas virspavēlnieka J.Baloža un vairāku tirdznieciski-rūpniecisku firmu rekomendācijām. Lutze-Birks raksturoja viņu kā propoliski noskaņotu "kreiso no Niedras nometnes" un lūdza izpildīt viņa lūgumus par prožektora un 10 lauka virtuvju piešķiršanu Latvijas armijai, atļauju 1 latviešu virsniekam un inženierim

Ļvovē iepazīties ar armijas darbnīcu darbu, kā arī ikmēneša subsīdiju piešķiršanu "Brīvās Zemes" un "Latvijas Sarga" redakcijām, lai panāktu to labvēlīgu nostāju pret Poliju (abās redakcijās J.Polim bijuši sakari). Kaut arī A.Lutze-Birks visus šos lūgumus iesniedza attiecīgām instancēm, tie realizēti netika. Tas pats attiecas arī uz kāda Trauberga (arī par viņu sūdzējās A.Ķeniņš) lūgumu Polijas armijas virspavēlniecībai piešķirt Latvijas armijas kara aviācijai vienu izlūklidmašīnu. Traubergs bija ieradies Varšavā cauri Gdaņskai ar "tirdznieciskiem uzdevumiem" un ar poļu militāriestāžu atļauju izgāja lidošanas apmācības kursu Varšavas aerodromā.¹⁴³ Katrā ziņā A.Ķeniņš uzsvēra, ka Traubergs un kāds Rapoports ar Apgādības ministrijas pilnvarām slēdz plašus līgumus, kuri "var ātri izvērsties par skandalozām afērām". Visa šī darbība netika saskaņota ar Latvijas sūtniecību.¹⁴⁴

Negatīvu iezīmi abu valstu attiecībās 1919. gadā izraisīja arī 4. decembrī notikušais incidents Liepājā. Šajā dienā notika ASV Sarkanā krusta misijas (tā Liepājā uzturēja bērnu barošanas punktu) locekļa leitnanta Hardija dzimšanas dienai veltīta bērnu pateicības manifestācija, kurā piedalījās pilsētas pamatskolu audzēkņi. Vairāki latviešu skolotāji poļu pamatskolas pedagogam pieprasīja novākt "Bermonta flagu", ar to domājot Polijas karogu. Šis atsevišķu latviešu skolotāju neizglītotības un pārspilētā patriotisma dēļ 18. decembrī ar B.Boufala protestu Latvijas Ārlietu ministrijā aizsākās un vēl 1920. gadā turpinājās plaša diplomātiska sarakstīšanās. Jāpiezīmē, ka bez vainas nebija arī poļu pamatskolas pārzinis, jo poļi, līdzīgi kā to izdarīja lietuvie-

ši, līdz ar savu nacionālo varēja pacelt arī Latvijas karogu.¹⁴⁵

1919. gada nogalē abu valstu tuvināšanos noteica abpusējas intereses. Latvijai dienvidos bija robeža tikai ar Lietuvu, attiecības ar kuru bija sarežģītas. Vasarā Lietuvas armija, ar kuru sadarbojās J.Indāna vadītie Augškurzemes latviešu partizāņi, iegāja Ilūkstes apriņķī, bet augusta beigās un septembra sākumā ieņēma Ilūksti un Grīvu.¹⁴⁶ Lietuviešu artilērija pat apšaudīja Daugavpili. Vienlaikus sākās jau minētais poļu uzbrukums šajā virzienā un drīz vien izraisījās poļu un lietuviešu savstarpējās nesaskaņas un pat sadursmes.¹⁴⁷ Oktobrī bermontiešu dēļ gandrīz visi lietuviešu spēki tika atvilkti no Daugavpils frontes, taču tie turpināja kontrolēt Ilūkstes apriņķa daļu, kas kopā ar Lietuvas pretenzijām uz Daugavpili, arī bija viens no galvenajiem Latvijas un Lietuvas nesaskaņu iemesliem. Sekoja Z.Meierovica vizīte Kauņā, kurā Latvija saņēma aktīvas palīdzības atteikumu, kā arī nekonkrētu solījumu noslēgt militāras savienības līgumu nākotnē. Bet Latvijai pēc bermontiešu sakāves par aktuālāko kļuva Latgales atbrīvošanas jautājums, kurā ieinteresēta bija arī Polija, jo, plānojot savas armijas pavasara uzbrukumu Ukrainā, tai vajadzēja nodrošināt kreiso spārnu. To varēja izdarīt, savienojoties ar Latvijas armiju un tādējādi izolējot Lietuvu, kuras karaspēks, ieņemot nelielu fronti pret lieliem Ilūkstes apriņķī, atdalīja Polijas un Latvijas spēkus vienu no otra. Tādējādi Polija bija ieinteresēta militāri-politiski tuvināties ar Latviju.

Sākot ar 9. novembri Baltijas valstu konferencē Tērbā-

tā kā neoficiāls novērotājs piedalījās poļu rotmistrs S.Prus-Boguslavskis. B.Boufals šajā dienā ziņoja savai Ārlietu ministrijai, ka uzdevis viņam doties uz turieni, lai saņemtu informāciju par sarunu gaitu. Vienlaicīgi tika pasvītrots, ka Prus-Boguslavska uzdevums ir ļoti delikāts un viņa klātbūtne sarunās vēlama vienīgi ar nosacījumu, ka no tā nevarēs izsecināt Polijas piedalīšanos konferencē...¹⁴⁸ Skaids, ka poļu virsnieka klātbūtnei pagaidām bija viens mērķis - sekot Baltijas valstu savstarpējām attiecībām un mēģināt kavēt pārliecīgu Lietuvas tuvināšanos ar pārējām valstīm, kas sakrita ar paša B.Boufala uzdevumu Latvijā un Igaunijā. Klāt nāca vēl militāras savienības perspektīva ar Latviju nākotnē. Tiesa, piedalīšanās bija S.Prus-Boguslavskim ne visai veiksmīga, jo Lietuvas pārstāvis publiski apvainoja Poliju Lietuvas zemju sagrašanās, bet poļu virsnieka neveiklie skeidrojumi nelīdzēja - vēlāk pārējo valstu delegāti sarunā ar viņu atzinās, ka lietuviešu pārstāvja runa atstājusi iespaidu.¹⁴⁹ Katrē ziņā tā bija pirmā reize, kad Polija atklāti izrādīja vēlmi tuvināties Baltijas valstīm ar mērķi nākotnē noslēgt militāru savienību.

21. novembrī no rīta Rīgā pa zemes ceļu cauri Krustpilij Polijas valdības uzdevumā ieradās Lietuvas un Baltkrievijas frontes pretizlūkošanas daļas vadītājs V.Slaveks¹⁵⁰ un frontes sakaru virsnieks ar Ārlietu ministriju un J.Pilsudski rotmistrs S.Radzivils¹⁵¹ nolūkā sagatavot militāras savienības noslēgšanu (kā rakstīja B.Boufals - "izpētīt apstākļus militāras konvencijas noslēgšanai ar Latviju un iespējams, arī Igauniju, nākotnē"¹⁵²). Notika sarunas ar

Latvijas armijas virspavēlnieku J. Belodi, štāba priekšnieku P. Radziņu un ārlietu ministru Z. Meierovicu. 23. novembrī V. Slaveks un S. Radzivils kā pirmie Polijas armijas karavīri nolika vainagu Rīgas Brāļu kapos un sarīkoja pusdienas.¹⁵³ Viņi visumā izteica apmierinājumu ar sarunu rezultātiem, jo Latvijas puse izrādīja samērā lielu gatavību noslēgt militāru savienību ar Poliju,¹⁵⁴ kaut arī politiskajās aprindās uzskati šajā jautājumā bija dažādi. Sevišķi asi pret to uzstājās sociāldemokrāti, uzskatot, ka Padomju Krievija atdos Latvijai Latgali pēc miera noslēgšanas.¹⁵⁵ Par līgumu uzstājās Zemnieku savienība, kaut arī tās biedru vidū pastāvēja šaubas par Polijas nodomiem pret Latgali, ko padziļināja poļu nacionāldemokrātu un Latgales muižniecības aktivitātes.

Minēto apstākļu dēļ V. Slaveks un S. Radzivils konkrētu piekrišanu konvencijas noslēgšanai vēl nesaņēma. 24. novembrī Radzivils atgriezās Polijā, bet Slaveks aizbrauca uz Tallinu, kur viņam bija līdzīga rakstura sarunas ar Igaunijas armijas virspavēlnieku, Rīgā atgriežoties 30. novembrī un dodoties uz Viļņu.¹⁵⁶

Šajā laikā Latvijas valdība vēl mēģināja vienoties ar Lietuvu, cerot izveidot visu Baltijas valstu un Polijas militāru savienību. 8. decembrī Rīgā tika parakstīts slepens līgums starp abu valstu armiju virspavēlniecībām, kas paredzēja kopīgu cīņu pret vāciešiem un lieliniekiem (pirmie gan šajā laikā jau bija sakauti - Ē.J.), bet 8.-10. decembrī Kaunā notika Lietuvas un Latvijas sarunas ar mērķi noregulēt savstarpējās attiecības. Latvija centās panākt Lietuvas piekrišanu minētās savienības izveidei, taču sarunu partneri

bija kategoriski pret Polijas ieiešanu tajā un pat piedāvāja uzskatīt to par kopīgu ienaidnieku, līdzīgi Padomju Krievijai un Vācijai. Domstarpības neizdevās atrisināt robežu, kā arī Čarnibrudes - Eglaines dzelzceļa līnijas jautājumā. Latvijas militārās misijas vadītājs pulkvedis-leitnants V. Ozols uzsvēra, ka latvieši šo līniju izlabojuši, bet lietuvieši slēguši kustību kravām no Polijas, kas bijušas nepieciešamas Bermonta uzbrukuma laikā. Tā rezultātā Latvijas un Lietuvas militāra konvencija netika noslēgta.¹⁵⁷ Arī attiecības ar Igauniju un tās iesaistīšanās miera sarunās ar Padomju Krieviju neļāva vienoties par kopīgu Latgales atbrīvošanu, kas bija nepieciešams, ņemot vērā armijas nesagatavotību šai operācijai.

Tādējādi vienīgais potenciālais Latvijas sabiedrotais bija Polija, kura, piedāvājot kopīgi veikt Latgales operāciju, pamatoti cerēja likvidēt jau tā Iso Lietuvas fronti pret Sarkanu armiju, bet, atzīstot Daugavpils piederību Latvijai, - padziļināt Latvijas - Lietuvas pretrunas. Latvijas puses reakciju izskaidroja toreizējais virspavēlnieka štāba priekšnieks P. Radziņš: Gadījumā, ja Latvija sāktu Latgales atbrīvošanu bez Polijas palīdzības, lietuvieši, kuri atradās Daugavpilij tuvāk, ieietu pilsētā vienlaicīgi ar Latvijas armiju, vai pirms tās un labprātīgi neaizietu. Ņemot vērā Polijas deklarāciju, ka tai nav vienalga, kam piederēs Daugavpils, un ka tā piekritīs šīs pilsētas iekļaušanai tikai Latvijā, bija skaidrs, ka poļu karaspēks mēģinātu padzīt lietuviešus no Daugavpils un, ja tas izdotos, Latvijai būtu grūti vai pat neiespējami atgūt to no Polijas.¹⁵⁸ Šīs versijas

pamatotību apstiprina arī Lietuvas ārlietu ministra A.Valde-
marasa 30. decembra vēstulē Z.Meierovicam paustais apgalvo-
jums, ka Lietuvas valdība joprojām uztur pretenzijas uz
"Kurzemes lietuviskajām daļām", un Daugavpils Cietoksni,
kurš ir "atslēga Lietuvas galvaspilsētai Viļņai", un kas
"ne no vēsturiskā, ne nacionālā viedokļa nepieder Latvi-
jai..."¹⁵⁹ Savukārt Z.Meierovics, vēl 1920. gada februārī
publiski uzsvēra, ka Latvijai nav saprotamas "leišu tieksmes
pēc Daugavpils un viņu domas, ka latgalieši arī valodas ziņā
stāvēt leišiem tuvāk nekā mums, un Latvija parakstīja militā-
ras sadarbības līgumu ar valsti /Poliju - Ē.J./, kura nepre-
tendēja uz Latgali".¹⁶⁰

Polija izvirzīja pat Daugavpils piederības jautājumu
savās slepenajās sarunās ar Padomju Krieviju Mikaševičos.
J.Pilsudskis 3. un 26. novembrī atkārtoti paziņoja caur sa-
vu pilnvaroto padomju pārstāvjiem, ka gadījumā, ja Latvija
pieprasīs Daugavpils atdošanu sev, viņš šo prasību visēdiem
līdzekļiem atbalstīs, un ieteica atdot pilsētu latviešiem.¹⁶¹

Jau oktobrī militāri stratēģiskās intereses spieda Poli-
ju apsvērt Daugavpils ieņemšanas operācijas iespēju sadarbī-
bā ar Latvijas armiju. 3. oktobrī Lietuvas - Baltkrievijas
frontes virspavēlnieks S.Šeptickis saņēma instrukciju paredzē-
tajai operācijai Latgalē,¹⁶² bet 13. novembrī ģenerālštāba
priekšnieka vietas izpildītājs S.Hallers pavēlēja sagatavo-
ties Daugavpils ieņemšanai ar 1. un 3. Leģionu divīzijas spē-
kiem, lai savienoties ar Latvijas armiju. Pavēle paredzēja,
ka pēdējā sāks darbību pirmā un "liegs palīdzību" poļiem.¹⁶³
16. novembrī J.Pilsudskis liedza Lielbritānijas sūtnim

H.Ramboldam viņa valsts labvēlību šai operācijai, tomēr sakarā ar V.Slaveka un S.Radzivila misijas nekonkrētajiem rezultātiem Rīgā sagatavošanās ieilga. 2. decembrī Polijas armijas virspavēlniecība izdeva instrukciju par Latgales operāciju, nosaucot to "Ziema" ("Zims"), bet 8. decembrī 1. Leģionu divīzijas štāba priekšnieks T.Kučeba¹⁶⁴ saņēma frontes operatīvo pavēli būt gataviem sākt operāciju ar 1. un 3. Leģionu divīziju spēkiem, kurus atbalstītu 1. jātnieku brigāde (17. decembrī, neskatoties uz karaspēka grupas virspavēlnieka E.Ridza-Smiglija protestiem, brigāde tika pārvietota uz 8. divīzijas iecirkni¹⁶⁵). Bez tam gar Daugavu (mūsdienu Baltkrievijas teritorijā) izvietojās 8. kājnieku divīzija. Šo poļu daļu stāvokli apgrūtināja siltā apģērba, apavu un dzelzceļa ritošā sastāva trūkums (pirmais daļēji tika kompensēts Frontes intendantūrai Baltkrievijā iepārkot kažokus¹⁶⁶), kaut arī Polijas karaspēks bija apgādāts labāk, nekā Latvijas armija. Plosījās tīfa epidēmija.¹⁶⁷ 16. decembrī jaunizveidotās E.Ridza-Smiglija karaspēka grupas štābs iesniedza frontes vadībai izstrādāto Latgales operācijas plānu, kas paredzēja koncentrāciju izejas pozīcijās 9 dienu laikā, taču reāli T.Kučeba uzskatīja, ka daļas būs gatavas uzbrukumam 5.-10. janvārī. Savukārt J.Pilsudskis bija apmierināts pat tad, kad E.Ridzs-Smiglijs viņam Varšavā minēja kā uzbrukuma termiņu decembra beigas.¹⁶⁸ Katrā ziņā viss bija atkarīgs no Polijas pārstāvja A.Miškovska sarunu rezultātiem Rīgā.

13. decembrī viņš ieradās Latvijā no Polijas ar konkrētām pilnvarām noslēgt vienošanos par kopīgu uzbrukumu Lat-

galē. Armijas virspavēlnieks atradās Liepājā, un, gaidot tā atgriešanos, Miškovskis iepazīnās ar apstākļiem, pārlicietoties, ka Latvijas armijas spēkus koncentrēt uzbrukumam nevarēs ātrāk par 1920. gada 1. janvāri, jo vēl tikai formējās 4. Zemgales divīzija un artilērijas pulki. Bez tam daudzi karavīri bija noskaņoti lielnieciski. Pēdējo apstākli atzina arī toreizējais armijas Virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas Preses (kara cenzūras) nodaļas priekšnieks A. Plensners, kurš apliecināja, ka "ārusku seboļševizēts izrādījās Liepājas garnizons" un "daži atgadījumi radīja šaubas vai Latvijas armija spēs parādīt pret lieliniekiem tādas pašas spējas kā pret bermontiešiem".¹⁶⁹ Šaubas bija pārņēmušas arī A. Miškovski, un viņš par tām ziņoja uz Varšavu 19. decembrī, uzsverot, ka līdz šim nav izstrādāts nekāds operatīvais plāns Latvijas armijas uzbrukumam Latgalē. 16. un 17. decembrī A. Miškovskim bija sarunas ar P. Radziņu, kurās abi vienojās sākt operāciju starp 4. un 10. janvāri, kā arī sagatavošanos turēt pilnīgā slepenībā, kas īpaši attiecās uz varbūtējo informācijas nonākšanu padomju vai lietuviešu rokās.¹⁷⁰

Slepenība tika saglabāta līdz operācijas sākumam. Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba darbinieki tikai pašās decembra beigās noprata, ka tiek gatavota vienošanās ar Poliju. Šajā mēnesī P. Radziņš vairākkārt apspriedās ar A. Miškovski štāba karšu istabā, taču nekad viņš nepieaicināja klāt kādu trešo personu un nedeva pārrakstīšanai nekādas sarunu piezīmes.¹⁷¹

Tomēr Lietuvas armijas vadība, acīmredzot analizējot

operatīvo situāciju, nojauta varbūtējos poļu mērķus attiecībā uz Daugavpili un decembrī sāka koncentrēt spēkus Subates rajonā, kas varēja nozīmēt gatavošanos Daugavpils ieņemšanai. Pēc tam, kad Latvijas armijas virspavēlniecība bija 2 reizes pieprasījusi izbeigt koncentrāciju Latvijā, uz ko Lietuvas puse reaģēja, skaidrojot to ar "parastu spēku pārgrupēšanu", Z.Meierovics 24. decembrī nosūtīja uz Kauņu prasību atvilkt daļu karaspēka no Latvijas teritorijas līdz 1920. gada 5. janvārim. Pretējā gadījumā Latvijas valdība atstāja sev rīcības brīvību.¹⁷² 30. decembra atbildē Lietuvas ārlietu ministrs Īsi paziņoja, ka viņa valsts "neizšķirs jautājumu vienpusīgi" un kārtējo reizi deklarēja, ka uzskata Daugavpili par piederīgu Lietuvai.¹⁷³

No 26. līdz 28. decembrim Rīgā noritēja sarunas starp J.Balodi, P.Radziņu, K.Ulmani, Z.Meierovicu un Polijas militāro pārstāvi A.Miškovski, kurā tika panākta vienošanās par visām topošajām līgumā iekļautajām detaļām, un 28. decembrī J.Balodis iesniedza A.Miškovskim oficiālu Latvijas lūgumu Polijas armijas virspavēlniekam palīdzēt Latgales atbrīvošanā. A.Miškovskis par to telegrafēja J.Pilsudskim 31. decembrī un vēlreiz 1920. gada 3. janvārī, t.i. uzbrukuma dienā. Dokuments bija tapis pēc A.Miškovska lūguma un tam bija tīri formāls raksturs.¹⁷⁴

30. decembrī¹⁷⁵ J.Balodis un P.Radziņš no Latvijas un A.Miškovskis no Polijas puses parakstīja abu valstu virspavēlniecību līgumu par kopīgu uzbrukumu. Tas paredzēja uzbrukuma sākumu 3. janvārī ar mērķi ieņemt Krāslevas - Dubnas līniju un panākt abu armiju savienošanos. Latvijas pusei bija

jāizdala 10 000, bet Polijas - 30 000 durkļu poļu ģenerāļa R.Ridza-Smiglija vadībā (bez tam A.Miškovskim, viņa vārdiem runājot, izdevās panākt Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba priekšnieka P.Radziņa solījumu "savā darbībā vadīties no poļu virspavēlniecības norādījumiem"); Pie apvienotās grupas štāba tika piekomandēts Latvijas virspavēlniecības pilnvarotais pulkvedis-leitnants A.Veiss; Poļu karaspēka apgāde ar pārtiku bija jāveic Latvijas pusei; Vietējās administrācijas organizēšanai pie Ridza-Smiglija štāba jāpiekomandē pilnvarotais civillietās, kuram bija jāveicina arī poļu apgāde ar pārtiku; Poļi uzņēmās veikt dzelzceļa tilta būvi pāri Daugavai un šim tiltam ar dzelzceļu līdz Daugavpils stacijai izslēdzot jāpaliek viņu pārziņā; Ieguvumi - ieroči un artilērijas munīcija - jānodod Latvijas pusei, bet dzelzceļa ritošais sastāvs - jādala uz pusēm ar noteikumu, ka tas tiks izmantots uz līnijas Viļņa - Rīga (bez tam mutiski vienojās uz pusēm dalīt arī medikamentus - Ē.J.); Polijas armija varēja palikt Daugavas labajā krastā līdz laikam, kamēr Latvijas puse uzskatīs par iespējamu ieņemt visu fronti ar pašu spēkiem. Pēc tam labajā krastā varēja palikt vienīgi poļu nodala, kas apsargās dzelzceļa tiltu un līniju līdz Daugavpils stacijai to izslēdzot. Šī vienošanās bija spēkā līdz jauna līguma noslēgšanai.¹⁷⁶

No A.Miškovska 31. decembra ziņojuma savai virspavēlniecībai redzams, ka viņš ar panēktajiem līguma noteikumiem visumā bija apmierināts, atzīmējot, ka dzelzceļa etapu vadības jautājumā izdevies panākt vairāk, nekā plānots, bet jautājumā par apgādi darījis visu, kas bijis iespējams. Bez tam

A. Miškovskis secināja, ka līgumā nav minēts, ka būtu jādala vai Latvijas pusei jāatdod Sarkanajai armijai atņemtie zirgi un apģērbs, tātad tos var paturēt Polijas armija.¹⁷⁷

* * *

Kopumā jāsecina, ka tikai 1919. gada nogalē nodibinājās puslīdz pilnvērtīgas attiecības starp Latviju un Poliju. Tas notika brīdī, kad Varšavā un Rīgā darbu uzsāka sūtniecības. Līdz tam attiecības bija visai fragmentāras un nestabilas.

Laika posmā līdz 1919. gada vasarai Polijas puse pret Latviju izturējās piesardzīgi, un tas bija izskaidrojams ar nestabilo politisko situāciju valstī - vācu un lielinieku okupāciju, kā arī reāli pastāvošo divvaldību (K. Ulmanis, A. Niedra). Šajā laikā arī Latvijas K. Ulmaņa valdībai bija daudz aktuālākas problēmas par sakaru nodibināšanu ar Poliju, kura pagaidām (kopējās robežas trūkuma dēļ) tika vērtēta vienīgi kā iespējams sabiedrotais nākotnē (un pie tam galvenokārt politiskā jomā, cenšoties noskaidrot varbūtējo šīs valsts atbalstu Latvijas neatkarības starptautiskas atzīšanas panākšanā).

Tikai pēc Igaunijas un Latvijas armiju panākumiem Cēsu kaujās 1919. gada jūnijā un Strazdumuižas pamiera jūlija sākumā, kura rezultātā visa vara atbrīvotajā Latvijas teritorijā beidzot pārgāja K. Ulmaņa vadītās pagaidu valdības rokās, sāka iezīmēties noteikts kurss uz savstarpēju tuvināšanos starp Poliju un Latviju. Šo procesu ļoti aktualizēja vācu karaspēka problēma Baltijas valstīs, kas pakāpeniski pārauga Bermonta-Avalova vadītā reakcionārā vācu - krievu karaspēka uzbrukumā

Latvijas galvaspilsētai, ko izdevās apturēt, pateicoties Latvijas tautas pašizliedzībai un karavīru varonībai, kā arī zināmai Bermonta spēku neorganizētībai un talantīgas valdības trūkumam. Tieši šīs akcijas laikā notika definitīva Latvijas un Polijas tuvināšanās, ko noteica, pirmām kārtām, Latvijas cerība saņemt Polijas atbalstu cīņā pret Bermontu un Polijas valdības cerības piesaistīt sev Latviju politiski un militāri, tādējādi iespaidojot Lietuvu. Ne bez nozīmes bija tas, ka Bermonta karaspēka militāri-politiskas veiksmes gadījumā ievērojami pagarinātos Polijas - Vācijas frontē, tai izstiepjoties uz ziemeļaustrumiem un pat rastos iespēja savienoties vācu un padomju pret Poliju vērstajām frontēm. Zināmā mērā, pateicoties simpātijām, ko Polijas politiskajās aprindās izraisīja latviešu tautas varonīgā cīņa pret Bermontu un Latvijas - Lietuvas teritoriālajām nesaskaņām, kas faktiski liedza iespēju abām šīm valstīm sadarboties ciešāk, 1919. gada rudenī Latvijas un Polijas attiecības bija vienas no labākajām to vēsturē (pagaidām nebija aktualizējušās arī problēmas, kas vēlāk radīja sarežģījumus abu valstu starpā). Šādos apstākļos, Polijai turpinot kursu uz militāras savienības noslēgšanu ar Latviju, kas sakrita ar pēdējās vēlmi atbrīvot Latgali un nepieļaut tās nonākšanu neietekmējamā Lietuvas un Polijas kontrolē, tika noslēgts slepenais abu valstu militāras sadarbības līgums. Tas ievadīja Latvijas atbrīvošanās kara pēdējo cēlienu, un pavēra jaunu, sarežģītu lappusi attiecībās ar kaimiņvalstīm dienvidos.

2. nodaļa. LATGALES ATBRĪVOŠANAS OPERĀCIJAS
NORISE (1920. G. JANVĀRIS -
FEBRUĀRIS)

1919. gada 22. decembrī E. Ridza-Smiglijs deva rīkojumus sev pakļautajām daļām operācijas pirmajam posmam. Saskaņā ar tiem trieciengrupai (pulkvedis J. Oļšins-Vilčinskis) un 1. un 5. Leģionu pulkiem (1. Leģionu brigādei), 6 artilērijas baterijām (4 no 1. Leģionu lauka artilērijas un 2 no 3. smagās artilērijas pulka¹) un 1. sapieru bataljona rotai bija jāpāriet Daugava, jāuzbrūk Daugavpiliņ un tālāk Višķu virzienā. Labā spārna grupai (ģenerālis L. Berbeckis) - 3. Leģionu divīzijas 7., 8. un 9. pulkam, 3. artilērijas brigādei (3. Leģionu lauka artilērijas pulks un 2. Smagās artilērijas pulka divīzions²) un 1. jātnieku strēlnieku pulka eskadronam³ - jāuzbrūk pāri Daugavai Krāslavas rajonā; Turmantu grupai (pulkvedis Borovskis) - 23. kājnieku pulka 2 bataljoniem,⁴ 6. smagās artilērijas pulka 3 un 1. smagās artilērijas pulka 3 baterijām, prožektoru vadam, 3. Leģionu divīzijas aizmugures iestādēm un bruņotajam vilcienam "Smigļi" - jānodrošina Trieciengrupas kreissis spārns no verbūtēja Lietuvas armijas uzbrukuma, ieņemot pozīcijas Daugavas kreisajā krestā;⁵ Rezervei (majors B. Popovičs) - 6. Leģionu pulkam un 1. lauka artilērijas pulka 3 baterijām jāizvietojas Turmantu-Fabianovas-Jāņuciema rajonā. Poļu kaujas vadības punktu bija paredzēts izvietot Dūkātā, bet Ridza-Smiglija kaujas komandantu - Kalkūnos. Bez minētajām daļām grupā vēl ietilpa: 1. aviācijas eskadriļa Svenčonē,

2 tilta rotas, 2 inženieru rotas, 2 dzelzceļa rotas, 1. Leģionu divīzijas telegrāfa rota, radiostacija, etapu rota, 3 lauka hospitāļi, sanitārā priekšgrupa, sanitārais vilciens, 2 autokolonnas, kā arī abu divīziju municijas un pārtikas priekšgrupas. Savukārt grupā ietilpstošajam Latvijas armijas 3. Jelgavas pulkam (pulkvedis J.Dombrovskis) tās dēvētajā "Y" dienā bija jāpāriet Daugava un ar 2 bataljoniem jāuzbrūk gar Dubnas upi līdz Bramaņiem, bet ar 1 - jāvirzās uz Daugavpili; 9. Rēzeknes pulkam (pulkvedis - leitnants L.Bolšteins) - jāpāriet Daugava un jāieņem Dubnas upes krasts no Mačiniem līdz Lozdaniem; Landesvēram (angļu pulkvedis H.Aleksanders) - jāieņem Dubnas upes kreisais krasts Šķilbēnu-Mutņiku līnijā; Rezervei (kapteinis K.Zīverts) - bataljonam un jātnieku eskadronam - jāatrodas Jēkabpilī, bet 2 bruņotajiem vilcieniem - Līvānos. Turpat bija jānovietojas arī latviešu daļu komandiera pulkveža - leitnanta J.Puriņa komandpunktem.⁶

Polu 3. Leģionu divīzijas daļas gar Daugavu visu 1919. gada nogali turpināja aktīvu darbību ar mērķi nepieļaut ienaidnieka garnizona palielināšanos Daugavpilī, ko vajadzēja panākt ar nelielām, "traucējošām" akcijām austrumos no pilsētas⁷ (kas kļuva iespējamas pēc Daugavas aizsaldēšanas). Decembra beigās 3. Leģionu divīzija aktivizējās vēl vairāk, radot iespādu, ka uzbrukums tiek gatavots Krāslavas iecirknī. 21. decembrī 8. pulka bataljons pārgāja Daugavu pie Kaplavas, bet 9. pulka bataljons - pie Lupandas. Pēc dažām dienām 8. pulka daļas ieņēma vairākas apdzīvotas vietas austrumos no Krāslavas (ciešot zaudējumus), bet 9. pulks -

Piedrūju un apkārtni,⁸ vēlāk atkāpjoties uz kreiso krastu.

Pirms Ziemassvētkiem aktivizējās arī artilērijas darbība. Pēc ziņām, līdz 24. decembrim uz Daugavpili bija izšauti apmēram 250 šāviņu.⁹ Savukārt poļu štāba situācijas novērtējumā 26. decembrī teikts, ka ienaidnieka artilērija spēcīgi apšauda rajonu pie Krāslevas un Grīvu, bet 28. decembrī - pozīcijas pie Lašiem. Saskaņā ar bēgļu un gūstekņu ziņojumiem 28. decembra naktī lielinieki pat gatavojušies uzbrukumam pie Daugavpils, taču tās bija baumas.¹⁰ 29. decembrī pedomju bruņotais vilciens, atbildot uz artilērijas uguni pa Cietoksni, izšāva uz Grīvu ap 400 šāviņus, aizdedzinot vairākas ēkas.¹¹

Visu decembri poļu štābs turpināja apstrādāt datus par nākamo operācijas rajonu (cita starpā, izdarot izlūkošanu no gaisa un plānojot organizēt lidojuma trasi līdz Jēkabpīlij¹²). 9. operatīvā pavēle 22. decembrī īsi raksturoja Daugavpili un citas apdzīvotās vietas Latgalē.¹³ Mēneša beigās poļu daļas bija pilnīgi gatavas akcijai pēc tam, kad 1. Leģiona divīzija ar artilēriju maršā un pa dzelzceļu līdz Turmantiem bija līdz 31. decembrim nomainījusi 3. Leģiona divīziju (7. pulku) iecirknī no Lašiem līdz Geitvinišķiem.¹⁴

27. decembra vakarā Latvijas armijas vadība deva rīkojumus par Latgales divīzijas pārvietošanu uz Latgales fronti. Tajos bija runa vienīgi par pārvešanas taktiku, bet 28. decembrī - mutiskus norādījumus 9. Rēzeknes pulkam 29. decembrī no Rīgas doties uz Krustpili, bet no turienes - uz 3. Jelgavas pulka rajonu frontē. 29. decembrī rakstisku pavēli saņēma Kurzemes divīzijas komandiera vietas izpildītājs pulkvedis - leitnants J.Puriņš - poļiem pakļauto daļu koman-

dieris.¹⁵ Tajā bija norādīts, ka 2.-3. janvāra naktī "mums kopā ar poļiem jāšāk uzbrukums, lai varētu ieņemt Dvinsku,"¹⁶ kā arī īsumā izklāstīts operācijas plāns.¹⁷

31. decembrī Latvijas armijas virspavēlnieks J. Belodis, štāba priekšnieks P. Radziņš un Operatīvās daļas priekšnieka vietas izpildītājs Ž. Bahs parakstīja pavēli Nr. 018 par Latvijas atbrīvošanas operācijas uzsākšanu sadarbībā ar Polijas armiju. Latvijas karaspēka labā spārna grupai, kurā ietilpa 3. Jelgavas pulks (3 bataljoni, baterija ar 4 lielgabaliem, jātnieku eskadrons), 9. Rēzeknes pulks (3 bataljoni, 10 lielgabali, 3 eskadroni) J. Puriņa vadībā bija 2.-3. janvāra naktī jāpāriet Daugava un 3 kolonnās jāuzbrūk ziemeļrietumos no Daugavpils (reāli gan laiks, gan sastāvs nedaudz mainījās - Ē. J.), kamēr poļi uzbruks pilsētai tieši un austrumos no tās (29. decembra pavēlē Kurzemes divīzijai P. Radziņš norādīja, ka poļi pāries Daugavu pie Drisas - lai pārrautu dzelzceļa satiksmi ar Daugavpili, Rozališku rajonā - lai dotos uz Višķiem un pie Daugavpils - lai epietu to no ziemeļiem¹⁸). Nodibinoties sakariem ar poļiem, J. Puriņa grupai bija jāpāriet Rīdza-Smiglija pakļautībā. Par apvienotās karaspēka grupas štāba otro priekšnieku tika iecelts Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas organizēšanas-sadalīšanas nodaļas priekšnieks A. Veiss.¹⁹ Latvijas armijas kreisā spārna grupai K. Berķa vadībā, sakarā ar to, ka tā vēl nebija gatava ofensīvai, ar 3. janvāri bija jāšāk gatavošanās uzbrukumam, pakāpeniski aktivizējot izlūkdarbību un jābūt gatavai doties uz priekšu pēc pavēles. Kreisā spārna nesagatavotība tika pārrunāta arī ar A. Miškovski vēl pirms līguma

noslēgšanas. Poļu puse piekrita, ka tas pāries uzbrukumā vēlāk un apņēmās sākt akciju Dienvidlatgalē, sadarbojoties ar latviešu labo spārnu. Poļi vienīgi pieprasīja, lai pēdējais tiktu pastiprināts ar kājnieku pulku, kurš (9. Rēzeknes) arī tika pārvietots uz fronti.²⁰

P.Radziņa izstrādātais un ar poļiem saskaņotais Latvijas armijas uzbrukuma plāns paredzēja atbrīvot visu latviešu apdzīvoto teritoriju un, lai varētu sekmīgi to aizsargāt, pat nedaudz pāriet etnogrāfisko robežu. Dodot pirmo triecienus dienvidos, kopā ar poļiem vajadzēja ieņemt Osvejas ezeru - Zilupes līniju. Pēc tam - 9. janvārī bija jāseko uzbrukumam Pitalovas virzienā Ziemeļlatgalē.²¹

1919. gada 30. decembra naktī E.Ridza-Smiglija grupas štābā Svenčonē ieradās A.Veiss kopā ar 1. Leģionu divīzijas štāba kapteini V.Bortnovski, kurš dažas dienas iepriekš bija nosūtīts uz Rīgu pie Latvijas armijas virspavēlniecības. 31. decembrī no rīta latviešu virsnieks tika stādīts priekšā E.Ridzam-Smiglijam, kurš tūlīt sasauca speciālu apspriedi. Tajā vēlreiz konkretizēja abu armiju sadarbības, apgādes, satiksmes un Latgales civilpārvaldes jautājumus. Pēc apspriedes A.Veiss telegrāfiski informēja savu virspavēlniecību, bet poļu štābs - pārstāvi Rīgā A.Miškovski par to, ka uzbrukums sāksies 1920. gada 3. janvārī plkst. 6.30 no rīta. No šī laika A.Veiss palika grupas štābā. Bez tam 31. decembrī uz Kurzemes divīziju un 3. Jelgavas pulku tika nosūtīti 2 poļu sakaru virsnieki.²²

1920. gada 1. janvārī Latgalē bija izvērsta padomju 15. armija, kurā 1919. gada 25. decembrī skaitījās 26 000

durkļu, 600 zobenu un 180 lielgabalu. Tās komandieris bija bijušais cara armijas pulkvedis, igauņis A.Korks, štāba priekšnieks - igauņis Kuks, bet komisārs - latvietis K.Ozols. Pretī latviešu daļām 1. janvārī stāvēja 6620 kājnieki, 370 jātnieki ar 60 lielgabaliem, 243 automātiskiem ieročiem un 4 bruņotiem vilcieniem (3. Atsevišķā Petrogradas brigāde, 3. divīzijas 2. brigāde, 4. divīzijas 2. brigāde, jātnieku divīzions). Latvijas armijas Kurzemes un Latgales divīzijā, Latgales Partizānu pulkā un Landesvērā bija 640 virsnieki, 14 150 kājnieki, 470 jātnieki ar 330 ložmetējiem, 79 patšautenēm, 32 lielgabaliem un 19 mīnmetējiem.²³

Pret poļiem Latgalē stāvēja 7700 kājnieki ar 112 ložmetējiem, 31 lielgabalu un 2 bruņotiem vilcieniem (4. strēlnieku divīzijas 1. un 3. brigāde, 53. strēlnieku divīzija rezervē pie Višķiem un Daugavpils garnizons). Abu poļu divīziju kaujas ierindā bija 340 virsnieki, 13 260 kājnieki, 250 ložmetēji un 72 lielgabali (no tiem - 28 smagie),²⁴ bet vispār 1. Leģionu divīzijā uz uztura bija 650 virsnieki, 18 000 karavīri ar 5000 zirgiem, bet 3. Leģionu divīzijā - 330 virsnieki, 13 000 karavīri ar 3200 zirgiem.²⁵

Kopējā operatīvā situācija Dienvidlatgalē 1. janvārī bija šāda: Latvijas armija ieņēma pozīcijas no Kazimirišķiem līdz Dubnas ietekai Daugavā pie Dignājas (3. Jelgavas pulks - 1800 vīru), tālāk uz ziemeļiem līdz Rēzeknes dzelzceļa līnijai dienvidos no Atašienas stacijas, to ieslēdzot (Landesvērs - 2100). Šajā dienā cauri Jēkabpīlij frontē ieradās arī 9. Rēzeknes pulks (1800 vīru), kas nomainīja 3. pulku Nīcgales - Dunavas iecirknī, atstājot pēdējā pār-

ziņā iecirkni Kazimiriški-Jadvigovs. Pretī šīm daļām stāvēja 3 kājnieku pulki, 2. kavalērijas eskadrons un 30. komunistu rota - bez rezervēm 2000 vīru ar 24 lielgabaliem.²⁶ Polijas armija ieņēma fronti uz Daugavas kreisā krasta no Polockas līdz Daugavpiliņ. No Daugavpils-Vilņas dzelzceļa līdz Lašiem - Turmantu grupa, no Lašiem līdz Geitvinišķiem Trieciengrupas 1. un 5. Leģionu pulks (salīdzinājumam: 1. pulkā 1. janvārī bija 50 virsnieki un 2798 karavīri, bet 5. pulkā - 2518 cilvēki²⁷), no Geitvinišķiem līdz Krāslavai un tālāk labā spārna (3. Leģionu divīzijas) pulki (7. pulks no Geitvinišķiem līdz Kaplavai, 8. - no Kaplavas līdz Idricas upei, 9. - no Idricas līdz Vjatas ietekai Daugavā). Rezerve (tajā ietilpstojā 6. Leģionu pulkā 4. janvārī bija 58 virsnieki un 2612 karavīri) - Turmentā un Jāpuciemā.²⁸ Starp Latvijas un Polijas armiju gar Daugavu, apmēram 20 kilometru frontē no Kazimirišķiem līdz Daugavpiliņ atradās Lietuvas armija.

Kaut arī Latvijas pusei uzbrukumam bija jāizdala 10 000 šurkļu, reāli 3. un 9. pulks, Landesvēra, artilērijas divīziona un eskadrona sastāvā operāciju uzsāka 5800 karavīri ar 240 ložmetējiem, 17 lielgabaliem un bruņoto vilcienu. Daļēji to var izskaidrot ar armijas grūto stāvokli, bet daļēji ar to, ka sarunās ar poļiem par armijas skaitlisko sastāvu apzināti tika operēts ar lielākiem skaitļiem, nekā bija faktiski, lai "radītu poļos cienību pret sevi" un nodrošinātos pret varbūtēju ziņu nonākšanu Padomju Krievijā.²⁹

1920. gada 1. janvārī operācijā iesaistāmas latviešu

daļas saņēma attiecīgas J.Puriņa pavēles par uzbrukumu 2.-3. janvāra naktī, taču pēc sazināšanās ar Rīgu, kur jau bija saņemts A.Veisa ziņojums no poļu štāba, ofensīvas sākums tika noteikts uz 3. janvāra rītu, plkst. 6.30.³⁰

1. janvārī plkst. 12.20 no Svenčones izbrauca E.Ridzs-Smiglijs ar savu štābu un pēc 2 stundām ieradās Dūkštā, kur notika apspriede ar 3. Leģionu divīzijas vadību, precizējot tās kreisā spārna uzdevumu pēc Daugavas pāriešanas 3. janvārī (jāieņem Melnicas dzelzceļa stacija), un palika te līdz naktij.³¹ Naktī uz 2. janvāri Ridza-Smiglija vilciens cauri Turmantiem, kur palika telegrāfa rota, ieradās pie Līsičku ciema (6 kilometrus no Daugavpils netālu no Kalkūnu pils), kur pagaidām apstājās. 2. janvāra dienā E.Ridzs-Smiglijs ar savu štāba priekšnieku T.Kučebu vēl apspriedās ar 3. Leģionu divīzijas komandieri L.Berbecki (kura štābs atradās Červonkā pie Skrudalienas), 1. brigādes (trīciengrupas) komandieri J.Olšinu-Vilčiņski un 1. artilērijas brigādes komandieri J.Rummelu. Šajā dienā trīciengrupas rīcībā tika nodots vienīgais grupas rīcībā esošais jātnieku vads (no 2. jātnieku strēlnieku pulka).³² 3. janvārī plkst. 6.00 no rīta Ridzs-Smiglijs ar štābu ieradās artilērijas novērošanas punktā Kalkūnu pilī (uzkalnā 3 kilometrus no Daugavpils), bet vēl pēc dažām stundām tur ieradās Lietuvas-Baltkrievijas frontes virspavēlnieks ģenerālis S.Šeptickis, lai personīgi novērotu operāciju.³³

1920. gada ziemā laika apstākļi bija operācijas sākumam labvēlīgi, jo sals sasniedza 25-30 grādus un Daugavas ledus lāva to viegli pāriet pat ar artilēriju. Tomēr dziļais

sniegs apgrūtināja karaspēka pārvietošanos. Kaut arī uzbrukuma sākumā sals kļuva nedaudz mazāks, vēlāk tas atkal pieņēmas un neatlaidās faktiski līdz pavasarim.³⁴

2. janvārī latviešu daļas veica izlūkošanu, bet 3. janvārī, plkst. 6.30 3. Jelgavas pulka 3 bataljoni sāka Daugavas pāriešanu pie Gludāniem. 1. un 3. bataljonam izdevās pāriet uz labo krastu bez zaudējumiem, un tie devās Kalupes virzienā, bet 2. bataljons izcīnīja īsu kauju - iensidnieka atklāja retu šauteņu un artilērijas uguni no Kalnišķiem, ievainojot 5. rotas leitnantu, 2 kareivjus un 1 kareivi kontuzējot.³⁵ Bataljons bija pastiprināts ar Ilūkstes apriņķa komandantūras komandu,³⁶ un tā sākotnējais uzdevums bija virzīties uz Daugavpili gar šoseju un dzelzceļu, tur nodibināt sakarus ar poļiem, kā arī nepieļaut lietuviešu spēku pārcelšanos uz Daugavas labo krastu. Pie Kirupiem 5. rota bija spiesta novirzīties pa kreisi, jo no kreisajā krastā esošajiem Kazimirišķiem, kur atradās lietuviešu karaspēks, pret to tika atklāta stipra šauteņu un ložmetēju uguns. Tālāk kustība notika sekojoši: pa labi no šosejas - 5. rota un komandantūras komanda, pa kreisi no tās - 8. rota un gar dzelzceļu - 6. rota, bet 7. rota nodrošināja kreiso spārnu, kontrolējot teritoriju austrumos no dzelzceļa un uzturot sakarus ar 1. bataljonu (Līksnas kaujas laikā tā atsita iensidnieka uzbrukumu). 5. rota pēdējo pretestību sastapa pie Vaikuļāniem un nakti uz 4. janvāri palika Moslovajā (10 kilometrus no Cietokšņa), pēc kuras arī ieradās Daugavpilī. Savukārt 6. un 8. rota izcīnīja kauju Līksnas stacijā, kur iensidnieku atbalstīja bruņotais vilciens. Latvie-

šu daļu darbību atvieglāja biezi krītošais sniegs, kas traucēja artilērijai. 6. rota uzspridzināja dzelzceļu pie stacijas un, kad 8. rota sāka apiešanas manevru, bruņotais vilciens šaujot atkāpās. Redzot bezizejas stāvokli, apkalpe to atstāja mežā, un 8. rota, ejot pa šoseju, uznāca uz dzelzceļa vietā, kur atradās vilciens, tādējādi gūstot ievērojamu trofeju³⁷ (kaujās gan to neizmantoja, jo "vilciens" sastāvēja no lokomotīves un atklātas metāla ogļu platformas ar 6 sānos izgrieztiem caurumiem - šaujamlūkām³⁸). Vēl stacijā tika iegūts vagonš ar artilērijas lādiņiem, 18 preču vagoni un 20 gūstekņi.³⁹ Iegūtajā vilcienā sakāpa 8. rota kapteiņa J. Neimaņa vadībā, pavēlot mašīnistam un kurinātājam (abus notvēra pārmijnieka būdā, kur tie slēpās⁴⁰) braukt uz Daugavpili. Plkst. 14.00 vilciens apstājās apmēram 3-4 verstis no pilsētas un latvieši sastapās ar poļu karavīriem. Pārējās bataljona rotas ātri virzījās uz Daugavpili pa ceļiem un nonāca Vecajā priekšpilsētā ap plkst. 16.00, bet 17.30 Pogulānkā satikās ar poļu vienībām.⁴¹ No 4. janvāra bataljons oficiāli atradās Daugavpilī kā pilsētas latviešu garnizons. Tam bija politiski iemesli, jo, kaut arī vienība varēja būt noderīga frontē, tā reprezentēja pilsētā Latvijas valsts varu.⁴² Šeit vērta pieminēt poļu vēsturnieku versiju, saskaņā ar kuru Latvijas militārās vadības neuzticēšanās poļiem bijusi tik liela, ka tā uzreiz nosūtījusi uz Daugavpili šo bataljonu.⁴³ Jāsaka, ka 3. janvārī tas notika pilnīgā saskaņā ar E. Ridzu-Smigliju, kas redzams pēc viņa pavēlēm.⁴⁴

Uzdevumu līdz plkst. 16.00 izpildīja arī 3. Jelgavas

pulka 1. un 3. bataljons, sasniedzot norādīto līniju. 9. Rēzeknes pulks Daugavu pārgāja Dunavas-Nīcgales rajonā, izcīnīja kauju pie Nīcgales stacijas (padzina no tās vilcienu, ko vēlāk Līksnā ieguva 3. Jelgavas pulks) un 3. janvāra vakarā sasniedza Dubnas upi. Arī Landesvērs bez sevišķām grūtībām nonāca līdz tai.⁴⁵

Svarīgākais uzdevums operācijas sākuma posmā bija Daugavpils ieņemšana. 19. gadsimta 30. gados būvēto Cietoksni (kurš sastāvēja no vaļņiem un 4 vājiem fortiem, izbīdītiem ne tālāk par 1 kilometru⁴⁶) un pilsētu aizsargāja Sarkanās armijas 4. divīzijas 2. brigāde, 30. pulks, 62. dzelzceļa apsardzības bataljons un 53. divīzijas 474. pulks, kas 3. janvāra rītā iebrauca Daugavpilī no Igaunijas frontes, kur šajā dienā stājās spēkā pamiers (tas bija papildus iemesls pasteigties ar Latgales atbrīvošanu).⁴⁷

Poļu uzdevums bija apiet Daugavpili no austrumiem un ziemeļiem, ieņemt pilsētu, tālāk virzoties līdz Dubnas upei Višķu rajonā, kur bija jāsavienojas ar Latvijas armijas daļām. Vairākas dienas pirms uzbrukuma artilērija no Grīvas apšaudīja Daugavpili un arī 3. janvārī plkst. 6.00 Turmantu grupas smagie lielgabali sāka intensīvu Cietokšņa, tilta nocietinājumu, armijas noliktevū un staciju apšaudi, radot iespaidu, ka uzbrukums, ja tas vispār sekos, būs vērsts pret pilsētas centru un Cietoksni, nākot no Grīvas-Kalkūnu rajona. Padomju artilērija atbildēja, šaujot no Stropu ezere apkārtnes.⁴⁸

Taču trieciengrupas uzdevums bija cits - pārraut padomju fronti austrumos no Daugavpils, ar kreiso kolonnu apiet Dau-

gavpili no austrumiem un ziemeļiem, ātri veidojot kordonu pret lietuviešiem un ieņemot Cietoksni, bet ar labo - doties uz Višķu rajonu, lai aizkavētu iespējamo padomju rezervju kustību no Rēzeknes, un savienotos ar latviešiem.⁴⁹

Plkst. 4.00 no rīta 1. Leģionu pulka 1. un 2. bataljons saņēma kaujas pavēles (izgāja no Tabores muižas) un 2. bataljons (5 rotas un sapieru vads) plkst. 6.30 pārgāja Daugavu 2 kilometrus ziemeļos no Lašiem (pie dzirnavām), cauri Vecsētai sākot uzbrukumu Stropu ezera virzienā. Pēc Daugavpils-Balbinovas⁵⁰ dzelzceļa uzspridzināšanas bataljons devās uz Stropu vasarnīcu rajonu, bet plkst. 7.15 Daugavu pārgāja, un no Vecsētas akcijā iesaistījās arī 1. bataljons. Tā 2 rotas sekoja 2. bataljonam Stropu ezera virzienā, 4. rota uzbruka cauri Čerepovai Preču stacijai (3. rota pagaidām palika kreisajā krastā kā artilērijas baterijas sedze), bet pulka komandieris majors V. Dragats ar ložmetēju rotu 1. rotu un 2 sapieru vadiem sekoja 1. bataljonam.

2. bataljons pārgāja Rēzeknes šoseju un Stropu vasarnīcu rajonā uzdūrās lielinieku patruļai, kura pēc īsas apšaudes atkāpās uz pilsētu plkst. 9.30. Šeit izdevās ienaidniekam, kas bēga, atstājot 5 kritušos un gūstekņus, atņemt bateriju (2 lielgabalus), kura sekoja vienībai kaujas gatavībā.

Apmēram šajā pašā laikā (plkst. 9.00) arī 1. bataljons sasniedza Rēzeknes šoseju un plkst. 9.30 - Stropu vasarnīcu rajonu. No šejienes tas gar šoseju virzījās uz Daugavpili, bet piepilsētas kapsētu uzkalnos sastapa pretestību. 1. rota mēģināja pāriet durkļu cīņā, taču cieta zaudējumus un

bija spiesta sākt uguns kauju. Ienaidnieks atkāpās uz pilsētu tikai redzot, ka poļu vads to apiet. 1. rota sekoja un ielauzās Jaunbūvē, kur cīņa turpinājās jau ielās (īpaši smaga tā bija Varšavas ielā, kur ienaidnieks sekmīgi izmantoja ložmetēju uguni).

2. bataljons no Stropu vasarnīcu rajona devās pa mežu dzelzceļa virzienā pie Lielā un Mazā Klusā ezera. Apmēram 2,5 kilometrus no Daugavpils II (Pēterburgas) stacijas tas uzdūrās padomju bruņotajam vilcienam. Poļi uzspridzināja dzelzceļu un ar kauju piespieda to plkst. 10.30 atgriezties Daugavpilī, kā arī sāka cīņu par Veco priekšpilsētu, ar 7. rotu apejot to caur Vingriem. Ap plkst. 12.00 ienaidnieks, redzot apiešanas manevru, steidzīgi atkāpās no Vecās priekšpilsētas uz Cietokšni, no kurienes atklāja intensīvu uguni. 2. bataljons sāka uzbrukumu Cietokšnim, vienlaicīgi izvēršoties gar Daugavpils-Grīvas dzelzceļa līniju un ieņemot II dzelzceļa staciju. Tajā bija jāizcīnā kauja ar plkst. 8.00 iebraukušo 474. pulku, ko poļi pārsteidza vēl ešelonā. Tas atkāpās pilsētas un Stropu virzienā, pametot neizlādētus vagonus ar saimniecības mantām. Savukārt poļi likvidēja pretuzbrukuma mēģinājumu no Krinikas pusmuižas. Tas radīja padomju daļām reālus ielenkšanas draudus, un tie atstāja Cietokšni, kurā plkst. 13.00 iegāja 2. bataljona 8. rota. Poļu 1. bataljons līdz plkst. 13.00 turpināja darbību Jaunbūves un Preču stacijas rajonā, izcīnot ielu kaujas pie pareizticīgo baznīcas, kurā poļi nostādīja ložmetējus, aerodroma un stacijas, ieņemot pēdējo. Ienaidnieks atkāpās uz dienvidaustrumiem. Padomju 474. pulka vienības, atkāpjot-

ties uzdūrās poļu 1. Leģionu pulka 1. bataljonam un mainīja atiešanas virzienu uz ziemeļiem, taču tur, savukārt, sastapās ar šī paša pulka 2. bataljonu. Zem abu bataljonu automātisko ieroču uguns sarkanarmieši, izmantojot spraugu starptiem, izlauzās Stropu ezera un tālāk Rēzeknes virzienā.⁵¹

1. Leģionu pulka abus bataljonus kaujā bija jāatbalsta 1. Lauka artilērijas pulka 9. baterijai. Plkst. 9.00 tā ar kājnieku palīdzību (augsto krastu dēļ, kas apgrūtināja lielgabalu transportu) pārgāja Daugavu un pievienojās 1. bataljonam, apšaudot iensaidnieku pie stacijas un Majaku pusmuižā.⁵²

Jau ap plkst. 11.00, kad 2. bataljons gatavojās uzbrukumam Pēterburgas stacijai, Ridze-Smigļijs Kalkūnos pavēlēja bruņotajam vilcienam "Smigļy" piebraukt pie izpostītā dzelzceļa tilta un novērtēt situāciju pilsētā. Vilciens komandieris ziņoja, ka iensaidnieks nav redzams, tādēļ uz turieni tika nosūtīta virsnieku patruļa ar jātnieku strēlnieku vadu. Vienlaicīgi Kalkūnu stacijā ieradās grupas virspavēlniecības vilciens, munīcijas priekšgrupa, sanitārais vilciens, autokolonna, vезumi un telegrāfa rota, kura nekavējoties ķērās pie sakaru nodibināšanas ar uzbrūkošajām daļām. Plkst. 14.00 bija atbrīvota pilsētas dienvidu daļa, bet 15.00 - visa pilsēta, taču tikai plkst. 18.00 nodibinājās sakari ar 1. Leģiona pulka 1. un 2. bataljonu Daugavpilī, par pārējām trieciengrupas vienībām ziņu pagaidām nebija.⁵³

3. janvārī plkst. 6.30, pārejot Daugavu pie Vilušiem, uzbrukumā iesaistījās arī 1. Leģionu pulka 3. bataljons, kura uzdevums bija virzīties uz Višķiem, lai tur savienotos ar Latvijas armiju. Atšķirībā no pirmajiem 2 bataljoniem,

kuri pārgāja upi bez kaujas, tam nācās ar 15 minūšu kauju ieņemt Vilušus zem ložmetēju un artilērijas uguns. Sekoja uzbrukums Gribustiem un Locikiem, kauja par šīm vietām ar padomju 29. un 30. strēlnieku pulku, 1 no rotām ieņēma Hoftenbergu, pēc kā rotas sapulcējās Locikos, lai dotos uz Zaļo Pošču, tomēr bija spiestas vēl cīnīties ar iensaidnieka vienībām, kas atkāpās no Daugavpils. Tikai plkst. 16.00 bataljons varēja doties ceļā un sasniedza Jauno Zaļo Pošču uz Rēzeknes dzelzceļa plkst. 22.00 (iensaidnieks to bija atstājis pirms 2 stundām).⁵⁴

Savukārt Trieciengrupas labais spārns - 5. Leģionu pulka 3 bataljoni un 1. Lauka artilērijas pulka divīzions gatavojās Daugavas pāriešanai Rozālišķu-Raščinas-Sandarišķu rajonā. 1. un 3. bataljons pārgāja upi viegli, taču 2. bataljons un artilērijas pārceļšanās aizkevējās. Tādēļ pulka vadība nolēma doties uz Višķiem ar 2 bataljoniem (2. bataljons un artilērijas baterija pārcēlās nesaudz vēlāk). Ar sīkām sadursmēm tie virzījās cauri Vagenišķiem, Biķerniekiem un Korolevščinu, kur iensaidnieks izrādīja pirmo nopietno pretošanos, līdz Mozuļiem, par kuru notika smaga kauja (tajā tikai 3. bataljons vien zaudēja 80 kritušos un ievainotos). Tos ieņēma plkst. 16.45, bet 2. bataljons un artilērijas baterija Mozuļos pievienojās pārējam bataljonam tikai naktī uz 4. janvāri.⁵⁵

3. janvārī uzbrukumā vajadzēja pāriet arī 3. Leģionu divīzijas kreisajam spārnam. 7. pulks (apakšpulkveža Udalovska vadībā) plkst. 15.00 pārgāja Daugavu un plkst. 18.30 ieņēma Melņicas dzelzceļa staciju un Lipišķus, pārraujot

dzelzceļa satiksmi šajā līnijā, nodrošinot Trieciengrupas labo spārnu un nocietinoties šeit. Tomēr tikai plkst. 21.00 izdevās Lipiškos nodibināt sakarus ar 1. Leģionu brigādes daļām (5. pulku), kā bija paredzēts (1. Leģionu pulka vadība nosūtīja 28 savus ievainotos uz Skrudalienu - 3. divīzijas sanitāro punktu). Turpmākajās dienās pulks nocietinājās līnijā Panteliški-Meļņica-Račinas stacija-Daugava pie Kaplavas. Neizdevās arī 4. janvārī paredzētais 8. pulka uzbrukums.⁵⁶

3. janvārī plkst. 14.00 grupas rezerve - 6. Leģionu pulks tika pārvietots uz Grīvas rajonu, bet tā 1. bataljons sakarā ar ziņu trūkumu no 5. Leģionu pulka vienībām pie Višķiem, plkst. 23.00 devās uz kauju rajonu pa šoseju. Tam līdzī gāja 1. Lauka artilērijas pulka 7. baterija, kas plkst. 16.30 bija ienākusi Daugavpilī. Naktī pie Maļinovkas bataljons izcīnīja kauju un nākošajā dienā no rīta Mozulos nodibināja sakarus ar 5. Leģionu pulku.⁵⁷

Kopumā pirmā operācijas diena bija veiksmīga. Izdevās pārsteigt gan lieliniekus, gan lietuviešus. Pirmajiem gan bija aizdomas par gaidāmo uzbrukumu. Jau grupas operatīvā pavēle 1919. gada 23. decembrī apliecināja, ka lielinieki gaida poļu uzbrukumu 1920. gada 15. janvārī (tādu datumu nosauca gūstekņi).⁵⁸ Arī padomju avoti liecina, ka decembra otrā pusē 15. armijas vadība bija pārliecināta, ka tiek gatavots uzbrukums. Padomju 477. robežsargu pulka 2. janvāra pavēlē pat teikts, ka 4. divīzijas iecirknī gaidāms "poļu, latviešu un lietuviešu spēku uzbrukums". Nepalika nepamanīta arī Pitlovas virziens pastiprināšana ar vairākiem latviešu pulkiem.⁵⁹ Savukārt poļu pulkvedis A. Borkevičs atzīst, ka jau

decembra vidū uzbrukumā iesaistāmas daļas zināja par to, tika dotas attiecīgas pavēles un saimnieciskās iestādes "neuzturēja nepieciešamo slepenības pakāpi"⁶⁰ (kā zināms, Latvijas armijas vadība attiecīgās pavēles izdeva tikai decembra beigās, bet saimnieciskās iestādes vispār par to netika informētas, kas radīja grūtības apgādē uzbrukuma sākumā⁶¹). Neskatoties uz to, 15. armijas vadība rezervju trūkuma dēļ nespēja nodrošināt iecirkni un mēģināja aizstāvēties dziļumā, gar grūti aizsargājamo Daugavu izvirzot vienīgi mazākus spēkus. Taču šādā taktikā pārāki izrādījās skaitliski, morāli un materiāli pārākie poļu spēki.

Sevukārt lietuvieši par akciju uzzināja tad, kad poļi jau cīnījās Daugavpils ielās. Tomēr 3. janvārī lietuvieši pārgāja Daugavu. Pēc plkst. 17.00 1. Leģionu pulka 8. rota devās no Cietokšņa uz rietumiem, lai izveidotu pagaidu kordonu gar Daugavu pret lietuviešiem. Apmēram 2 kilometrus no Cietokšņa - Pogulankā, poļi uzdūrās Lietuvas armijas rotai. Poļu rotas komandieris kapteinis S.Fedorčiks bija saņēmis šādam gadījumam pavēli panākt lietuviešu atkāpšanos pirmkārt - diplomātiski, ja tas neizdotos - ar atbrūņošanu, un visbeidzot - ar kauju. Šajā gadījumā izdevās pārliecināt lietuviešu komandieri, ka poļu rota ir šurp nākošā bataljona priekšējā sardze, un lietuvieši atkāpās uz kreiso krastu. Tādā pašā veidā izdevās panākt arī Lietuvas armijas Baltkrievu bataljona rotas atkāpšanos, kuru poļi satapa Līksnas vasarnīcu ciematā. Līdz plkst. 21.00 poļi bija izveidojuši kordonu gar Daugavu līdz Augšgulāniem un pēc 2 stundām stājušies sakaros ar 3. Jelgavas bataljona

5. rotu, kura atradās Moslovajā.⁶² 3. janvāra vakarā arī Ridzs-Smiglijs pavēlēja, sakarā ar to, ka 2-4 Lietuvas armijas rotas pārgājušas Daugavu apmēram pusotru versti ziemeļrietumos no Daugavpils, 3. Jelgavas pulka 2. bataljonam nodrošināt kordona izveidošanu gar Daugavu,⁶³ tomēr šī kara spēka daļa, politisku iemeslu dēļ, vēloties palikt pilsētā, dažādi vilcinājās ar pavēles izpildīšanu (3. janvārī bataljona komandierim mutiski vienojoties, ka pavēle tiks izpildīta "vēlāk") un rezultātā kordonu nodrošināja 6. Leģionu pulka bataljons.⁶⁴

Noprotais, ka lietuviešu akcija notika pēc vietējo komandieru iniciatīvas, un arī tas liecina par apjukumu, ko izraisīja uzbrukums. Jāpiezīmē, ka 1920. gada janvārī Latvijā atradās šādi Lietuvas armijas spēki: 3. pulka 9 rotas - pie Eglaines, 8. pulka 7 rotas - Turmantu rajonā, 9. pulka 6 rotas - pretī Daugavpilij (ar štābu Jaunsventē), Baltkrievu bataljona 2 rotas - pie Kalkūniem, Atsevišķās dzelzceļa rotas 150 vīri un 80 vīru liela spēru vienība - pretī Daugavpilij pie Lilienfeldes.⁶⁵

3. janvārī Latvijas armijas daļām bija 1 kritušais un 25 ievainotie, tās bija sagūstījušas 121 sarkanarmieti, ieguvušas 3 ložmetējus, bruņoto vilcienu, vagonus ar lādīņiem, citas trofejas. Arī poļu zaudējumi bija samērā mazi - 1. Leģionu pulkam bija 20 kritušie, 71 ievainotais, 14 bez vēsts pazudušie (pulks bija sagūstījis 525 sarkanarmiešus, ieguvījis 3 lielgabalus, 14 ložmetējus, ieročus, municiju, vergus un 43 zirgus); 5. Leģionu pulkam (3.-4. janvārī): 33 kritušie (no tiem 3 virsnieki), 115 ievainotie,⁶⁶ 6. Le-

ģionu pulka 1. bataljonam (4. janvārī): 4 kritušie, 26 ievainotie, 7. Leģionu pulkam - 3 ievainotie.⁶⁷

Kopējie Sarkanās armijas zaudējumi Daugavpilī ir grūti nosakāmi. "Jaunāko Ziņu" korespondents atzīmēja, ka kaujas pilsētas centrā bijušas nenozīmīgas, vienīgi pie Pēterburgas stacijas gulējuši ap 50 sarkanarmiešu līķu.⁶⁸ Savukārt 6. Leģionu pulka 1. bataljona karavīri 3. janvāra vakarā pie kapsētām redzēja "kaujaslauku, pilnu ar lielinieku līķiem".⁶⁹ Liels skaits Daugavpilī krita gūstā (1. Leģionu pulka 2 bataljoni sagūstīja 437 karavīrus). Poļu militārā vadība 3. janvāra Sarkanās armijas zaudējumus pie Daugavpils un tajā vērtēja uz 800 karavīriem, kas krita, tika ievainoti vai nokļuva gūstā.⁷⁰

Sarkanā armija pilsētā atstāja ieročus, dažas haubices (6,9 collu), 5 lokomotīves, pāri par 200 vagonu, Rīgas-Orlas dzelzceļa līnijas remontdarbnīcas u.c. Saskaņā ar līgumu, ieroči un municija vēlāk tika nodoti Latvijas pusei, bet dzelzceļa ritošo sastāvu sadalīja uz pusēm. Latvija saņēma 3 darbojošās un 1 bojātu lokomotīvi, 122 dažādus vagonus.⁷¹

4. janvāra rītā Daugavpilī no rezerves Grīvā un Laucešē ieradās 6. Leģionu pulka 2 bataljoni ar 1. Lauka artilērijas pulka 3 baterijām.⁷² Savukārt 1. Leģionu pulka 1. bataljons ar 1. Lauka artilērijas pulka 2 citām baterijām plkst. 11.00 izgāja uz Višķiem, kur, pēc pārņēšanas Maļinovkā, nonāca 5. janvārī.⁷³ Arī 1. Leģionu pulka 2. bataljons devās 1. brigādes rīcībā uz Višķu rajonu, bet 5. janvārī uz Daugavpili no Kalkūniem pārcēlās arī E. Ridza-Smiglija

štābs un 1. artilērijas brigādes vadība. Bez minētajiem 6. Leģionu pulka bataljoniem, 1. Leģionu pulka 2. bataljona (tas uz Višķiem izgāja 8. janvārī) un 3. Jelgavas pulka bataljona 5. janvārī pilsētā vēl atradās vairākas 1. un 6. Lauka artilērijas pulku baterijas un tehniskās daļas. Jau 4. janvārī Daugavpils poļu garnizons saņēma pavēli organizēt pilsētas aizsardzību. Inženieru rota klimatisko apstākļu dēļ neraka ierakumus, bet ar gūstekņu un civiliedzīvotāju (pēdējie bija algoti) darbaspēka palīdzību uzstādīja "spāņu āžus" (no dēļiem) sniegā.⁷⁴

4. janvārī no rīta Daugavpilī ieradās frontes virspavēlnieks S.Šeptickis ar pavadoņiem, tās pašas dienas pēcpusdienā atgriezoties Viļņā.⁷⁵

Savukārt 3. Jelgavas pulks 4. janvāra pievakarā ar kaujām sasniedza Kalupi, bet 5. janvāra vakarā - norādīto Dubnas upes līniju, nodibinot sakarus ar 9. Rēzeknes pulku kreisajā un poļu daļām labajā spārnā. Šajās dienās 9. pulks un Landesvērs izdarīja sekmīgus izlūkgājienus un nodarīja iensidniekam zaudējumus, paši zaudējot 2 kritušos.⁷⁶

5. Leģionu pulks, ciešot smagus zaudējumus, visu 3.-4. janvāra nakti cīnījās Mozulu rajonā, bet, pienākot tā 2. bataljonam, no rīta pārgāja pretuzbrukumā.⁷⁷ Iensidnieks šeit bija izveidojis aizsardzības līniju ar ložmetēju ligzdām un to atbalstīja bruņotais vilciens no Dubnas (vēlākās Višķu) stacijas. Kaujā apvidus vairākkārt gāja no rokas rokā. Poļiem, izjaucot sliedes, gandrīz izdevās sagūstīt bruņoto vilcienu, un to glāba tikai 2 citi padomju vilcieni - "Leņin" un "Trockijs", kuri ar uguni sedza sēpļerus, kas sa-

laboja atkāpšanās ceļu.⁷⁸ Panākt lūzumu un ap plkst. 15.00 ieņemt Dubnas staciju 5. Leģionu pulkam izdevās tikai tad, kad uzbrukumā iesaistījās no Maļinovkas nākošais 6. Leģionu pulka bataljons.⁷⁹ Ap plkst. 16.00 pie Višķiem tika nodibināti kaujas sakari ar 3. Jelgavas pulka bataljonu. Nākošajā dienā - 5. janvārī 5. pulka vadība pieprasīja nomaiņu sakarā ar smagajiem zaudējumiem un nogurumu. Bez tam šajā dienā 1. brigādes rīcībā ieradās arī 1. smagās artilērijas pulka 2. baterija (pārējā smagā artilērija palika Kalkūnos sarežģītās pārcelšanās dēļ) un 2. jātnieku strēlnieku pulka 3. eskadrons. Rūpes sagādāja tiešās aizmugures sakārtošana, jo vietējie zemnieki tūlīt pēc poļu atnākšanas bija uzsākuši aktīvu kustību, uzskatot, ka viss bīstamākais jau garām. Tādēļ 1. brigādes vadība izdeva pavēli, kas aizliedza civilpersonām "vezāties" frontes līnijā un pie tās. Karavīriem bija jāpiespiež visi apkārtstaigātāji "slēpties mājās".⁸⁰

Tādējādi 5. janvārī pirmais operācijas posms bija veiksmīgi noslēgts paredzētajā laikā. Apvienotās grupas daļas atradās: no Daugavas (pretī Koplavai) līdz Bramanišķiem (izslēdzot) - 7. Leģionu pulks; Bramanišķi-Višķu ezers (izslēdzot miestu) - 5. Leģionu pulks; tālāk no Dubnas stacijas (izslēdzot) - 1. Leģionu pulka 3. bataljons; no Bramaniem līdz Lozdaniem - 3. Jelgavas pulks; no Lozdaniem līdz Mačīnai - 9. Rēzeknes pulks; no Mačīnas līdz Mutņikiem - Landesvērs.⁸¹

Šajās dienās cīņā pret latviešu daļām, bez 3. janvārī cietušā 23., 31. un 33. pulka iesaistījās arī 30. un 32. padomju pulki, pie tam 30. pulks ar kreiso spārnu darbojās

arī pret poļiem. Jaunpienākus padomju daļas tika vērsta galvenokārt pret Polijas armiju. Pret poļu kreiso spārnu uz Daugavpils-Rēzeknes dzelzceļa, bez tur jau esošā 28. un 29. pulka, tika iesaistīti 1. divīzijas 3. brigādes pulki (7., 8. un 9.) un 6. divīzijas 1. brigādes pulki (46., 47. un 48.), kuri 6. janvārī ieradās Rušonu stacijā no Igaunijas frontes cauri Pleskavai (to skaitliskais sastāvs: pulkā 6 rotas, rotā 50 durkļi un 1 ložmetējs). Uz rietumiem no dzelzceļa dislocējās 3. divīzijas 2. brigādes 22. pulks (ap 500 durkļu). Rušonu stacijā atradās 2 bruņotie vilcieni: "Smertjiļi pobeđa" (4 ložmetēji, 2 haubices, 3 lielgabali) un "Leņin" (4 ložmetēji, 2 lielgabali). Iecirknī Krāslava-Čurilava operēja 4. divīzijas 3. brigādes 34., 35., 36., bet Čurilavas-Drisas līnijā bija ieradušies 2 jauni kājnieku pulki.⁸²

Pēc 5. janvāra Rušonu rajonā tika sakārtotas un pastiprinātas Daugavpilī sakautās padomju daļas, izveidojot spēcīgu, 5000 durkļu lielu grupējumu (ar 2 artilērijas baterijām un 2 bruņotajiem vilcieniem).⁸³ Pēc Latvijas puses ziņām arī ap Rēzekni koncentrējās padomju spēki ar mērķi izdarīt pretuzbrukumu Krustpils virzienā un atšķelt uzbrucēju operējošās grupas vienu no otras. Karaspēks koncentrējās arī Sebežas rajonā.⁸⁴

Ņemot vērā aizsardzības līnijas neizdevīgumu iecirknī Bramāņi-Dubna-Višķi (ezera austrumu krasts, uz kura atradās ienaidnieks, bija augstāks), E.Ridza-Smigļijs 7. janvārī pavēlēja sākt uzbrukumu ar mērķi pārvietot fronti uz līniju Bramāņi-Ksaverinova-Kaļķi-Meša un sabojāt Rušonu dzelzceļa

stacijas iekārtu ar vienas kolonnas strauju iebrukumu stacijā, atgriežoties aizsardzības līnijās, kā arī ar 3. Leģionu divīzijas daļām ieņemt Šķeltovu. Poļu 1. brigādes kreiso spārnu akcijas laikā bija jānodrošina latviešu spēkiem vismaz 2 rotu sastāvā un, pēc iespējas, ar 2 lielgabaliem, bet labo - 3. Leģionu divīzijai 8. janvāra rītā uz Dubnu izgāja 1. Leģionu pulka 2. bataljons (pilnīgu 5. Leģionu pulka nomaiņu bija paredzēts izdarīt pēc akcijas).⁸⁵ 9. janvārī 1. brigādes rīcībā no Daugavpils ieradās sapieru vads, un šajā dienā vajadzēja ierasties arī latviešu bruņotajam vilcienam, taču tas aizkavējās avārijas dēļ. Uzbrukuma sākums bija paredzēts 10. janvārī, bet Sarkanās armijas pretuzbrukums plānus izjauca.⁸⁶

6. janvārī padomju spēki veica lokālus pretuzbrukumus, kuri tika viegli atsisti. 7. janvārī ienaidnieks jau lielākiem spēkiem uzbruka no Bramaņiem Niedermuižas virzienā, pret Jelgavas pulka labo spārnu un tika atsists. Šajā laikā poļi ieņēma līniju no Bramaņiem (izslēdzot) cauri Leimaņiem, Maļinovkai līdz Rogovai pie Daugavas. Uz Rēzeknes-Daugavpils dzelzceļa darbojās 2 poļu sanitārvagoni, kuri uzņēma arī latviešu daļu ievainotos.⁸⁷ Naktī uz 8. janvāri sākās 7 stundas ilga ienaidnieka artilērijas sagatavošanās, pēc kā plkst. 9.00 no rīta tas pārgāja uzbrukumā poļu 1. brigādes un 3. Jelgavas pulka iecirknī. No Špogiem bija spiesta atkāpties poļu baterija, tomēr ar pretuzbrukuma palīdzību poļiem izdevās noturēties pozīcijās. 9. janvārī ienaidnieks izdarīja dažus uzbrukuma mēģinājumus vienīgi 5. Leģionu pulka iecirknī, kamēr 1. pulks ierakās, spridzinot sasalušo ze-

mi. Pieslēdzoties telefona vadiem, poļiem izdevās noteikt iensaidnieka dislokāciju un nodomus, taču smagus zaudējumus tiem sagādāja padomju bruņotie vilcieni, pret kuriem efektīvi cīnīties nespēja 4 1. Smagās artilērijas pulka baterijas, kas darbojās 1. brigādes iecirknī.⁸⁸ Padomju vilcienu lādiņi nogalināja 9 un ievainoja 23 poļu karavīrus. Ņemot vērā to, ka smago artilēriju nevarēja pievest vajadzīgajā attālumā, bija nepieciešams bruņotais vilciens,⁸⁹ lai spētu efektīvi cīnīties ar iensaidnieku. 10. janvārī plkst. 12.00 Dubnas stacijā ieradās latviešu 3. bruņotais vilciens. To aplūkot ieradās 1. brigādes vadība, un, kā atcerējās vilciens komandieris A. Paulockis, virsnieki izskatījās vīlušies, jo bija cerējuši "ieraudzīt tērauda milzeni ar uguns ieročiem grozāmos bruņu torņos" (vilciens sastāvēja no attiecīgi piemērotām vienkāršām platformām ar 8 vācu "Maksims" ložmetējiem, 4 dažādu kalibru lielgabaliem un mīnmetēja). Tomēr kaujā to pavadīja "ar sajūsmu un cerībām". Veiksmīgi izraugoties pozīciju, vilciens sēka iensaidnieka vilcienu apšaudi no kilometra attāluma un piespieda tos atkāpties vienu pēc otra, poļu karavīru "urā" kliegšanu pavadībā. Nākošajā dienā poļi, pieslēdzoties telefona vadiem, uzzināja, ka vilcienam "Smertj ili pobeda" bojāta priekšējā platforma, lielgabals, daudzi uz tā ievainoti un krituši. No Rēzeknes tas aizvilkts remontā uz Krieviju, bet vilcienam "Leņin" pavēlēts turpmāk būt piesardzīgam un izvairīties no sadursmēm ar "balto" vilcieniem. 10. janvāra vakarā latviešu vilciens atgriezās Daugavpilī (uzņēma lādiņus un dzelzceļa materiālu), bet 11. janvārī atkal ieradās Višķu

rajonā. Poļu 1. brigādes komandieris izteica tās apkalpei savu atzinību un pateicību, jo lielnieku vilciens vairs poļus netraucēja. Viņš pirmo reizi redzējis vilcienu, "kurš ņemot uz sevi visu uguni, tās dodams kājniekiem svabedāki rīkoties". Jāpiezīmē, ka 3. bruņotajam vilcienam šajā kaujā bija ar šķembu bojātas dažas bruņu plātnes, viegli ievainoti bija 3 karavīri (arī pats A.Paulockis), kuri palika ierindā.

Tomēr, sakarā ar šo lielnieku ofensīvu, plānotais uzbrukums bija jāatliek, ņemot vērā "1. Leģionu brigādes daļu ārkārtīgo nogurumu" līdz laikam, kad tās vadība uzskatīs par iespējamu to izdarīt. Turpretī 3. Leģionu divīzijai 9. janvārī tika pavēlēts sākt uzbrukumu, lai atvieglotu 1. brigādes stāvokli. Naktī uz 10. janvāri 8. Leģionu pulks, pārejot Daugavu, ieņēma Krāslavu (tur palika 2. bataljons), ar 1. bataljonu aizejot līdz Ludvigovai, bet 3. - līdz Indricai. 10. janvārī 7. Leģionu pulks devās uzbrukumā Šķeltovai, bet 8. Leģionu pulks - Kombuļiem, taču nesaskaņotās darbības dēļ ar 5. Leģionu pulku, 11. janvāra rītā abi bija spiesti atkāpties iepriekšējās pozīcijās.⁹⁰

9. janvāra rītā sākās arī Latvijas armijas daļu uzbrukums Ziemeļlatgalē ar mērķi ieņemt Pitalovas dzelzceļa mezglu. Tās pašas dienas priekšpusdienā Latgales divīzija ieņēma Viļaku, bet 10. janvārī - Kārsevas dzelzceļa staciju, tādējādi pārraujot ienaidnieka svarīgāko satiksmes līniju Latgalē (Pleskava-Daugavpils), Dricēnus un Varakļānus, 11. janvārī - Kārsevas pilsētu. Četrus dienu laikā Latvijas armija Ziemeļlatgalē guva panākumus, taču tie nebija tādi,

kā plānots, jo arī šajā iecirknī bija pievilkti 9-10 svai-
gi padomju pulki.⁹¹

Savukārt Rīdza-Smiglijs 10. janvārī pavēlēja 7. janvā-
ra pavēlē paredzēto uzbrukumu sākt 12. janvārī no rīta, iz-
mantojot dezorganizāciju, ko lielniekos izraisīja Latvijas
armijas uzbrukums Ziemeļlatgalē. J.Puriņa latviešu daļām
bija jāuzbrūk tūlīt pēc poļu 1. brigādes ofensīvas sākša-
nās un jāieņem Bramaņu-Preiļu (ieskaitot) līniju. 12. janvā-
rī plkst. 15.00 poļu 1. brigāde, kuras kreiso spārnu sedza
3. Jelgavas pulks, bija izvirzījusies līdz Ksaverinovas-
Strodišku-Vecstupilišku līnijai. Latvijas armijas 3. bruņo-
tais vilciens atbalstīja 1. Leģionu pulku, virzoties pa
dzelzceļu un ieņemot ciemus gar to. Plkst. 8.35 tas ieņēma
Ksaverinovu (poļu pulka komandieris bija pavēlējis ieņemt
to līdz 10.00), saņemot tur gūstekni, ko kopā ar 2 zirgiem
nodeva poļu štābā. Arī Juzefinova tika ieņemta 4 stundas
pirms poļu noteiktā laika - plkst. 10.00. Rušonu staciju
vilciens neieņēma, jo bija uzspridzināts tilts. Plkst.
16.20 tas sagaidīja poļus Juzefinovā, bet naktī atgriezās
Daugavpilī.⁹² Savukārt 3. Leģionu divīzijas daļas 12. jan-
vārī pilnībā pārgāja uz Daugavas labo krastu, plkst.
12.00 ieņemot Šķeltovu (kuru ienaidnieks līdz šim izmanto-
ja kā rezervju koncentrācijas vietu), bet 13. janvārī -
Kombuļus, izturot vairākus spēcīgus pretuzbrukumus.⁹³

Sakarā ar operatīvo situāciju Rīdza-Smiglijs pavēlēja
13. janvāra rītā pāriet uzbrukumā latviešu daļām un sa-
sniegt līniju Velēni-Preiļi-Rušonu stacija, kreisajā spār-
nā savienojoties ar Latvijas armijas Ziemeļlatgales grupē-

jumu, bet labajā - ar poļu 1. brigādi.⁹⁴

13. janvārī no rīta Rušonu stacijā, ko lielinieki bija atstājuši naktī, iebrauca latviešu 3. bruņotais vilciens. Šeit atradās vienīgi poļu priekšposteni. Vilciens devās tālāk, un, kamēr daļa apkalpes pie Buļališku muižas laboja tiltu, vilciena komandieris ar 9 karavīriem iebruka tajā, sakaujot 40 vīru lielu ienaidnieka nodaļu. Pēc tam vilciens ar ložmetēju uguni izklīdināja sarkanarmiešu kolonnu, atgriezās Rušonu stacijā, lai informētu 1. Leģionu pulka 1. bataljona vadību par stāvokli un vēlreiz devās uz priekšu, sakaujot ienaidnieka rotu (no 60 cilvēkiem 6 krita, 12 tika ievainoti, bet 30 vakarā krita poļu gūstā). Vilciens noturēja 5 kilometru iecirkni Kūkas-Rušoni līdz poļu daļu pienākšanai vakarā, naktī atkal atgriezās Daugavpilī, 14. janvārī izlaboja tiltu aiz Rušonu stacijas, nakti pavadīja tajā, bet 15. janvārī veica remontdarbus turpat.⁹⁵

13. janvārī turpinājās uzbrukums arī Ziemeļlatgalē un J.Puriņā, līdz ar to poļu-latviešu grupas pakļautībā, pārgāja 2. Ventspils kājnieku pulks. 9. Rēzeknes pulks ar kauju ieņēma Jasmuižu un Preiļus, bet 3. Jelgavas pulks - Viganču stacijas rajonu.⁹⁶

Dienvidlatgalē padomju 15. armijas daļas bija jau ievērojami dezorganizētas. To apliecināja nekoordinētie pretuzbrukumi. Poļu frontē darbojās 1. divīzijas 7., 8., 9., 4. divīzijas 28., 29., 30., 35., 36. un 53. divīzijas 471., 473., 474. pulks, pie tam pēdējais dažu dienu laikā cīnījās gan poļu 1. brigādes, gan 3. Leģionu divīzijas, gan latviešu spēku iecirknī. Vēl apvienotās grupas frontē bija iera-

dies 5. divīzijas 38., 39. un 40. pulks no Deņikina frontes, kā arī 18. divīzijas 157. pulks. Poļu-latviešu daļas ieņēma Krāslavas-Šķeltovas-Rušonu stacijas-Preiļu-Velēnu līniju. Tālākā ofensīvas gaita bija atkarīga no Latvijas armijas pienākumiem Ziemeļlatgalē un Rēzeknes ieņemšanas. Pēc Kārsavas dzelzceļa mezgla zaudējuma padomju 15. armijas rīcībā palika tikai Rēzeknes-Veļikije Luku līnija, tādēļ tā centās noturēt Rēzekni un atspiest latviešu ziemeļu grupējumu no Pleskavas-Rēzeknes līnijas.⁹⁷

13. janvārī Ziemeļlatgalē 8. Daugavpils pulks ieņēma Grēku kalnu (starp Pitalovu un Rītupes staciju), Latgales Partizānu pulks - Punduru stacijas rajonu, bet 14. janvārī - Pitalovas staciju. Turpmākajās dienās fronte apstājās spēcīgo pretuzbrukumu dēļ. 16. janvārī ienaidnieks atguva Grēku kalnu. Tomēr ar 13. janvāra latviešu uzbrukumu bija izjaukta 14.-15. janvārī plānotais 15. armijas pretuzbrukums Krustpils virzienā ar mērķi atšķelt poļu-latviešu grupu no Latvijas armijas Ziemeļlatgales grupējuma.⁹⁸

Jau 12. janvārī Polijas armijas virspavēlniecība izteica piekrišanu operācijas "Ziema" turpināšanai Latgalē.⁹⁹ Kaujas Ziemeļlatgalē varēja ieilgt (ņemot vērā pienākošās ienaidnieka rezerves no Igaunijas frontes), tādēļ 16. janvārī Rīgā tika noslēgta jauna vienošanās par tālāku kopdarbību Latgalē. Tā noteica, ka turpināsies uzbrukums līdz līnijai Drīsa-Osvejas ezers-Zilupe līdz Melnā Strauta ietekai - Gamani-Poddubna-Žogovas stacija-Bogorodickaja-Volkova-Bubencova-Djatnova-Berjozki. Latvijas armijas virspavēlniecība nodeva Ridza-Smiglija rīcībā 10 000 durkļus, poļi apņēmas

piedalīties ar 2 divīzijām (30 000 durkļu). Pēc paredzētās līnijas ieņemšanas 1 divīzijai bija jāatrodas frontē no Drissas līdz Plissuno ezeram, otrai (kā grupas rezervei) - ziemeļaustrumos no Daugavpils. Attiecībā uz trofejām, etapu ierīkošanu, dzelzceļu sakārtošanu, apgādi un poļu daļu evakuāciju uz Daugavas kreiso krastu, palika spēkā iepriekšējās vienošanās noteikumi. Jeuns bija tas, ka poļu kontrolē tika nodots tilts Daugavpilī (kuru viņi remontēja - Ē.J.) un līnija līdz stacijai ieslēdzot (pirms tam - izslēdzot). Bez tam poļi ieguva tiesības turēt kavalērijas pulku¹⁰⁰ Daugavpils-Krustpils dzelzceļa līnijas apsardzībai (pret lietuviešiem - Ē.J.).¹⁰¹

Jau 13. janvārī E.Ridzs-Smiglijs pavēlēja gatavoties tālākai ofensīvai, iedalot to 3 fāzēs. Pirmajā bija jāieņem līnija:Indrica-Noviki (austrumos no Sīversa ezera)-Folvarka (austrumos no Rušonu ezera)-Tuči-Maltas upe-Velēni, piedaloties 1. Leģionu brigādei (ar artilērijas vienībām), 3. Leģionu divīzijai un J.Puriņa 9 bataljoniem ar 19 lielgabaliem. Grupas komandiera rezerve bija 6. Leģionu pulka 1. bataljons Dubnas-Višķu rajonā. Rezerves grupa B.Popoviča vadībā (6. Leģionu pulka 2 bataljoni) palika Daugavpilī, Turmantu grupai (23. pulka 2 bataljoniem, 6. artilērijas pulka divizionam un bruņotajam vilcienam) bija ar bataljonu jāturpina segt fronte pret Lietuvu, bet otrs bataljons un divizons jānovieto Kalkūnos (pārējai artilērijai esot gatavībā). Otrajā fāzē vajadzēja ieņemt Vjatas upes grīvas-Balbinovas-Dagdas ezera-Bžezers-Rāznes ezera-Kārsavas stacijas līniju.¹⁰² Trešajā - Latvijas etnogrāfisko robežu.

15. janvāra rītā J.Puriņa daļas sāka uzbrukumu. Labajā spārnā, kurem bija jāvirzās gar Daugavpils-Rēzeknes dzelzceļu, ienaidnieks jau bija atkāpies, un 3. Jelgavas pulks ieņēma norādīto Lageru-Stupānu līniju. Arī 9. pulks un Landesvērs izpildīja uzdevumu, sasniedzot attiecīgi Kunkas-Gališu-Kiriļinas-Kulču un Červeniku-Povrevas līniju.¹⁰³

16. janvārī uzbrukumā no Krāslavas līdz Rušoniem pārgāja poļu daļas, atspiežot ienaidnieku no izdevīgās ezeru līnijas. Šajā dienā 3. Leģionu divīzijas štābs pārcēlās uz Krāslavu.¹⁰⁴ Ofensīvu turpināja arī J.Puriņa daļas ar abiem spārnēm. 3. Jelgavas pulka 1. bataljons izlauzās līdz Lazarevai, pārejot Daugavpils-Rēzeknes dzelzceļu, taču 2. bataljonam neizdevās nonākt līdz 1. bataljona līnijai. 9. Rēzeknes pulks izvirzīja savu labo, bet Landesvērs - kreiso spārnu, izlīdzinoties ar 2. Ventspils pulku.¹⁰⁵

17. janvārī 9. Leģionu pulks, zaudējot 3 ievainotos, ieņēma Balbinovas staciju (iegūstot lokomotīvi ar 15 vagoniem, vairākus gūstekņus). Turpmākajās dienās abi pārējie 3. divīzijas pulki turpināja virzīties uz austrumiem (7. Leģionu pulks 18. janvārī ieņēma Asūni).¹⁰⁶

Arī 3. Jelgavas pulka 3. bataljons 17. janvārī ar kauju sasniedza 1. bataljona līniju. 9. Rēzeknes pulks, uzbrūkot pie Makčaniem sagūstīja 2 ienaidnieka rotas, bet Landesvērs ar kauju ieņēma Rubaņu staciju un Rozentavu. 18. un 19. janvārī 3. Jelgavas pulks, virzoties līnijā ar poļu kreiso spārnu, bez sadursmēm turpināja iet uz priekšu. Landesvērs un 2. Ventspils pulks veica izlūkdarbību un pēdējais atsita pretuzbrukumu. Ziemeļos Latgales divīzija cīnījās Pitalovas

un Kārsavas rajonā. 19. janvārī J.Puriņa daļas atradās Pušas-Maltas-Vecružinas līnijā.¹⁰⁷

Savukārt poļi 18. janvārī sasniedza otrajā fāzē paredzēto līniju. Šajā dienā 5. Leģionu pulka 2. bataljons kolonna, vietējā zemnieka pavadoībā apgāja Dagdu un ieņēma to bez kaujas (drīz uz turieni pārcēlās 1. Leģionu brigādes štābs).¹⁰⁸

Šo akciju rezultātā padomju 15. armijas vadība vairs nebija pārliecināta, vai galvenais trieciens gaidāms Rēzeknes jeb Krāslavas rajonā. Bez koordinētas vadības un sakariem ienaidnieks atkāpās gandrīz bez kaujām (īpaši poļu sektorā). Atsevišķas vienības palika poļu aizmugurē, nezinot par pārējo spēku atiešanu. Pret poļiem joprojām operēja 7., 8., 9., 28., 29., 30., 157., pret latviešiem - 31., 32., 33., 472., 474. pulks. Visu šo daļu štati bija ievērojami sarukuši. Kaut arī lielas rezerves ienaidniekam frontē vairs nepienāca, tomēr latviešu ziņu avoti liecināja, ka Rēzeknē ieradušies 3 ešeloni ar 1400 vīriem.¹⁰⁹

Operatīvā un politiskā situācija izvirzīja nepieciešamību ieņemt Rēzekni. Kā uzsvēra P.Radziņš, poļu daļas bija ievērojami izvirzījušās, turpretī vājāk bruņotās latviešu vienības atpalika. Poļu virspavēlniecība izteica gatavību sūtīt palīdzību J.Puriņa daļām, taču Latvijas puse šo priekšlikumu bija spiesta noraidīt "aiz politiskiem iemesliem", jo "vismaz Rēzekni un Ludzu vajadzēja ieņemt mums".¹¹⁰ To saprata arī poļi - 15. janvārī frontes štābs ziņoja savai virspavēlniecībai, ka tālākā grupas virzīšanās būs atkarīga no Rēzeknes ieņemšanas, "kuru latviešiem, lai tur vai kas,

jāieņem pašu spēkiem" un piebilda, ka tas gan laikam tik drīz nenotikšot.¹¹¹

19. janvārī Ridzs-Smiglijs pavēlēja sākt uzbrukumu Rēzeknei ar J.Puriņa spēkiem, izmantojot Latvijas armijas Ziemeļlatgales grupējuma atbalstu. Ofensīva bija jāveic, koncentrējot spēcīgu kājnieku un artilērijas grupējumu. Antonopoles-Maltas rajonā. Tās sākuma laiks bija jānosaka J.Puriņam, informējot par to poļu 1. brigādes un Latgales divīzijas vadību. Vienlaicīgi ar uzbrukumu Rēzeknei, poļu 3. Leģionu divīzijai un 1. brigādei bija jāsaāk Latgales atbrīvošanas trešā fāze (no 1. brigādes piedaloties 1 pulkam, otram novietojoties Ežezera-Bukmuižas rajonā un nodrošinot kreiso spārnu). 1. Leģionu pulka 1. bataljonam bija jāierodas Rušonu stacijā 6. Leģionu pulka 1. bataljona komandiera rīcībā, pēc kā abiem vajadzēja novietoties ziemeļos no stacijas kā sektora rezervei un no turienes izsūtīt jātniekus uz Antonopoli - sakaru nodibināšanai ar Landesvēra bataljonu, kurš nodrošināja Rēzeknes-Antonopoles virzienu. Bez tam 21. janvārī Rušonos ieradās priekšējais sanitārais punkts.¹¹²

19. janvārī 3. Jelgavas pulks atradās Pušas rajonā (10 kilometrus dienvidrietumos no Rēznes ezera), 9. Rēzeknes pulks - starp Pušu un Maltas staciju, Landesvērs - Maltas stacijā un ziemeļos no tās, 2. Ventspils pulks - gar Krustpils-Rēzeknes dzelzceļu apmēram 12-15 kilometrus no Rēzeknes. J.Puriņš deva sekojošus uzdevumus: 3. un 9. pulkam - uzbrukt ziemeļaustrumu virzienā, uzturot sakarus ar poļiem un nodrošinot labo spārnu, Landesvēram - Ludzas ezeru virzienā ar mērķi apiet Rēzekni no dienvidaustrumiem un noslēgt

ienaidniekam atkāpšanās ceļu uz austrumiem, 2. pulkam - uzbrukt gar dzelzceļu Rēzeknei.

Operācija sākās 20. janvārī un visas tajā iesaistītās daļas sekmīgi veica uzdevumus, atsītot vairākus pretuzbrukumus. 21. janvārī plkst. 8.00 Landesvēra nodaļa ielauzās Rēzeknē (tas gan notika pārsniedzot pilnvaras, taču vācu zemessargiem, acīmredzot, gribējās būt Rēzeknes atbrīvotājiem), un pēc stundas ienaidnieka pilsētā nebija. 2. Ventspils pulks uzbruka Rēzeknei no rietumiem un plkst. 12.00 arī iegāja tajā. Tādējādi uzbrukums bija veiksmīgs - fronte pāvirzīta apmēram 22 kilometrus uz austrumiem un iztaisnota, ieņemts svarīgais Rēzeknes dzelzceļa mezgls. Šajās dienās atkal veiksmīgi darbojās latviešu 3. bruņotais vilciens, kuru poļu virspavēlniecība bija pieprasījusi savu spēku kreisē spārņa nodrošināšanai, un kuram bija piedalīta 50 vīru liela kājnieku nodaļa no Landesvēra trieciengrupas. Dienvidos no Rēzeknes vilciena, atbalstot kājniekus, sabojāja un piespieda atkāpties ienaidnieka bruņoto vilcienu "Lepin".¹¹³ Turpmākajās dienās J.Puriņa daļas vairs neiesaistījās nopietnās sadursmēs un darbojās saskaņā ar E.Ridza-Smiglija rīkojumiem, 3. Jelgavas pulkam uzturot sakarus ar poļu kreiso spārnu.¹¹⁴ Poļi turpināja uzbrukumu kopējās frontes labējā spārnā, un vienlaicīgs spiediens tika izdarīts Latgales divīzijas sektorā ziemeļos.

21. janvārī poļi ar kreiso spārnu bija sasnieguši Bukmuižu (tagad - Ezernieki) Ežezera austrumu krastā. Tajā pašā dienā ienaidnieks izdarīja šeit pretuzbrukumu, taču tika atsists. Gūstekņi apliecināja, ka 15. armija vadība savelk

spēkus Osvejas ezera rajonā. Līdz 24. janvārim poļu 1. brigādes daļas ar kaujām nonāca līdz Daugavas labā krasta pietekai Sarjankai, ieņemot līniju no tās līdz Pustelņikiem.¹¹⁵ Savukārt 3. Jelgavas pulks sasniedza Krinicas-Čuhnovas-Kešču-Bližņajas līniju.

Pēc 20. janvāra iestājās ļoti nelabvēlīgi laika apstākļi, temperatūra noslīdēja līdz -25-30 grādiem (3. Jelgavas pulka 1. rotas komandieris 24. janvārī ziņoja, ka aukstuma dēļ nedarbojas automātiskie ieroči,¹¹⁶ savukārt poļi savējos glabāja zemnieku mājās, laukā iznesot tikai galējas nepieciešamības gadījumā, bet zem liulgabaliem pastāvīgi kurināja ugunskurus¹¹⁷). Tādēļ 25. janvārī paredzētais Letgales divīzijas uzbrukums tika atlikts.

25. janvārī J. Balodis Daugavpilī tiekoties ar J. Pilsudski, pārrunāja arī turpmākās militārās sadarbības jautājumus, un no Daugavpils J. Balodis ar pavadoniem devās inspekcijas braucienā uz nesen atbrīvoto Rēzekni.¹¹⁸

Jau 23. janvārī ienaidnieks bija Ludzas virzienā izvirzījis 11. divīzijas 2. (pēc poļu štāba datiem - 1.) brigādes pulku, bet 24. janvārī - pārējos tās pulkus, lai mēģinātu apturēt uzbrukumu, taču 25. janvārī poļi piespieda tos atkāpties. Šie pulki (94., 95., 96.) bija saformēti Sebežā janvārī no 2 nedēļas apmācītiem jauniešajiem un nelabvēlīgos klimatiskajos apstākļos bija gandrīz kaujas nespējīgi.¹¹⁹ Tomēr sals traucēja arī uzbrucējiem. 26. janvārī 3. Jelgavas pulks ieņēma Kononovas-Kseverinovas-Bližņajas, bet 9. Rēzeknes pulks: Čamatu-Leiļu-Ostrovskajas līniju, taču, neskatoties uz poļu sakaru virsnieka prasību iet uz priekšu, lai

tuvotos 1. Leģionu brigādei (kura bija sasniegusi trešajā fāzē paredzēto līniju), J.Puriņš sākotnēji atteicās to darīt sala dēļ. Tomēr vēlāk latviešu daļas turpināja uzbrukumu,¹²⁰ atstājot padomju labo spārnu (poļi to pašu bija izdarījuši ar kreiso). Atsevišķās vietās ienaidnieks izmisīgi pretojās. 3. Jelgavas pulka 3. bataljons 2 stundas cīnījās pie Rundāniem. Kaujās iesaistījās un uzdevumu izpildīja arī 9. Rēzeknes pulks un Lendesvērs, kā arī 2. Ventpils pulks, kurš šajā dienā ieņēma Ludzu, sagūstot tur ap 30 sarkanarmiešus un iegūstot trofejas. 23. janvārī latviešu daļām bija jāpavirzās uz priekšu 10-12 verstis. Sakarā ar to, ka poļi ar kreiso spārnu jau atradās Plusona ezera dienvidu krastā, 3. Jelgavas pulkam bija ar tiem jāizlīdzinās. Kaujas šajā sektorā bija sevišķi smagas, pie Slobodas ienaidnieks veda ložmetēju uguni no baznīcas torņa, tomēr 3. pulks, sadarbībā ar poļiem, kuri bija ieņēmuši ezeru starpu pie Čerņavskije, atspieda to un 23. janvāra dienas vidū nomainīja poļus šajā iecirknī,¹²¹ beidzot nodibinot ar tiem sakarus.

Poļu daļas 23. janvārī uzsāka tā dēvētās Poļeščinas kaujas, kas ilga ilgāk par nedēļu. Ienaidnieks šeit bija sakoncentrējies ap 3000 durkļu, gan bez artilērijas atbalsta (poļus turpretī atbalstīja viņu 1. lauka artilērijas pulka 8. baterija). Tikai 25. janvārī 1. Leģionu pulka 1. bataljonam, uzbrūkot trešo reizi, izdevās ieņemt Poļeščinas ciemu, zaudējot 2 ievainotos un ielu kaujās sagūstot 46 sarkanarmiešus. Šajā pašā dienā tika ieņemta arī Landskorona un atsisti vairāki pretuzbrukumi tai, bet 26. janvārī no rīta poļu 1. pulka 3. bataljons ieņēma Čerņavskije. Tādējādi 1. brigā-

de ieņēma līniju: Annapole-Volkarezi-Zamšoviki-Landskorona-Savejki (pēdējā - mūsdienu Baltkrievijas teritorijā). Savukārt 3. Leģionu divīzija jau 22. janvārī bija sasniegusi Sarjankas upi, 23. janvārī - Drisas dzelzceļa staciju (3. pulks), bet 26. janvārī - 7. pulks pārgāja Serjanku, kopā ar pārējiem 2 pulkiem turpinot virzišanos uz austrumiem.¹²² Ārkārtīgi smagajos apstākļos šajās kaujās 1. brigādē 28. janvārī durkļu skaits bija krities par 50%. 1. Leģionu pulka 1. bataljonā 128 cilvēki bija apsaldēti tikai 26. janvārī, pie tam 15 no viņiem draudēja locekļu amputācija (šajā dienā ierindā bija vairs tikai 263 durkļi). 27. janvārī pulka vadība lūdza šo bataljonu uz laiku atstāt aizmuguri, jo "pat neliels maršs ir gandrīz neiespējams un tas ievērojami pasliktinātu milzīgā apsaldēto skaita stāvokli".¹²³ Visā 1. pulkā Poleščinas kaujās bija 18 kritušie, 51 ievainotais un pāri par 900 apsaldēto (no tiem 90 smagi). Sakarā ar to, ka smagi apsaldētie bija jāved ragavās uz hospitāļiem Daugavpilī, bija vairāki nāves gadījumi starp viņiem.¹²⁴ Automašīnas nedarbojās, jo benzīnā esošais ūdens sasala, zirgu stāvoklis, saskenā ar ziņojumiem, bija "katastrofāls".¹²⁵

Laika apstākļi ietekmēja arī ienaidnieku. 29. janvārī poļu štāba rīcībā bija ziņas, ka Sarkanās armijas pulkos (poļiem pakļauto latviešu daļu frontē strādās 22., 24., 31., poļu - 157., 473., 94., 95., 96., 7., 8., 9. pulks) vidējais durkļu skaits bija krities līdz 150 (rotā vidēji 20-50 vīru), notika bieži atsevišķu karavīru padošanās gadījumi. Tomēr, neskatoties uz to, gūstekņi liecināja, ka gaidāms pretuzbrukums. Poļi ieņēma fronti no Sarjankas upes līdz Plusona eze-

ram, bet latvieši - no tā uz ziemeļiem gar Nirzas ezeru.

29. janvārī Ridzs-Smiglijs, ar mērķi sasniegt 16. janvāra līniju, paredzēto līniju, pavēlēja turpināt uzbrukumu. Pēc tās sasniegšanas frontē bija jāpaliek poļu divīzijai, otrai atējot rezervē. J.Puriņa daļām vajadzēja sākt uzbrukumu, poļu 3. divīzijai un 1. brigādei - piesaistīt ienaidnieka uzbrukumu sev, bet pēc tā sākšanās jāpievienojas latviešu daļām un jāieņem līnija: 3. divīzijai - līdz Osvejas ezera dienvidu krastam, bet 1. brigādei - Osvejas ezera ziemeļu krasts - Nīcas ezers, sagatavojot to aizsardzībai.¹²⁶

Vēl 28. un 29. janvārī ienaidnieks vairākkārt izdarīja pretuzbrukumus Landskoronas un Ivuļu rajonā, taču poļi tos atsitā. 30. janvārī viņi mērķtiecīgi traucēja padomju spēku koncentrāciju grupas frontē,¹²⁷ kamēr Latvijas armijas 9. pulks un Landesvērs sasniedza Zilupes upi (9. pulks ieņēma Zilupes miestu).¹²⁸ Šajā dienā, 25 grādu salā, latviešu daļas sasniedza Špugovas (Plisuno ezera krastā)-Borovojes-Dauguļu-Maslovas-Rudku līniju, atsitot pretuzbrukumu Špugovai un kā trofejas iegūstot 2 ložmetējus, 3 lauka virtuves (pašu zaudējumi - 2 kritušie, 5 ievainotie), 31. janvārī latvieši smagās kaujās ieņēma Pavlovu (pie Šķaunes ezera), Šķauni, Gubinu.¹²⁹ 3. Jelgavas pulks ar kreiso spārnu sasniedza Zilupi. 1. februārī 9. Rēzeknes pulks ieņēma Pasienu, bet 2. februārī Ziemeļlatgalē tika ieņemta Augšpils un Grēku kalns. 3. februārī 3. Jelgavas pulks jau bez kaujas ieņēma Zilupes austrumu krastu un nostiprinājās uz tā. 4. februārī armijas daļu uzbrukums Latgalē beidzās.¹³⁰

Atkāpjoties uz Zilupes līniju, ienaidnieks izrādīja salī-

dzinoši lielāku pretestību nekā līdz šim, it īpaši poļu 1. brigādes un latviešu labā spārma sektorā, tomēr, neraugoties uz to un laika apstākļiem (sals beidzās un pēkšņš atkušnis iestājās tikai 3. februārī¹³¹), februāra sākumā apvienotā grupa sasniedza paredzēto līniju.

Kaut arī 1. februārī plkst. 12.00 stājās spēkā slepenais Latvijas-Padomju Krievijas pamiers, par to zināja vienīgi valsts un armijas vadība, bet ne daļas frontē. Kā provokācija tika uztvertas arī 1. februārī J.Puriņa daļu iecirknī (pie Poļāčenku ciema) ienaidnieka izšautās 2 baltās raķetes un izkārtais baltais karogs. Pēc tam, kad latvieši pārtrauca uguni, sarkanarmiešu pārstāvji paskaidroja, ka viņi saņēmuši pavēli plkst. 12.00 pārtraukt uguni un atkāpties aiz Zilupes (ko viņi arī izdarīja - Ē.J.), aicinot nešaut arī latviešus. Bez tam lielnieki izleida līdzīga satura uzsaukumu, kurā pilnīgi atklāti runāja par noslēgto Latvijas-Padomju Krievijas pamieru.¹³² Tomēr bez attiecīgiem norādījumiem latviešu daļas turpināja kara darbību un savstarpēja izlūku kustība ar sīkām sadursmēm turpinājās līdz pat miera noslēgšanai 11. augustā.

Jau 1. februārī Ridzs-Smiglijs izdeva pavēli, kurā, sakarā ar paredzētās līnijas sasniegšanu, analizēja ienaidnieka darbības iespējas un noteica aizsardzības kārtību tajā. Grupas fronte dienvidos sniedzās līdz Vjetas upes (Daugavas kreisā krasta pietekas) pagriezienam uz ziemeļiem, bet ziemeļos - līdz Dekteriem (Ciblas pagastā). Kamēr upes un purvi bija aizsaluši, ienemtajai līnijai nebija nekādu dabīgu aizsardzības spēju, tomēr tās priekšā bija maz ceļu, kas apgrū-

tināja ienaidniekam pretuzbrukuma organizēšanu. Sarkanās armijas daļas¹³³ varēja uzbrukt gar Polockas-Drisas dzelzceļu, kaut arī to apdraudētu Polijas armijas 8. divīzija, kura ieņēma fronti pa labi no 3. Leģionu divīzijas; otrs variants - gar dzelzceļu Veļikije-Luki-Rēzekne, un visbeidzot - virzot galveno triecienu gar Sebežas-Bukmuižas ceļu, vienlaicīgi demonstrējot gar abiem minētajiem dzelzceļiem. Pēdējā iespēja bija visreālākā, jo varēja atšķelt latviešu daļas no poļu karaspēka. Tādēļ nedrīkstēja pieļaut ienaidnieka spēku koncentrēšanos ziemeļos no Osvejas ezera un to grupas vadība plānoja novērst ar "sistemātiskiem triecieniem" frontē.¹³⁴ Šī iemesla dēļ poļu daļas vietām turpināja aktīvu darbību: 4. februārī 7. Leģionu pulks ieņēma Osvejas pilsētu, bet 8. Leģionu pulks - Drisas staciju. Arī turpmākajās dienās poļu frontē (it īpaši 3. Leģionu divīzijas iecirknī) turpinājās artilērijas apšaude un sadursmes.¹³⁵

Minētajā 1. februāra pavēlē Ridze-Smiglijs deva rīkojumu poļu 1. Leģionu brigādei sagatavoties sava frontes sektora nodošanai 3. Leģionu divīzijai un J.Puriņa daļām. Pirmajai bija jāieņem Prošku-Osvejas-Drisas, otrajām Zilupes-Prošku (ziemeļos no Osvejas ezera) līnija. Pēc tam 1. brigādei "pa īsākajiem ceļiem" vajadzēja doties uz Daugavpili, bet iespējamās kravas un slimniekus jānogādā uz turieni pa dzelzceļu no Balbinovas stacijas. 6. Leģionu pulkam bija jānomaina 23. kājnieku pulks Turmantu grupā, kurš dotos uz Krāslavu 3. Leģionu divīzijas pakļautībā. Bez tam 1. brigādes sarkaru virsnieks pie 3. Jelgevas pulka bija jānomaina ar 3. Leģionu divīzijas virsnieku.¹³⁶

6. februārī grupas štābs deva jau konkrētu pavēli par viena 1. brigādes pulka ierašanos Daugavpilī ne vēlāk kā 13. februārī, arī otram pulkam ar brigādes štābu bija jādo-
das uz Daugavpili tūlīt pēc nomaiņas. 1 pulks bija jāmaina J.Puriņa daļām tūlīt, otra - 3. Leģionu divīzijai pēc 23. pul-
ka ierašanās tās rīcībā.¹³⁷ 7. februārī Dagdu atstāja 1. un
5. Leģionu pulku tehniskās rotas, dodamās caur Baltinas
(tagad - Skaistas) staciju uz Daugavpili. Uz turieni maršā
no frontes aizgāja arī 1. brigādei piedalītā 1. lauka artilē-
rijas pulka 8. baterija. 8. februārī 1. Leģionu pulka 1. un
3. bataljonu nomainīja latvieši un tie aizgāja uz Dagdu,
2. bataljons pagaidām palika (bez 8. rotas, kura jau atradās
Dagdā pie brigādes štābe), tomēr jau 9. februārī 3. Jelgavas
pulka rota nomainīja poļu 7. rotu Sarnos,¹³⁸ bet 9. februārī
no rīta viss 2. bataljons atstāja fronti (pēc 130 kilometru
marša 1. Leģionu pulka daļas Daugavpilī ieradās 12., 14. un
8. rota - 18. februārī). Savukārt 23. kājnieku pulks frontē
ieradās 15. februārī un nomainīja 7. Leģionu pulku, kurš at-
gāda rezervē. 16. februārī 23. pulkam pievienojās no Polijas
atbraukušais 3. bataljons un pulks uzsāka 5. Leģionu pulka
nomaiņu. Tā tika pabeigta 18. februārī un 5. pulks cauri
Dagdai maršā devās uz Daugavpili, kur ieradās 23. februārī.¹³⁹
Tādējādi visu bijušo 1. brigādes iecirkni bija ieņēmušas lat-
viešu un 3. Leģionu divīzijas daļas, bet sekurus starp tām
uzturēja viens 7. poļu ulānu pulka eskadrons, kuram jau
1. februārī tika dots rīkojums caur Baļbinovu ierasties Dag-
dā.¹⁴⁰

Februārī un martā notika vienīgi nelielas, vietēja

rakstura sadursmes, Latvijas armijas daļām pakāpeniski pārgrupējot spēkus, lai varētu nomainīt poļus frontē (pirmie organizatoriskie rīkojumi tika doti 4. februārī un paredzēja atsevišķu daļu sektoru paplašināšanu, savelkot rezerves tiešā poļu karaspēka aizmugurē). Apvienotās grupas frontē ienaidnieks turēja 2 divīzijas - 48. (141., 142., 143. pulks) ziemeļos no Osvejas ezera un 11. (9 pulki: no 91. līdz 99.) no Osvejas ezera līdz Volinčiem. Sākoties šļūdonim, 3. Leģionu divīzija atvilka fronti līdz Poļeščīnes-Savejku līnijai, jo apvidus ūdeņu dēļ bija pilnīgi nepiemērots jebkādi darbi. Par manevru savlaicīgi tika informēta arī 3. Jelgavas pulka vadība¹⁴¹ (šī pulka 2. bataljonu Daugavpils garnizona dienestā 20. februārī bija nomainījis 3. bataljons, savukārt to 19. aprīlī nomainīja 1. bataljons¹⁴²).

Uzbrukums Latgalē bija beidzies. Apvienotā poļu-latviešu grupa - sasniegusi paredzēto līniju. Bija iegūts bruņotais vilciens, 8 lokomotīves, 300 segti vagoni, 300 dzelzceļa platformas, 5 lielgabali, ložmetēji, šautenes, munīcija u.t.t.¹⁴³ Bruņojums, saskaņā ar vienošanos tika nodots Latvijas armijai. Jau 5. janvārī 2. bruņotais vilciens Daugavpilī no poļiem saņēma 200 lādījumus, pusvagonu čaulu, 55 krievu šautenes un 5 kastes patronu,¹⁴⁴ savukārt A.Veiss 13. februārī ziņoja no Daugavpils, ka poļi sagatavojuši nodošanai 1047 šautenes (no tām 883, 1891. gada parauga, bija šaušanas kārtībā, 66 "berdankas" un 98 bojātas), lūdzot atsūtīt pieņemēju.¹⁴⁵

Latvijas armija Latgalē zaudēja apmēram 400, Latvijas armijā ietilpstošais vācu Landesvērs - 20, bet Polijas

armija arī ap 400 karavīrus.¹⁴⁶ Šķiet, ka pēdējā skaitlī ietverti arī ievainotie, jo 1. brigādes daļās, uz kurām gūlās galvenais kauju smagums, bija 106 kritušie, 392 ievainotie un 30 bez vēsts pazudušie (1. Leģionu pulkā attiecīgi: 59, 232 un 24, bet 5. Leģionu pulkā - 47, 160 un 6). Ļoti daudz bija apsaldēto. Tikai 1. Leģionu pulkā vien smagi - 143, vidēji - 368, viegli - 252 karavīri.¹⁴⁷

Zaudējumi bija arī 6. Leģionu pulkā un 3. Leģionu divīzijā. Krāslavā poļu karavīru brāļu kapos guldīti 45 zināmi un 42 nezināmi šīs divīzijas karavīri. Daugavpils Brāļu kapos - 20 1. Leģionu divīzijas karavīri (kopā ar 151 pirmajā pasaules karā kritušu poļu tautības karavīru).¹⁴⁸ Poļu karavīru kapi ir Višķos, pie Juzefovas, Varnavičos, Laucesē (pēdējās 2 vietās apglabāti vēl 1919. gada rudenī un ziemā kritušie) un citur Latvijā, kaut arī daļu no Latvijā kritušajiem poļi pārveda uz Viļņu (Rossas kapsētu) un Varšavu.¹⁴⁹

Vēlākajos gados pavisam 63 Polijas armijas karavīri par varoņdarbiem kopīgajās kaujās Latgalē tika apbalvoti ar Lāčplēša kara ordeni (maršals J.Pilsudskis ar pirmo, ģenerāļi E.Ridzs-Smiglijs, S.Šeptickis un J.Rummels - ar otro, pārējie¹⁵⁰ - ar trešo šķiru),¹⁵¹ bet 8 Latvijas armijas virsnieki - ar augstākā Polijas militārā apbalvojuma - "Virtuti Militari" ordeņa dažādām šķirām (ģenerāļi J.Balodis, P.Radziņš, E.Kalniņš un pulkveži J.Puriņš, E.Laimiņš, A.Tone, K.Remats, A.Veiss).

Kopumā abu armiju sadarbība Latgales operācijas laikā bija apmierinoša. Par to lielā mērā bija jāpateicas A.Veissam, kurš, kā uzsvēra P.Radziņš, sekmīgi pildīja sēkaru

virsnieka pienākumus poļu štābā¹⁵² (savukārt poļu kapteinim V.Bortnovskim, kurš kopā ar viņu 1919. gada decembra beigās ieradās E.Ridza-Smiglija štābā no Rīgas, radās iespaids, ka tas ir "uzticams cilvēks ar plašām pilnvarām"). Pats gan viņš bija noguris no tiem, jo vajadzēja vairāk politiskas nekā militāras iemaņas.¹⁵³ No komandējuma apvienotās grupas štābā A.Weiss atgriezās 12. aprīlī,¹⁵⁴ bet vēl operācijas laikā, ja radās nepieciešamība ierasties Rīgā personīgi, viņš savā vietā Daugavpilī atstāja virsleitnantu Pētersonu.¹⁵⁵

P.Radziņš atzina, ka poļu vadība un personīgi E.Ridza-Smiglijs faktiski neizmantoja visas savas komandiera tiesības pret padotajām Latvijas armijas daļām, izturoties pret tām kā pret sabiedroto. Ņemot vērā to, ka sarunās pirms decembra līguma noslēgšanas latviešu daļu pakļaušana viņiem bija viena no galvenajām poļu prasībām, jāsecina, ka tai bija vairāk politiska, nevis militāra nozīme, taču tādējādi poļi uzņēmās arī atbildību par operācijas sekmēm.¹⁵⁶

Uzbrukuma pirmajā dienā (3. janvārī) Ridza-Smiglijs nosūtīja operatīvo pavēli Veisam (sarakste notika poļu vai krievu valodā), uzticot viņam veikt nepieciešamos pasākumus, lai pakļautu poļu štābam tā dēvēto "J.Puriņa grupu".¹⁵⁷ Savukārt 1. Leģionu pulks 3. janvārī saņēma pavēli uzturēt sekurus (izsūtīt patruļas) ar 3. Jelgavas pulka 1. bataljonu. Latvieši bija vispārīgi jāinformē tikai par poļu "spārniem", nedodot sīkākas ziņas par spēku izkārtojumu un pret bija jāizturas "ļoti draudzīgi".¹⁵⁸ Šī pavēle labi raksturo abu armiju savstarpējo nostāju operācijas sākumā. No vienas puses - demonstratīvs draudzīgums, no otras - zināma piesardzība.

Pie līdzīgiem principiem pieturējās arī Latvijas puse.

Arī turpmākās operatīvās pavēles grupas štābs parasti nosūtīja Veisam, uzdodot tās nodot latviešu daļām, bet dažkārt - tieši J.Puriņam. No 16. janvāra Rušonu stacijā darbojās poļu ziņojumu nodošanas punkts, ko apkalpoja 2. strēlnieku jātnieku pulka 28 vīru liela kavalēristu nodaļa, veidojot stafeti ar Daugavpili un J.Puriņa štābu. Bez tam pie 3. Jelgavas pulka pastāvīgi atradās poļu sakaru virsnieks - līdz 6. martam kapteinis Z.Kučinskis, vēlāk - podporučņiks Kšižanovskis.¹⁵⁹

Dažkārt operatīvās ziņas par latviešu daļu štāvokli poļi saņēma novēloti. Tā, 17. janvārī E.Ridzs-Smiglijs pieprasīja J.Puriņam turpmāk regulāri tās piesūtīt. Viņš uzsvēra, ka līdz šim no A.Veisa saņemtie ziņojumi bija nepietiekoši, tomēr, balstoties uz tiem, varēja dot rīkojumus padotajām daļām. Turpretī brīdī, kad jāplāno Rēzeknes ieņemšanas operācija un tālākais uzbrukums, to veikt nav iespējams, nezinot precīzu J.Puriņa grupas štāvokli.¹⁶⁰ Šajās laikā starp A.Veisu un poļu štābu bija radies zināms saspīlējums, kas izpaudās viņa raportā Ridzam-Smiglijam 18. janvārī. Veiss secināja, ka viņš, kā apvienotās grupas otrais štāba priekšnieks, nav uzaicināts piedalīties 2 pēdējās operatīvā štāvokļa apspriedēs, un pavēles izdotas bez viņa paraksta. 20. janvārī Ridzs-Smiglijs paskaidroja, ka poļu štābā operatīvie jautājumi netiek izlemti apspriedēs, bet gan to dara grupas komandieris, balstoties uz štāba priekšnieka iesniegtajiem datiem. Savukārt apspriedēs, uz kurām A.Veiss neesot bijis uzaicināts kāda virsnieka neuzmanības dēļ, poļu štāba priekš-

nieks tikai informējis par izdotajām pavēlēm. Grupas komandieris apsoliņa, ka, neskatoties uz šo apspriežu "iekšējo raksturu", turpmāk A.Veiss tiks uz tām aicināts tāpat kā līdz šim un viņam būs tiesības uzstāties. Bez tam Ridzs-Smiglijs apsoliņa, ka turpmāk pavēles latviešu daļām parakstīs personīgi, un pēc tam tās saņems Veiss tulkošanai un parakstīšanai. Sekoja piebilde, ka poļu štāba iekšējā kārtībā štāba priekšnieks nav komandiera vietnieks un ar savu parakstu viņš tikai apstiprina pavēles autentiskumu. Lai uzlabotu attiecības, A.Veiss tajā pašā dienā tika ielūgts uz 22. janvāra pusdienām poļu virsnieku klubē.¹⁶¹

Abu armiju sadarbībai svarīgi bija telegrāfiskie sakari starp Rīgu, Daugavpili un Varšavu, cauri Viļņai, kā arī starp karaspēka daļām Latgalē. E.Ridzs-Smiglijs 20. janvārī lūdza A.Veisu veicināt tiešu telefona vai telegrāfa sakaru nodibināšanu starp Rīgu un Poliju, jo pastāvošie radiotelegrāfa sakari sarežģīja sadarbību.¹⁶² Arī Latvijas puse bija ieinteresēta stabilu sakaru izveidošanā. Līdz šim tas nebija iespējams, jo starp abām valstīm atradās Lietuva, kura to nepieļāva politisku iemeslu dēļ (telegrāfa sakari ar Poliju tika uzturēti caur Dāniju un Vāciju). Jau 1920. gada 9. janvārī Latvijas satiksmes un darba ministrs T.Hermenovskis lūdza Ārlietu ministriju panākt, lai Polija uzbūvētu sakaru līnijas posmu līdz Daugavpilij cauri Viļņai.¹⁶³ 14. februārī poļu štābs informēja A.Veisu, ka līnijas Varšava-Viļņa-Daugavpils būve tiks nobeigta 20. februārī, un lūdza Latvijas pusi uzbūvēt posmu Daugavpils-Rīga (paskaidrojot, ka Ridza-Smiglija štābs nevar uzņemties šo darbu "ne-

pietiekošā speciālistu skaita" dēļ).¹⁶⁴ 20. februārī līnija Varšava-Daugavpils jau darbojās, bet Daugavpils-Rīga vēl nē. 24. februārī poļi piedāvāja 2 vadu līnijas atklāšanai "palīdzību cilvēkos, materiālos un instrumentos".¹⁶⁵ Pēc šī pamudinājuma Latvijas iestādes ar poļu 1. Leģionu divīzijas Telegrāfa rotas 2. vada speciālistu palīdzību¹⁶⁶ beidzot saremontēja līniju un februāra beigās telegrāfa sakari starp Rīgu un Varšavu tika nodibināti.¹⁶⁷

Tomēr nebūtu pareizi uzskatīt, ka Latvijas puse necentās neko darīt šajā lietā. Latvijas armijas Atsevišķā Telegrāfa un telefona rota saņēma rīkojumu uzstādīt telefona centrāli Daugavpilī un nodibināt sakarus ar Rīgu tūlīt pēc pilsētas atbrīvošanas. 4. janvārī uz Daugavpili devās kara ierēdnis Jāgars ar centrāli un apkalpi, bet 7. janvārī centrāle sāka darbu, apkalpojot latviešu iestādes. Taču sakarus ar Rīgu nodibināt bija grūtāk - gar dzelzceļu esošās līnijas bija izpostītas. Sākumā tika savesti kārtībā 2 vadi, atsevišķās vietās novelkot pat lauka kabeli (pa tiem uzturēt telegrāfiskus sakarus nevarēja, un arī telefonogrammas no Daugavpils tika nodotas uz Nīcgali, no turienes - uz Stukmaņiem, bet no tiem - uz Rīgu). Lai nodibinātu sakarus ar poļiem Daugavpilī, rota mēģināja izmantot Daugavas kreisajā krastā esošās līnijas, taču Lietuvas karaspēks neizlaida ceuri izsūtīto komandu. Tādēļ vajadzēja labot līnijas gar dzelzceļu ar dzelzceļnieku palīdzību, tomēr darbs gāja lēni, pirmkārt sasalušās zemes dēļ.¹⁶⁸

Savukārt poļu 1. Leģionu divīzijas Telegrāfa rote jau 3. janvārī ieradās Daugavpilī, kur kā trofeju ieguva telefona centrāli, daudz aparātus, kabelus un citus piederumus.

5. janvārī starp atsevišķām vienībām Daugavpili un štābu Kal-
kūnos jau darbojās telefona sakari, bet 6. janvārī pilsētā
sāka darbu poļu telefona centrāle. Vēlāk rota izremontēja
līniju uz Višķiem, no turienes uz Rušoniem un Rēzekni, kur
atradās J.Puriņa štābs, kā arī Daugavpils-Krāslavas līniju.
Bez tam rota uzbūvēja jaunu līniju Daugavpils-Līksna-Glaudā-
ni, lai kontrolētu ledus kustību Daugavā.¹⁶⁹ Savukārt Latvi-
jas armijas Telegrāfa un telefona rota 31. janvārī atklāja
līniju Rīga-Krustpils-Rēzekne (daudzi karavīri tika apsaldē-
ti).¹⁷⁰ Tas viss ievērojami atviegloja armiju sadarbību
(A.Veiss vēl 2. februārī lūdza nodibināt sakarus starp Dau-
gavpili un Rēzekni, jo bez tās viņš esot "kā bez rokām").¹⁷¹

Operācijas sākumā poļu puse Latvijas armijas kaujasspē-
jas nevērtēja visai augstu. Lietuvas-Baltkrievijas frontes
štāba 2. nodaļa februāra sākumā ziņoja savam Ģenerālštābam:
"Līdz šim kontakts ar latviešiem samērā vājš. Pie viņiem
valda liela nekārtība un kukuļņemšana. Par naudu visu var
izdarīt".¹⁷² Var piekrist P.Redziņam, kurš, runājot par lī-
guma slēgšanu ar poļu virspavēlniecību 1919. gada beigās,
uzsvēra, ka poļi nepazīna "mūsu improvizēto, uz ātru roku
saformēto karaspēku",¹⁷³ kurš ar to ievērojami atšķīrās no
Polijas armijas, kas bija jau noformējusies kā stabila, labi
apgādāta un saskaņota militāra vienība. Nav apšaubāms, ka
Latvijas armijā bija disciplīnas pārkāpumi, taču tie bija
raksturīgi arī Polijas armijai, kuras izveidošanās apstākļi
bija daudz labvēlīgāki. Operācijas gaitā poļi pārlicinājās,
ka viņu viedoklis par Latvijas armijas vāmajām kaujas spējām
un lieliniecišķumu ir bijis maldīgs. To atzina arī A.Miškov-

skis pēc Kurzemes divīzijas apcienojuma Rēzeknē 28. janvārī rakstot, ka "tendenciozās baumas" par lieliniecismu Latvijas armijā ir ļoti pārspīlētas.¹⁷⁴

Polijas armijas daļas Latgalē bija samērā labi apgādātas. Jau 1919. gada 19. decembrī Lietuvas-Baltkrievijas frontē izdeva rīkojumus par to apgādi ar nepieciešamo apģērbu, ieročiem un pārtiku gaidāmajai akcijai.¹⁷⁵ Rezultātā karavīri saņēma silto veļu, svīterus, cimdus, zeķes, visiem izdalīja franču bruņucepures (virsniekiem - vācu) un skotu cepures. Vezumniekiem, šoferiem, sargkareivjiem - arī kažokus un salmu velteņus. Bruņojumā bija pārsvarā franču "Lebel" karabīnes, austriešu "Schwarzlose", trofeju vācu "Maxim" un angļu "Hotchkiss" ložmetēji.¹⁷⁶

Saskaņā ar 30. decembra līgumu¹⁷⁷ Latvijas pusei bija jāapgādā poļu spēki ar lopbarību zirgiem no operācijas sākuma, bet ar pārtiku - no 7. operācijas dienas. Poļiem bija jābūt līdz 3 dienu pārtikas rezervei gadījumā, ja piegādes aizkavētos (vēlāk tika panākta vienošanās par lopbarības piegādi no 3., bet pārtikas - no 10. dienas¹⁷⁸). Tādēļ poļu akciju 3. janvārī uzsāka ar zināmām pārtikas rezervēm,¹⁷⁹ bet noteiktajā laikā poļiem produkti nogādāti netika. P.Radziņš rakstīja, ka dzelzceļa satiksme sen bija nodibināta, bet neviens vagonš nebija nosūtīts: "Ņemot vērā mūsu trūcīgos apstākļus, mums, zināms, nebija viegli piegādāt uzturu poļiem, bet ja mēs to bijām apņēmušies, tad mums vajadzēja to pildīt". 6. janvāra sarunā ar P.Radziņu A.Miškovskis ieminējās, ka vēl nekas nav nosūtīts - tikai tad pirmais to uzzinājis. Stāvokli apgrūtināja tas, ka sakarā ar slepenību

nekādi iepriekšēji norādījumi par gaidāmo poļu apgādi iestādēm netika doti, un tās nevarēja pienācīgi sagatavoties. P.Radziņš uzsvēra, ka "bij jāizlieto visasākie draudi, lai kaut kas tiek sūtīts".¹⁸⁰

7. janvārī armijas Saimnieciskās pārvaldes Pārtikas un furāžas (lopbarības) nodaļas priekšnieka vietas izpildītājs leitnants H.Dzelzītis, kas ieradās Daugavpilī, lai nokārtotu apgādes jautājumus,¹⁸¹ ziņoja, ka poļu intendantūra pieprasa 10 000 pužu rudzu miltu, 15 000 pužu auzu un 2000 pužu gaļas nekavējoties, liedzot turpmāk katru dienu piegādāt 500 pužu gaļas un norādot, ka ar pārējiem produktiem poļi ir apgādāti līdz 20. janvārim¹⁸² (arī A.Veiss 7. janvārī ziņoja, ka "poļu armija apgādāta ar konserviem" līdz 20. datumam¹⁸³). Ap 12. janvāri Daugavpilī H.Dzelzīša izraudzītajās telpās beidzot atvēra pārtikas noliktavu poļu un tur esošā latviešu karaspēka apgādei, bet pirmie produkti no Rīgas pienāca tikai 14. janvārī.¹⁸⁴

Jau līdz tam poļi bija spiesti noorganizēt frontes daļu apgādi no saviem krājumiem: 5. janvārī grupas intendantūra ierīkoja apgādes punktu Maļinovkā, 6. janvārī - dzelzceļa līnijā aiz tās, bet vēl pēc dažām dienām - Rušonos (tika norādīts, ka caur to pārtiku saņems arī 3. Jelgavas pulks). Šajā pašā dienā pienāca arī pirmie munīcijas sūtījumi poļu 1. brigādei (munīcija pienāca no Polijas Kalkūnos, no kurienes to aizveda uz grupas noliktavu Daugavpilī, Varšavas ielā pie dzelzceļa), bet no 11. janvāra, katru dienu plkst. 16.00 no Daugavpils izbrauca etapu vilciens līdz Dubnas stacijai ar pārtiku, munīciju un personālsastāvu (janvāra bei-

gās viss 1. brigādes etapu punkts, arī pārtikas apgādes priekšgrupa, tika pārvietots no Rušonu uz Baltinas staciju Krāslavas - Balbinovas līnijā).¹⁸⁵

Vienlaicīgi Latvijas armijas saimnieciskās iestādes panāca vienošanos ar Ridza-Smiglija štāba intendantu par piegādājamajiem produktiem. Poļu puse piekrita gaļas devas samazināšanai karavīram par ceturtdaļu (sākotnēji radās neliela nesaprašanās, jo Polijas armijas devas bija lielākas), bet latvieši apsolija iespēju robežās zivju vietā piegādāt gaļas produktus. Bez tam armijas Saimniecības pārvalde lūdza poļus cukuru, taukvielas, marmelādi un speķi piegādāt no Polijas, piestādot par to rēķinu, kā arī apņēmas piegādāt uz Daugavpili tikai auzas, jo salmus un sienu bija paredzēts rekvizēt un nodot poļiem caur Apgādības ministrijas pārstāvjiem Latgalē, kuri nedaudz vēlāk sāka darbu. Poļu prasība par cigarešu un konjaka piegādi netika apmierināta, jo, kā paskaidroja pārvaldes vadība, tās rīcībā šādu "produktu" nebija un Latvijā diez vai to būšot iespējams iegādāties.¹⁸⁶

16. janvārī E.Ridzs-Smiglijs oficiāli lūdza katru dekādi piegādāt poļu Etapu noliktavā Rīgas-Orlas preču stacijā Daugavpilī pārtiku un lopbarību 1200 virsniekiem, 35 000 ierindas karavīriem un 15 000 zirgļiem (šajā skaitā bija jāiekļauj 2000 bagātinātas porcijas slimniekiem). Bez tam tika pieprasīti 500 litri "naftas" apģeismošanai un 20 tonnas ogļu, 1000 steru malķa apkurināšanai.¹⁸⁷ Minētais poļu karavīru skaits pārsniedza līgumā paredzētos 30 000, tādēļ A.Veiss 18. janvārī lūdza paskaidrojumus. 20. janvārī Ridzs-Smiglijs atbildē skaidroja, ka līgumā minētais skaits ir

aptuvens, bet reāli poļu daļās Latvijā ir 35 000 vīru.¹⁸⁸ Izprotot Latvijas puses saimnieciskās grūtības, ģenerālis lūdza iesniegt viņam konkrētus priekšlikumus, kā varētu atvieglot apgādi. Sekoja atgādinājums, ka līgumā paredzētais joprojām nav izpildīts un poļu daļas iztiek galvenokārt no saviem krājumiem.¹⁸⁹

16. janvāra līgums vēl palielināja poļu karavīru skaitu, pieļaujot ulānu pulka ieviešanu Latvijā. A.Miškovskis 18. janvāra konfidenciālā vēstulē Ridzam-Smiglijam atzina, ka Latvijas puse uztvēra to kā ļoti smagu noteikumu tieši apgādes dēļ. Latvieši gan tam piekrituši, taču lūguši, lai kopējais zirgu skaits nepārsniegtu 10 000 (A.Miškovskis no savas puses atbalstīja lūgumu, atzīmējot, ka visā Latvijas armijā zirgu skaits nesasniedz 7000).¹⁹⁰ Vēlāk Latvijas puse konsekventi pieturējās pie skaitļa 10 000, kaut arī reāli poļu zirgu skaits, iespējams, bija lielāks.

A.Veiss 23. janvārī sastādīja 14.-22. janvārī poļiem piegādāto produktu sarakstu un paskaidroja Ridza-Smiglija štābam, ka viņa rīcībā pagaidām nav sīka poļu armijas apgādes plāna.¹⁹¹ Šāds plāns, kurš protams bija nepieciešams vismaz no plānošanas viedokļa, poļu intendantūrai nekad netika iesniegta, piegādes notika neregulāri un ar nokavēšanos. Diemžēl ne vienmēr produkti bija kvalitatīvi. Sevišķi lielas pretenzijas bija pret kaltētajām zivīm, ko pirms pagatavošanas vajadzēja vairākas dienas mērcēt, kas sala apstākļos bija sevišķi grūti, un skābajiem kāpostiem, kuri bieži bija bojāti.¹⁹² Karaspēka daļas frontē bez medikamentu un ieroču eļļas nepietiekamības pastāvīgi uzsvēra arī taukvie-

lu un gaļas produktu trūkumu. Ziņojumos tika uzsvērts, ka zivis nevar aizstāt gaļas produktus.¹⁹³

26. janvārī Daugavpilī abu valstu armiju virspavēlnieki vienojās (faktiski Polijas puse piekāpās), ka Latvija piegādās pārtiku tikai līdz 10. februārim, bet vēlāk - vienīgi maizi un lopbarību, turpretī pārējo poļu intendantūra drīkstēs iepirkt uz vietas par Latvijas saimniecības iestāžu apstiprinātām cenām.¹⁹⁴ Tomēr arī līdz 10. februārim netika piegādāta pat puse no paredzētā. Poļiem bija nodots (pudos)¹⁹⁵:

1) rudzu milti -	22 822
2) miežu milti -	15 655
3) svaiga liellopu gaļa -	4521
4) sālīta — " — " -	110
5) svaiga cūkgaļa -	2619
6) sālīta — " — -	3612
7) žāvēta — " — -	48
8) aitas gaļa -	563
9) kaltētas zivis -	916
10) siļķes ¹⁹⁶ -	751
11) putraimi -	3118
12) rīsi -	206
13) skābi kāposti -	4284
14) kaltētas saknes -	2365
15) kviešu milti -	1795
16) sāls -	243
17) pipari -	23
18) sālīti sīpoli -	374
19) žāvēti sīpoli -	43

20) tēja -	132
21) cukurs -	764
22) liellopu "liekumi" -	23
23) kafija -	86
24) marmelāde -	1268
25) sterilizēts piens -	15 020 bundžas
kā arī:	
26) auzas -	43 332
27) siens -	20 359
28) salmi -	7082
29) timotiņš -	148

Līdz 16. februārim rudzu miltu daudzums bija palielinājies līdz 28 040, auzu - 55075, siens - 22 529 un salmu - 7387 pud¹⁹⁶diem, bet 18. februārī Ridzs-Smiglijs uzsvēra: "Ja ne līdzšinējā centrālo Polijas iestāžu palīdzība, kuras joprojām apgādā poļu karaspēku, grupa nebūtu spējīga darboties".¹⁹⁷

Tikai 10. martā tika dots rīkojums nogādāt poļiem uz Daugavpili līdz 10. februārim nenogādātos produktus (pudus): maizes miltus - 1718, liellopu gaļu - 500 (vēl pietrūka 1342, ko nosūtīja vēlāk), zivis - 383, putrasimus - 551, kaltētas saknes - 488, kafiju - 292, žāvētus sīpolus - 14, piparus - 6. Turpretī 1659 marmelādes pudus piegādāt nevarēja, jo tās krājumi bija nepietiekoši. Bez tam "grūtu apstākļu" dēļ nebija iespējama arī zināma daudzuma maizes miltu piegāde. Šajā pašā laikā no Rīgas lopbarības noliktavas poļiem nosūtīja līdz 10. februārim iztrūkstošā segšanai 15 000 pudu auzu un 20 000 siens, dažas dienas vēlāk - vēl 20 000 pudu auzu un 30 000 siens, taču iztrūkums vēl nebija likvidēts.

Martā piegāžu lietas galīgai noregulēšanai Armijas Saimniecības pārvalde piekomandēja poļu intendantūrai Daugavpilī vecāko sevišķu uzdevumu ierēdni Brencēnu.¹⁹⁸

Janvārī par Apgādības ministrijas pārstāvi pie Polijas armijas tika iecelts K.Likums, kurš apmetās Daugavpilī (Muižnieku ielā 42-6). Viņam bija padoti 3 ierēdņi, un katrs no tiem bija atbildīgs par savu rekvizīcijas iecirkni (A.Klucis - par Višķu-Pužānu, Smiltnieks - Krāslavas un Vērdiņš - Dagdas-Bukmuižas). Viņu uzdevums bija rekvizēt no zemniekiem lopbarību un nodot to poļu karaspēkam, visu reģistrējot. Darba efektivitāte bija dažāda. Līdz 10. februārim A.Klucis bija poļiem nodevis 2249 pudus siena un 528 pudu auzu, bet Smiltnieks Krāslavā - tikai 244 pudus siena. Šo ierēdņu darba apstākļi bija sarežģīti. Dažkārt zemnieki pēc viņu rīkojuma veda nodošanai auzas vai sienu, taču ceļā tos aizturēja poļi, atņemot visu un samaksājot tās saucamo "brīvās tirdzniecības" cenu - 6-10 poļu markas par pudu. A.Klucis 3. februārī ziņoja, ka Višķu apkārtnē turpina pienākt jaunas poļu vienības, jātnieku daļas (7. ulānu pulka - Ē.J.) izvietojas apdzīvotās vietās, lopbarības nepietiek, bet poļu komandieris apgalvo, ka viņam jāpabaro 400 zirgi, kuriem dienā vajag vismaz 150 pudu siena. A.Klucis lūdza panākt šo daļu pārceļšanu uz citām vietām (piemēram, Ilūkstes apriņķi Daugavas kreisajā krastā, kur, pēc poļu apgalvojuma, lopbarības bija pietiekoši) un aizliegumu tām izdarīt "brīvu lopbarības iepirkšanu", kas faktiski izpaudās tās atņemšanā, draudot ar "nagaiku".¹⁹⁹ Attiecīgās Latvijas armijas iestādes vairākkārt centās panākt caur A.Miškovski, lai poļu daļas saņemtu lopbarību vie-

nīgi ar minēto ierēdņu starpniecību, tomēr īpašu sekmju tam nebija. Daļēji - pēdējo nevarības (kopumā viņi poļiem nodeva 1697 pudus auzu, 11 233 - siena, 2287 - salmu un 45 - kartupeļu),²⁰⁰ daļēji - poļu patvarību dēļ. Rekvizīcijas tika izdarītas pat Ilūkstes apriņķa Dvietes, Bebreņu un Rubenes pagastos Daugavas kreisajā krastā, samaksāts tika pēc rekvizītāju ieskatiem, izdotās izziņas dažkārt bija nesalasāmas, ar nepareiziem vienību nosaukumiem, bez parakstiem.²⁰¹

3. februārī, lai atvieglotu stāvokli ar poļu apgādi, Galvenās armijas Apgādības pārvaldes priekšnieks pulkvedis - leitnants A. Stiebris piekrita poļu piedāvātajām cenām dažādu pārtikas produktu iepirkšanai. Tās bija aprēķinātas poļu markās (attiecība pret Krievijas cara rubļiem 1:1) un nebija mākslīgi pazeminātas (gaļa dzīvsvārā - 220-240 marku pudā, gaļa - 320, speķis - 720 u.t.t.).²⁰²

Apgādības ministrija centās reģistrēt poļu rekvizēto, pirkto un vienkārši salaupīto pārtiku un lopbarību. K. Līkums rēķināja, ka līdz 20. februārim rekvizēts ne mazāk par 10 000 pudiem siena, 620 - gaļas un 2000 - auzu.²⁰³ Jādomā, ka reālie skaitļi bija vēl lielāki, spriežot pēc reģistrēto rekvizīciju un laupīšanu skaita un apjoma.

1920. gada martā Polijas militārais pārstāvis A. Miškovskis lūdza iztrūkstošo piegāžu segšanai izsniegt viņam 2 000 000 Latvijas rubļu lielu avansu produktu iepirkšanai uz vietas.²⁰⁴ Šī summa piešķirta netika, un galīgā norēķināšanās ar poļiem notika tikai Latviešu-poļu likvidācijas komisijā maijā, kārtojot Polijas armijas aiziešanas jautājumus

no Latvijas.

* * *

Kopumā jāatzīst, ka Latvijas un Polijas militārā sadarbība Latgalē bija sekmīga. Militāri operatīvā ziņā, darbojoties saskaņoti, tika sasniegti apvienotās karaspēka grupas iecerētie mērķi. Pastāvošie trūkumi šajā sadarbībā (nepilnīgie sakari kauju laikā, ne vienmēr savlaicīga operatīvo pavēļu izpilde u.c.) nebija tik nozīmīgi, lai spētu ietekmēt sekmīgu galīgā uzdevuma izpildi, un tos varēja izskaidrot ar objektīviem apstākļiem, galveno vietu starp kuriem ieņēma 2 atšķirīgu armiju (kaut arī formāli apvienotu zem vienas virspavēlniecības) sadarbības grūtības ekstremālos klimatiskajos apstākļos. Vienīgi runājot par abu virspavēlniecību līgumā paredzētajām Latvijas puses pārtikas un lopbarības piegādēm Polijas armijas daļām jāatzīst, ka tās dažādu apstākļu dēļ nebija pietiekošas un savlaicīgas. Tomēr arī tās Polijas armijas kaujas spējas Latgales frontē ietekmēja visai ne-nozīmīgi vai neietekmēja nemaz (ņemot vērā poļu puses rēķināšanos ar novēloto piegāžu varbūtību un karaspēka daļu līdzņemtos krājumus), un vairāk atsaucās uz poļu aizmugures daļu dislokācijas rajonā dzīvojošajiem Latgales zemniekiem, kuru pārtikas un lopbarības krājumi bieži tika nopirkti par neatbilstošu samaksu, rekvizēti vai vienkārši nolaupīti. Savukārt tas deva ieganstu Latvijas nelabvēļiem Polijā pārnest tai līguma nepildīšanu jau ar politiskiem mērķiem.

Tomēr nevar nepiezīmēt, ka bija mēģinājumi no šo pašu aprindu puses attiecināt intendamtūras dienestiem raksturīgos

trūkumus arī tīri militāri-operatīvajai sadarbībai. Sevišķi spilgti tas izpaužas Latgales poļu muižnieku aizstāvja E. Malīševska 1922. gadā izdotajā darbā. Viņš aizrunājās tiktāl, ka apgalvoja, ka Latvijas armija 1920. gadā ņēmusi "ļoti pieticīgu" dalību Latgales atbrīvošanā, piekopjot "speciālu taktiku", kuras rezultātā poļu karavīri bijuši spiesti visu laiku "tīrīt tās priekšu un ar kaujām atbalstīt". Tādēļ Latvijas armijai gandrīz neesot bijis kritušo un ievainoto.²⁰⁵ Arī Latgales muižnieks M. Svežbiņskis, no kura atmiņām skaidri redzams, ka šis cilvēks - bijušais ilggadējais Polijas konsuls Daugavpilī, ļoti neieredzēja Latvijas velsti, rakstīja, ka "poļu karavīrs nicināja latviešu karavīru par to, ka tam vienmēr bija jāiet priekšā, nevis blakus".²⁰⁶ Šādus un līdzīgus izteicienus visā pilnībā varam izskaidrot ar to autoru nelabvēlību pret Latviju tīri politisku iemeslu dēļ, starp kuriem pirmajā vietā bija šķietamā poļu mazākumtautības (faktiski - poļu muižnieku un poļu šovinistu, kuri izrādīja neapmierinātību ar zaudētajām privilēģijām - E. J.) "vajāšana" Latgalē. Tādējādi nav pamata apgalvot (un to arī nedara neviens no Polijas armijas karavīriem - kopējās militārās operācijas dalībniekiem²⁰⁷), ka Latgales atbrīvošanas operācijas laikā veiktā sadarbība nebija sekmīga. Drīzāk otrādi, ko noteica pirmām kārtām, gan militāri-stratēģiskais, gan politiskais izdevīgums, ko operācijas rezultātā guva abas valstis.

Runājot par kopīgās operācijas vēsturisko izpēti, jāatzīmē, ka gan Polijā, gan Latvijā tā līdz šim bijusi nepietie-

koša. 30. gados Polijā atsevišķi armijas virsnieki strādāja pie šīs tēmas, mācoties Augstākajā kara skolā, taču - izmantojot vienīgi poļu puses materiālus. Līdzīgs stāvoklis bija Latvijā. 1932. gadā 4. Valmieras pulka kapteinis E. Ratnieks, beidzot Kara akadēmiskos kursus, rakstīja diplomdarbu par Latgales operāciju. Šajā sakarā viņš griezās pie Polijas militārā atašeja ar lūgumu ļaut iepazīties ar poļu puses materiāliem par tematu. Atašejs no savas puses atbalstīja lūgumu un nosūtīja to Kara vēstures birojam. Tā priekšnieks 1932. gada 14. oktobrī atbildēja, ka ar prieku ļaus E. Ratniekam iepazīties ar birojā esošajiem materiāliem, taču jāprot poļu valoda. Ar to sadarbības mēģinājumi izpētē arī beidzās, atstājot darbu katras puses militāro vēsturnieku ziņā. Par to, ka tas nebija pilnīgs, liecina, cita starpā, arī fakts, ka 30. gados Latvijas Kara muzejā par poļu piedalīšanos Latgales atbrīvošanā liecināja tikai 1 fotogrāfija (J. Pilsudskis un E. Ridzs-Smiglijs Daugavpils stacijā).²⁰⁸ Pasaules kara un tam sekojošo politisko apstākļu dēļ gan Latvijā, gan Polijā, šis darbs bija pilnīgi neiespējams, un šodien Kara muzejā Rīgā nav pat minētās fotogrāfijas. Tomēr materiāli par militāro operāciju Latvijas un Polijas arhīvos ir, paverot plašu darba lauku atdzimušo valstu militārajiem vēsturniekiem.

